

M N E M O S I N A

Recull nacional i internacional de notícies, opinions i programes sobre **memòria col·lectiva**

Nº 317

24.03.2023

INFORMACIONES

20 Marzo, 2023

Cases humils fetes museu

SÍMBOL • Les Cases Barates de Bon Pastor, a Sant Andreu, quedaran per sempre en la història de la ciutat gràcies a un projecte de museïtzació inaugurat recentment **MEMÒRIA** • Una illa de cases ha estat preservada per recordar com era la vida als barris més humils i també per donar nous equipaments al barri

Clara Ribas
 BARCELONA

Símbol de resistència, social i humana, les Cases Barates del barri del Bon Pastor de Sant Andreu, quedaran per sempre, gràcies a una acció de museïtzació, gravades en la història urbana de Barcelona. I seran recordades com una mostra del que va ser viure en una de les barriades més humils de la ciutat, des de principi de segle XX fins a principi del segle XXI. Aquestes senzilles edificacions de planta baixa van acollir els primers obrers que van arribar a Barcelona atrets per l'Exposició Universal del 1929 i, des d'aleshores, van ser uns habitatges on vivien famílies senzilles en uns espais amb pocs luxes. També van ser habitatges socials pensats per acabar amb els primers barraquismes, que van resistir la pressió constructora. Gràcies sobretot a la lluita del veïns, ara són un fragment d'història enmig dels grans edificis que han envaït l'espai que abans era seu.

Les anomenades Cases Barates eren un dels quatre polígons d'habitatges que es van construir a la ciutat per la manca d'habitatge social. Dos es van situar vora el Besòs, en terrenys, aleshores, de Santa Coloma de Gramenet. Baró de Viver i Milans del Bosch, l'actual Bon Pastor. En concret, a finals dels anys vint del segle passat, al Bon Pastor es van construir 784 habitatges d'una sola planta per allotjar-hi obrers i immigrants. Un factor que ha fet d'aquest darrer un lloc singular respecte d'altres barris de classe treballadora ha estat el seu caràcter de banc de proves de propostes d'habitatge diverses, no sempre realitzades, al llarg del segle XX i fins a temps recents.

Fins arribar a la culminació d'aquesta iniciativa, ha calgut un procés d'anys per realitzar totes les famílies que vivien a les cases, en una actuació feta a través de l'Institut Municipal de l'Habitatge de Barcelona (Imhab). Els nous habitatges

se situen als carrers de Claramunt, Salomó i Novelles, El 2006, es van entregar 152 pisos nous als afectats pel realotjament; el 2010, en van ser 190 més; el març del 2017, 167, i l'última entrega va ser la dels 47 darrers, per a persones que formaven part de la quarta fase del procés de remodelació. El realotjament s'ha completat amb un programa inclòs en el pla de barris, que pretén aconseguir que el canvi de la vida en cases a pisos sigui tan poc traumàtic com sigui possible.

Tot i això, el trasllat als nous habitatges no va quedar exempt de polèmica. L'any 2006, les primeres famílies que deixaven Cases Barates van ser realotjades, però, un any després, l'Ajuntament de Barcelona i el Patronat Municipal de l'Habitatge va desallotjar amb violència les

La col·laboració amb els veïns ha permès recuperar més de 1.600 estris per al museu

quatre famílies de la primera fase de realotjament que no havien acceptat les seves condicions i que estaven en contra de la desaparició del barri. Uns anys més tard, el 2010, un grup de veïns va ocupar una vintena de les Cases Barates, que estaven tapiades des de l'any 2007, al·legant problemes econòmics arran de la crisi i assegurant que són els antics inquilins d'aquests habitatges.

Espai de memòria

Ara doncs, una de les antigues illes que conformaven les Cases Barates del Bon Pastor ha estat preservada i transformada, d'una banda, en un espai museístic per explicar l'evolució de l'habitatge obrer i, de l'altra, en equipaments per al barri. Per una vegada, la col·laboració municipal i veïnal ha funcionat, ja que la iniciativa s'ha portat a terme gràcies a una actuació impulsada en el marc del pla de barris del Bon Pastor i Baró de Viver en col·laboració

amb l'Associació de Veïns i Veïnes del Bon Pastor i el Museu d'Història de Barcelona (Muhba) i que, a través del pla de barris, impulsa diversos programes de recuperació i difusió de la memòria històrica dels barris. De fet, van ser els mateixos veïns que van proposar trobar la manera de recollir i preservar el patrimoni social i històric de la vida a les cases. La iniciativa va ser recollida pel Muhba i es va poder portar endavant.

Gràcies a aquesta col·laboració, ja s'han recuperat 1.600 estris, mobles i objectes per poder historiar les cases i la relació que tenen amb l'espai públic del barri. La intervenció de museïtzació de les Cases Barates ha tingut un cost de 2.650.000 € (2.500.000 € aportats pel pla de barris i 150.000 € pel districte de Sant Andreu).

L'illa museïtzada, situada entre els carrers de Tàrraga, Claramunt, Bellmunt i Barnola, està formada per setze cases, de què s'han museïtzat deu: quatre mostren la lluita per l'habitatge a la ciutat i quatre més, com es vivia al barri del Bon Pastor i l'evolució dels interiors de les cases barates entre el 1929 i el 2017. Les altres dues mostren aspectes generals de les temàtiques representades, a més de tenir espais destinats a usos veïnals i comunitaris. Els diferents espais expositius expliquen com l'interior de les cases es va anar adaptant als temps entre el 1929, en què van ser edificades, i el 2017, quan van quedar totes buides. Els edificis restants s'han habitat com a equipaments per al barri, com ara sales de reunions, espais de treball, una sala d'actes i un arxiu.

La preservació i la conversió en museu guanya importància quan es té en compte que es tracta d'un conjunt arquitectònic que no gaudia de cap protecció patrimonial. Tot i això, la restauració de l'exterior ha diferenciat entre la façana del carrer Bellmunt, restituïda com era el 1929, i la del carrer Barnola, deixada com el 2017.

1929

L'Exposició Universal va reclamar molta mà d'obra a Barcelona. Persones vingudes de molts punts de l'Estat espanyol van venir fins a Catalunya a buscar feina i noves oportunitats. Va ser aquest l'origen dels primers assentaments de barraquisme, fent-nomen social que es va allargar fins ben entrat el segle XXI.

Viatge en el temps

Entrar en un dels habitatges de l'illa museïtzada és fer un petit viatge en el temps. En principi, els estris, la disposició dels mobles i altres aspectes de les habitacions encara són propers al visitant, perquè cadascú en la seva memòria ha pogut veure o viure realitats semblants a la de les Cases Barates. Però si es té en compte que el nou espai quedarà com a mostra del que un dia va ser la manera de viure d'alguns dels habitants de la gran Barcelona de finals del segle XX i principi del XXI, es pot deduir que la diferència entre el que es visita i la realitat del moment s'anirà espaiant i agafant força històrica.

Cada una de les quatre cases museïtzades mostra un dels grans períodes que s'han pogut diferenciar en la història del barri. La primera, que abarca els anys del 1929 al 1952, parla de l'escassetat i de la vida de les Cases Barates entre dues dictadures. La segona exposa la realitat del desenvolupisme, que va des de l'any 1953 fins al 1974, i descriu l'època de represa i creixement econòmic que es va viure a Barcelona. La tercera, centrada en el període històric comprès entre el 1975 i el 1993, parla de la reforma i del canvi d'època i perspectives que es va viure al barri. Finalment, la quarta casa ja analitza el replantejament que va imposar l'entrada en el segle XXI, ja que s'ocupa dels anys que van del 1994 al 2010 i ho presenta com un final de cicle que porta noves expectatives.

Un element que cal destacar en cada una de les cases són les càpsu-

20 Marzo, 2023

les audiovisuals temàtiques a partir dels testimonis dels veïns recollits durant el procés de museïtzació.

A més, la mostra queda completada amb l'exposició *Allotjar les majories. Barcelona, 1860-2010*, que es pot veure a les Cases Bellmunt i que parla de com l'escassetat i les deficiències de l'habitatge popular ha estat un problema en moltes ciutats. L'exposició mostra les polítiques de construcció i les pautes d'accés a l'habitatge de les majories urbanes al llarg del segle XX a Barcelona: d'un lloguer inassumible al principi, en una duríssima postguerra, a una adquisició quasi obligada del pis en propietat en el franquisme tardà i, finalment, als avenços en democràcia, tot i que les intervencions van ser més efectives a l'espai públic que no als habitatges. Completen el projecte de l'exposició els films *De la casa al pis* (2021) i *Els reptes de l'habitatge al segle XX a Barcelona* (2022), fets des del museu i que es projecten a la sala d'actes. D'altra banda, a la sala polivalent, es presenta el documental *Bon Pastor: un segle de Barcelona*.

Pla de barris

L'actuació feta a les Cases Barates ha estat un dels projectes més rellevants de les que han estat incloses en el pla de barris, que també ha abordat la millora dels centres educatius del barri del Bon Pastor, la construcció de nous equipaments, com ara el casal de gent gran i nous centres educatius, i la millora de l'espai públic amb la reforma del carrer Caracas i la plaça Mossèn Joan Cortinas. ■

A l'esquerra, la façana d'una de les files de cases que han estat restaurades i que ha preservat l'aspecte original d'aquests habitatges. A la dreta, el barri de les Cases Barates en el moment en què va començar el procés d'enderrocament.
 ■ ADJ / LL.M.

Un faristol a les cases barates del barri de la Marina recorda la vaga de lloguers del 1931

L'homenatge al moviment vaguista va acompanyat de la presentació del còmic 'Rebel·lió: la vaga de lloguers del 1931'

Les cases barates de la Marina recorden la vaga de lloguers del 1931 amb un faristol commemoratiu, al xamfrà entre el carrer de Pontils i el carrer de Tortosa. El memorial vol retre homenatge al moviment vaguista i solidari que es va viure en aquest barri. A l'acte han assistit veïns de la zona i també el regidor del districte de Sants-Montjuïc, Marc Serra, i el regidor de Memòria Democràtica, Jordi Rabassa.

100.000 famílies van deixar de pagar el lloguer

L'any 1931, amb l'atur creixent i els preus dels aliments a l'alça, més de 100.000 famílies obreres van arribar a deixar de pagar el lloguer dels habitatges. Els barris de cases barates, especialment el situat a l'actual Marina del Prat Vermell, van esdevenir punts neuràlgics d'aquesta protesta. La vaga de lloguers es va mantenir de manera intermitent durant tot el període de la Segona República, al llarg de la qual es van aconseguir nombrosos acords per aturar desnonaments i es van trobar alternatives d'habitatge, com també es van crear xarxes de suport veïnal.

'Rebel·lió: la vaga de lloguers del 1931'

Després de la descoberta del faristol s'ha presentat el còmic "Rebel·lió: la vaga de lloguers del 1931" a la Biblioteca Francesc Candel, on a més han assistit els guionistes i il·lustradors del còmic. És el segon títol de la col·lecció 'Barcelona, memòria en vinyetes', que impulsa la regidoria de Memòria Democràtica i publica els serveis editorials de l'Ajuntament de Barcelona.

Les reivindicacions donen color al mur de l'antiga presó. RRENOMFOTO

La reforma de la Model serà llarga

Si aquest ambiciós projecte vol quedar enllestit en la pròxima dècada, les obres de remodelació haurien de començar durant el nou mandat

S'anticipa que la reforma de l'antiga presó Model trigarà uns deu anys en completar-se, però ja s'ha definit una primera fase de les obres que inclourà el memorial democràtic de la quarta galeria dels presos polítics, un institut escola, una escola bressol i una part dels 14.000 m² de zona verda previstos per al conjunt.

A l'Associació Veïnal de l'Esquerra de l'Eixample es mostren comprensius: "El projecte costa molts diners i és molt complicat, encara que m'agradaria que tot fos molt més ràpid", explica Xavier Riu, vocal d'Urbanisme de l'entitat. L'activista es mostra complagut: "Aquesta vegada he sentit que el procés participatiu era real, que no era un d'aquests *paripés* que fan les Administracions. Vam arribar moltes entitats i centenars de persones amb punts de partida que arribaven a ser antagònics. I en un any i mig, vam arribar a un consens, cosa que em sembla una *virguería*. El projecte guanyador del concurs va acabar de resoldre el trenc-a-closques", rebla.

Un cop encarrilada la feina, queden uns quants reptes. Riu considera que cal obrir processos participatius sectorials per concretar els projectes dels diversos espais, i s'ha de definir l'organització dels diferents col·lectius i entitats que coincidiran en l'antic complex penitenciari: "Aprofitar plenament les instal·lacions implica una certa gestió compartida. No cal fer una sala d'actes a cada equipament, sinó que cal que hi hagi unes sinergies. Com amb l'institut escola i el poliesportiu".

El vocal d'Urbanisme de l'AV de Esquerra de l'Eixample també recalca la necessi-

tat que, atesa la llarga durada de la reforma, s'ha de ser més ambiciosos amb el que es pot fer mentrestant: "Al llarg d'aquests anys, hem anat insistint que es poden fer més usos provisionals. S'han d'obrir més patis interiors i més sales per a usos del barri i de la ciutat. No podem tenir dues illes tancades durant una dècada". De moment, l'Ajuntament ha avançat que preveu una dotació d'un milió d'euros per obrir la planta baixa i el primer pis de l'edifici d'Entença, i la tercera galeria de l'antiga presó. "Hi ha sis patis que cal anar recuperant per a la ciutat", afirma Riu, i afegeix: "Tenim avançada una proposta per aconseguir un altre interior d'illa fàcilment, però els bombers no ho veuen clar".

Diners per a l'institut escola

Moltes facetes d'aquest projecte polièdric tenen a veure amb competències municipals, però d'altres, com el centre d'atenció per a gent gran, depenen de la Generalitat de Catalunya. Riu considera que "la pota autonòmica sembla la més feble". "Afortunadament, l'àrea d'Educació de l'Ajuntament afirma que el Consistori avançarà els diners per construir l'institut escola si la Generalitat no els posa", explica l'activista, que lamenta que la l'Administració autonòmica no hagi avançat en l'execució de dos equipaments penitenciaris a Barcelona, tot i que va rebre solars per fer-ho en el marc d'aquest projecte: "La ciutat ha de tenir un equipament penitenciari, per la ciutat, pels mateixos presos, pels advocats... Com a moviment veïnal, trobem molt egoista que tot s'externalitzi a Can Brians o allà on sigui". **IGNASI FRANCH**

24 Marzo, 2023

La clàssica ocupa espais inèdits de la ciutat a càrrec del Liceu i del circuit de franc del Barcelona Obertura
Antonio López a la Model, Janáček a Glòries

MARICEL CHAVARRÍA
 Barcelona

L'escultor i pintor Antonio López es va prestar ahir a un experiment social i artístic que el Liceu organitza aquesta setmana a la Model de Barcelona amb la intenció de "guarir un lloc que està malalt". En el context del Barcelona Obertura Spring Festival, el Gran Teatre s'ha afegit a l'ocupació de llocs emblemàtics de la ciutat que en general agafa el circuit Ciutat de Clàssica de concerts gratuïts per tal de muntar una conversa insòlita a tres bandes: entre l'artista castellà (i les seves escultures), Schubert (i el seu *Winterreise*) i el mateix espai de l'antiga presó, a les minúscules cel·les on ressona encara, en ple silenci, tota l'angoixa d'aquells presos que en determinats moments van arribar a ser setze on amb prou feines cabien quatre. Era l'amuntegament o la mort, ja que alliberar espai significava enviar-ne alguns a afusellar Montjuïc.

L'experiència d'ahir a la nit –es repeteix avui i demà, a les 19 h obertura de portes i a les 20h concert– era la proposta més salvatge dins de la sèrie de viatges d'hivern schubertians que el Liceu planteja cada temporada en diàleg amb un artista visual diferent. Malgrat defensar-se a si mateix com a positiu i vitalista, Antonio López (Tomelloso, 1936) contribueix de vegades amb les seves figures i els seus icònics caps a expressar el contrari: la idea de l'home expulsat, abandonat per la societat, el caminant que emprèn el viatge cap a la mort.

Un moment de l'espectacle, ahir a la nit, en què les escultures d'Antonio López es van integrar amb la música de Schubert a la Model

El baríton alemany Benjamin Appl hi participa activament vestit de presoner de la posada en escena a la galeria principal de l'excèntric penitenciari. Una doble pantalla plana cau com una guillotina sobre el piano de James Baillieu. S'hi projecten imatges del videocreador Tal Rosner i animacions de Bàrbara Lluch (la neta de Núria Espert) i el seu equip, que reinterpreten l'obra de

López. Algunes vegades d'estil més contemporani i d'altres de més realista, recurrent també a recursos que evocuen el món interior tant dels presos que van ser el centre com del *wanderer* schubertià: la neu caient, la muntanya congelada... Generós, Antonio López ha donat el seu catàleg íntegre als artistes per a aquesta re-interpretació.

El dia abans, un nou espai per a

Acosta i Marseille, colofó del Dansa Metropolitana

■ Dansa Metropolitana, el festival barceloní que se celebra paral·lelament a l'Spring de clàssica, conclou aquest cap de setmana amb companyies notables. El Ballet National de Marseille, que va fundar Roland Petit el 1972 i que des del 2019 dirigeix el col·lectiu (LA)Horde, fa servir quatre peces –de Lucinda Childs, Lasseindra Ninja, Tânia Carvalho i Oona Doherty– per traçar un recorregut eclèctic per diverses formes/revoltes de ball (fins diumenge al Mercat de les Flors). La FACT Cultural de Terrassa ha esgotat entrades per a l'actuació de demà de la companyia de Carlos Acosta, que porta obres amb segell contemporani cubà (de Goyo Motero, Micaela Taylor, Raul Reinoso i Yaday Ponce) més el duo *Fauno*, amb què Sidi Larbi Cherkaoui va celebrar el centenari dels Ballets Russos de Diaghilev. Avui al Teatre Sagarra de Santa Coloma hi ha obra d'Àngel Duran (*Cowards*) i al SAT! el Proyecto Larrua presenta *La casa vacia*. Diumenge serà Joseffina Gorostiza qui posi el colofó al Principal de Terrassa, i a Cornellà, Mucha Muchacha i Celso Giménez.

concerts s'havia afegit a Barcelona als que participen en el Ciutat de Clàssica, i va resultar que tenia una acústica insòlita. Extracta del mirador de la torre Glòries, a què s'accedeix després de visitar una exposició multimèdia al soterrani de l'edifici de Jean Nouvel, l'Hipermirador Barcelona. De totes la formacions de cambra programades en aquest off del Spring Festival, actuava l'única que no té vinculació amb la ciutat: el jove i ja premiat Arete Quartet, de Corea, que va fer el seu debut espanyol sota la instal·lació suspesa *Cloud Cities Barcelona*, una obra interactiva de Tomás Saraceno que és una teranyina de 6 km de cables tensats i connectats, formant 113 espais núvol. Hi va presentar un programa complex i espectacular: Mendelssohn i la So-

El jove Arete Quartet de Corea va ocupar el mirador torre Glòries sota la instal·lació de Tomás Saraceno

nata *Kreutzer* de Leos Janáček. Aquesta 4a edició del Ciutat de Clàssica que compta amb suport de l'Ajuntament arriba a la fi aquest cap de setmana havent esgotat entrades en una hora. Han passat 2.700 persones pel festival, que encara té concerts el cap de setmana al Mies Van de Rohe i al Born Centre de Cultura. Al Liceu avui continua l'Spring amb Sara Blanch i René Pape, que substitueix l'anunciat Xabier Anduaga, i a l'Auditori és solista de l'OBC el pianista Isata Kanneh Mason.●

22 Marzo, 2023

‘Torturades’ o la infàmia de la comissaria de Via Laietana

L'escriptora Gemma Pasqual ha reunit al llibre *Torturades* (Comanegra) el testimoni de 22 dones que van ser torturades per agents de la comissaria de la Policia Nacional de Via Laietana, 43, a Barcelona, no només durant la dictadura, sinó també en democràcia

(des del 1941 fins al 2019). Algunes de les víctimes van reviure la seva experiència en la presentació del llibre i van recordar el maltractament *especial* que van rebre, per ser dones, per part dels torturadors. Vint-i-dos relats literaris d'humiliació i inhumanitat.

23 Marzo, 2023

Les Franqueses del Vallès Rafael Bernabé Pérez
Cap de l'oposició (Imagina Esquerra en Comú) Nacional. Planes 18 i 19

Protagonistes Jaume Arnella
Romancer Nacional. Planes 20 i 21

EL PUNT AVUI+

1,20€

DIJOUS • 23 de març del 2023. Any XLVIII. Núm. 16394 - AVUI / Any XLV. Núm. 15264 - EL PUNT

#CATALUNYALLIBERTAT Planes 16-17

Dies tristos

Fa cinc anys que la **repressió** va fer tornar a la presó Turull, Forcadell, Bassa, Rull i Romeva Bassa i Rull recorden les **emocions** i Sirvent (CUP) justifica per què no van invertir Turull

Torturades

Un llibre recull el testimoni de vint-i-dues dones maltractades a la prefectura de Via Laietana

CIUTATS. Planes 4 i 5

Un grup de les dones que apareixen al llibre 'Torturades', amb la seva autora, Gemma Pasqual i Escrivà, a la seu de Comanegra ■ JUANMA RAMOS

L'incendi d'un habitatge a Rubí causa tres morts

Els bombers van apagar el foc amb facilitat però les víctimes haurien perdut la vida per la inhalació de fum en voler sortir de l'habitatge

NACIONAL. Plana 10

El govern salva el decret de sequera perquè s'obre a modificar-lo

S'hi incorporaran aportacions dels altres grups en la cimera del 31 de març

NACIONAL. Plana 8

La cap de la Guàrdia Civil plega per les sospites sobre el seu marit

A la parella de María Gámez se'l vincula amb el cas Casernes de corrupció, a Andalusia

MÓN. Plana 13

MD
Mediterranean Diving Show

24, 25 i 26 MARÇ 2023

www.mddivingshow.com

FIRA DE CORNELLÀ

Logos: Ajuntament de Cornellà, Ajuntament de Sant Joan de Vilatorrada, ePeriódico

Ciutats

La frase **Xavier Garcia Albiol**

CANDIDAT DEL PP PER BADALONA

“A mi totes aquestes qüestions no em distrauran d'allò veritablement important, que és provocar aquest canvi tan necessari a Badalona”

La cara **Fernando Grande-Marlaska**

MINISTRE DE L'INTERIOR

Grande-Marlaska ha defugit davant l'eurocambra la responsabilitat de la tragèdia de Melilla en què van morir 23 persones. Ell emmarca les morts en una actuació “proporcional” dels cossos de seguretat.

Política Un clam de justícia

Torturades

LLIBRE • Gemma Pasqual recull en un volum les històries de 22 dones víctimes de maltractaments a la prefectura de Via Laietana **GÈNERE** • “És la manera com et venen per darrere, com et parlen”, que fa diferents les tortures a les dones

Jordi Panyella
BARCELONA

El proper 22 d'abril el país té una cita davant el número 43 de Via Laietana. Aquell dia, a les set de la tarda, un grup nombrós de dones acompanyaran l'escriptora Gemma Pasqual i Escrivà en la singular presentació del llibre que ha escrit i que porta per títol *Torturades*. És la crònica de 78 anys de tortures a l'interior de la prefectura superior de la policia espanyola a Barcelona, a través del testimoni de 22 dones que les han patit; es remunta al 1941 i arriba fins al 2019.

El volum acaba, precisament, amb el cas més recent, el de la Xènia, una noia detinguda durant les manifestacions en contra de la sentència als líders polítics i socials del procés. També n'hi ha de recents, en plena democràcia, com ara el de Ruth Gavarró, del 2002; Mireia Comas, o el de Núria Cadenas, el 1988.

“Algunes de les dones que surten al llibre no es coneixien”, va explicar l'editor de Comanegra, Jordi Puig, en l'acte de presentació a la premsa d'un

Un grup de les dones que apareixen al llibre 'Torturades' amb la seva autora, Gemma Pasqual i Escrivà, a la seu de Comanegra ■ JUANMA RAMOS

llibre que va dir que ha nascut “per sacsejar alguna cosa, per intentar canviar alguna cosa”, fent referència a la campanya amb què es pretén convertir la prefectura en un centre de memòria democràtica.

“Quan a una persona la segresten a Via Laietana,

no té defensa”, va dir l'autora del llibre, resumint així el sentiment de soledat, d'impotència davant els abusos policials que van sentir totes les dones amb qui s'ha entrevistat per documentar les històries de tortures.

Pasqual va explicar que

tots els casos tenen en comú l'especificitat de la “tortura de gènere”, perquè és evident que els policies no es comporten igual amb un home que amb una dona. “És aquella manera com et venen per darrere, com et parlen, com et tracten, aquest és el biaix

de gènere”, va explicar l'advocada Pilar Rebaque, detinguda el 1970.

El volum *Torturades* és una visió completa, de 360 graus, sobre el fet represor que ha suposat Via Laietana, 43 sobre la societat del país, no només per aspectes polítics. En aquest

sentit, Gemma Pasqual destaca el testimoni de Carmen González, que va anar a la presó pel fet de ser gitana, i lamenta no haver estat capaç de localitzar una prostituta de les moltes que hi van estar detingudes per aquesta simple condició. ■

Carme Travesset

Les víctimes de tortures a Via Laietana provenen, sovint, de famílies on ja s'ha patit la repressió. El pare de Carme Travesset va estar tancat al camp de concentració d'Argelers i ella, de ben jove, ja va prendre part en la lluita anti-franquista. Quatre vegades, va passar per Via Laietana, 43, el primer cop amb només 17 anys.

Ruth Gavarró

Recorda aquesta dona nascuda a Igualada que quan el 2002 va ser detinguda en una manifestació antifeixista i conduïda a Via Laietana pensava que allò que li estava passant era impossible que succeís en democràcia i que als policies que la van insultar i li van pegar “els cauria el pèl” i serien sancionats pel cos policial. No els va passar res.

Pilar Rebaque

Explica aquesta advocada que el pas per Via Laietana i les mans dels torturadors suposa un patiment “físic però també emocional”. En el seu cas, els policies també van fer el joc d'aterrorir la persona detinguda amenaçant-la que anirien a buscar el seu pare. Rebaque és una de les organitzadores de l'acció per tancar la prefectura.

23 Marzo, 2023

...i torturadors

DENÚNCIA • Cada quinze dies es llegeix de forma pública la llista dels policies autors de maltractaments a la prefectura superior de policia **QUERELLA** • Un jutjat de Barcelona investiga una denúncia en què s'acusa sis agents de tortures

Jordi Panyella
 BARCELONA

La veu portentosa de David Fontanals serveix, cada quinze dies, per fer d'altaveu de denúncia pública dels policies que han exercit la tortura a l'interior de les dependències de la prefectura superior de policia espanyola a Barcelona. La lletania de Fontanals desgrana, un a un, el nom de 35 policies i l'exercici de denúncia es completa amb la gent que acudeix a la convocatòria per demanar el tancament de l'edifici policial cridant-los "torturador!".

Amb aquesta litúrgia culmina, el primer i tercer dimarts de cada mes, l'acció organitzada per la Comissió de la Dignitat i la sectorial de represaliats de l'ANC davant l'edifici policial que es vol que esdevingui un centre de memòria democràtica, com n'hi ha a tots els països que han patit una dictadura. La campanya a peu de carrer va camí de complir els dos anys, ja que el primer acte es va dur a terme el 15 de juny del 2020.

L'acció reivindicativa consisteix en la intervenció d'una persona que ha estat víctima de tortures a la prefectura, no només per motius polítics sinó de persecució per qüestió de raça o gènere. El seu

Policies acusats de practicar tortures a la prefectura superior de Barcelona

Eduardo Quintela	Francisco Rodríguez Álvarez
Pedro Polo	Francisco Javier Pérez Salinas
Antonio Juan Creix	Fernando Audige García
Vicente Juan Creix	José Antonio Álvarez
Sebastián Trapote	Antonio Rizaldos Díaz
David Peña	Héctor Moreno
Genuino Navales	Fernando Sainz Merino
Agustín Cruz	Alfonso Simón Vínao
Mariano Bello	José Andrés Hernández Campo
Luis García	David Juan León Romeo
Atilano del Valle Oter	Domiciano Martínez Honando
Antonio Álvarez Villar	Francisco Anguas Barragán
Ángel de la Cruz	Rafael Núñez Valverde
Felipe Fraile	Francisco Javier Vázquez Torres
Antonio Caro Fontanillo	José Antonio González
Roberto Conesa Escudero	Juan Escobedo García
Luis Guillermo Ortega Peñamaría	Francisco M. Escobedo García

testimoni davant el que ja s'anomena la casa dels horrors permet anar completant la llista dels noms dels torturadors.

La Comissió de la Dignitat participa també en una campanya amb més entitats que persegueix el mateix propòsit i que fa costat a la

presentació d'una querella per part de Carles Vallejo contra els policies que el van torturar el 1971. La denúncia ha estat admesa a tràmit i s'està investigant. Els querellats són Vicente Juan Creix, que va ser comissari en cap; Genuino Nicolás Navales, que era

Els noms dels 35 torturadors identificats es denuncien públicament cada primer i tercer dimarts de mes a Via Laietana.

comissari, i els inspectors de la sisena brigada regional d'informació social Rafal Núñez, Francisco Javier Vázquez, José Antonio González i Francisco Manuel Escobedo. Es dona la circumstància que Creix i Navales ja són morts. ■

Jordi Panyella

▶ 20 Marzo, 2023

Raül Montilla recupera la història del primer projecte tramviari metropolità a començaments del segle XX, de Vallirana a la Rambla, frenat per les grans companyies de la capital

Quan Barcelona va dir no al tramvia

ARXIU MUNICIPAL DE VALLIRANA

Plànol general del tramvia des de Vallirana fins al centre de Barcelona signat per l'enginyer responsable del projecte el 1908

DAVID GUERRERO
 Barcelona

Hi va haver un moment en què Barcelona va rebutjar el tramvia. I no, no va ser a la consulta de la reforma de la Diagonal de l'alcalde Jordi Hereu. Molt abans, a començaments del segle XX, les empreses que dominaven el sector, amb el suport de l'Ajuntament, van torpedinar un ambiciós projecte de tramvia metropolità que pretenia connectar amb el Baix Llobregat.

El traçat proposat partia de Vallirana i arribava fins a la Rambla de Barcelona, 34 quilòmetres de

recorregut que travessaven els nuclis poblacionals i comercials de la vall del Llobregat al costat del curs del riu i les seves fèrtils terres agrícoles. Estava precisament pensat per traslladar viatgers, però també mercaderies.

El seu impulsor no era cap alcalde avançat al seu temps. Tampoc els pocs empresaris de la zona ni algun enginyer amb ganes de provar les infinites possibilitats que s'obrien en el camp dels transports amb l'arribada de l'electricitat. La idea la va posar sobre la taula Gumersindo de Cosso y Rosa, un home de negocis que es guanyava la vida com a corredor de borsa de l'època al Casino Mercantil, també conegut com el Borsí, molt a prop d'on vi-

via i de l'Ajuntament de Barcelona, la institució responsable de frenar les obres plantejades.

Després de gairebé una dècada d'infructuosos intents burocrà-

El projecte volia incorporar el sistema d'alimentació subterrània que ara hi haurà a la Diagonal

tics, el projecte va quedar enterat. Enlloc no n'hi havia constància, fins que el periodista i escriptor Raül Montilla, vinculat a *La Vanguardia* durant gairebé 20

anys i al Baix Llobregat des del seu naixement, va topat amb unes accions amb què De Cosso pretenia obtenir finançament i en va estirar el fil. Remenant en arxius municipals i revistes ferroviàries de l'època com la *Gaceta de los Caminos de Hierro* ha aconseguit reconstruir el viacrucis tramviari al llibre *De Vallirana a Barcelona. Crònica històrica del frustrat primer gran tramvia metropolità*, editat pel Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

Quan Gumersindo de Cosso va presentar la idea el 1903, va rebre ràpidament el vistiplau polític i tècnic dels ajuntaments de l'Hospitalet de Llobregat, Cornellà, Sant Boi, Molins de Rei, Sant Vicenç dels Horts, Cervelló i Valli-

rana. Era tota una oportunitat de desenvolupament econòmic i urbanístic per a ells. Diversos alcaldes vinculaven el tramvia amb la instal·lació de fanals elèctrics i la reurbanització dels seus carrers.

La infraestructura tenia previst funcionar amb tres centrals elèctriques construïdes al llarg del recorregut i incorporar el que llavors era tota una novetat tècnica en el traçat al centre de Barcelona: un sistema d'alimentació subterrània que De Cosso va patentar a Espanya el 1905 i que és la base del que s'estrenarà els pròxims mesos al tram entre Glòries i Verdaguier. Amb aquest sistema s'evita la instal·lació de catenàries i pals, però aquesta innovació en el seu moment no va convèncer l'Ajuntament.

Hi van posar pegues, tot i que el que molestava la capital catalana no era l'innovador sistema. El traçat volia arribar al cor de la capital catalana i les companyies de tramvies que ja operaven a la gran ciutat, amb el marquès de Foronda al capdavant, van sortir amb tota l'artilleria en contra. Al·legacions, informes tècnics i procediments vorejant la il·legalitat amb baixes temeràries i condicions draconianes demoraven les obres. Tant, que hi van fer intervenir fins i tot el Ministeri de Foment i el Govern Civil, que donava suport al front comú d'alcaldes del Baix Llobregat i sectors econòmics com la patronal agrícola.

Res no va aconseguir tirar-ho endavant i Gumersindo de Cosso, que també era del Centre Monàrquic Conservador, va desaparèixer del mapa amb la Setmana Tràgica del 1909. I amb ell, un tramvia que va ser substituït per la línia ferroviària del Llobregat-Anoia un temps després. ●

L'Illa de les Bugaderes acull la primera Festa de l'Arquitectura de Barcelona

Aquest dissabte Horta-Guinardó celebra la primera de les festes que el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya organitza als districtes amb l'objectiu d'apropar l'arquitectura a la ciutadania. La cita arrencarà a les 11 del matí i s'allargarà fins a les dues del migdia a la nova plaça de l'Illa de les Bugaderes, que es convertirà en un safareig, en homenatge a les dones d'Horta.

La festa 'Valorem l'Arquitectura de l'aigua' serà una reivindicació de les dues cases salvades, els pous i els safareïjos d'aquest entorn. Una bona manera de reivindicar la cultura de l'aigua, pocs dies després del Dia Mundial de l'Aigua. Durant la festa hi haurà tallers de serigrafia, d'experimentació amb aigua i dibuix amb aquarel·la.

10 Festes d'Arquitectura

El cicle '10 Festes d'Arquitectura' és una evolució de l'antiga Setmana de l'Arquitectura. Amb el canvi es manté l'objectiu de l'esdeveniment i s'amplia la durada, que passa de deu dies a deu setmanes. Durant aquest temps cada districte acollirà un esdeveniment que posarà en valor un espai o un edifici concret, sempre amb el fil conductor dels Dies Mundials.

El calendari de les festes vinents és el següent:

- 1 d'abril. Renaturalitzem els entorns de Can Valent. Dia Mundial de la Rehabilitació. Nou Barris.
- 8 d'abril. Revivim el Dispensari Antituberculós. Dia Mundial de la Salut. Ciutat Vella.
- 15 d'abril. Cuidem el Patrimoni. Dia Internacional dels Monuments i Llocs Històrics. Sant Andreu.
- 22 d'abril. Construïm la ciutat inclusiva. Dia Mundial de la Creativitat i la Innovació. Les Corts.
- 30 d'abril. Recorrem el Patrimoni Industrial. Dia Mundial de la Dansa. Sant Martí.
- 6 de maig. La Festa del Silenci. Dia Mundial del Silenci. Gràcia.
- 13 de maig. Recuperem el Passeig de la Zona Franca. Dia Mundial del Comerç de Proximitat. Sants-Montjuïc.
- 20 de maig. Obrim les portes. Dia Internacional dels Horticultors. Sarrià Sant Gervasi.
- 10 de juny. Descubrim el recinte de l'Escola Industrial. Dia Internacional del Ceramista. Eixample.

Andreu Farràs
Roses de Foc de
Barcelona
Edicions 62
266 pàgines
20,90 euros

Construcció de
barricades
a Barcelona
durant la
Setmana Tràgica

FREDERIC BALLELL | ARXIU FOTOGRÀFIC DE BARCELONA

HISTÒRIA

D'agitació en agitació

Retrat de la capital catalana com a escenari de revoltes, del segle XIX a la Guerra Civil, i amb un epíleg que ens transporta fins als aldarulls per la sentència del procés

JOAN ESCULIES

Que la història de Barcelona ha viscut nombrosos episodis de convulsió social no se li escapa a ningú. De les revoltes, repressions, vagues, atemptats i enfrontaments diversos que s'hi han esdevingut fins i tot n'han fet literatura escriptors de renom com Thomas Mann o Claudio Magris, per posar només dos exemples prou eloqüents. Ara, Andreu Farràs (Barcelona, 1959) ha volgut fer un compendi dels que ha considerat més significatius entre el 1835 i el 1937 a *Roses de Foc de Barcelona*.

El volum duu per subtítol *Les grans explosions d'ira a la capital catalana durant un segle*. Una ira que no és de la mateixa mena ni té les mateixes motivacions en cadascun dels capítols, ja es comprèn, però que tampoc no es posa en context en una mirada ampla. Farràs ha escollit vuit intervals temporals. Uns, com les primeres bullangues (1835-1837), la Jamància (1842-1843), el pistolisme (1917-1923), la Setmana Tràgica (1909) o els Fets de Maig de la Guerra Civil (1937), que sovint s'han estudiat com episodis tancats en ells mateixos, i d'altres com la violència anarquista (1893-1898) o les vagues i atemptats (1902-1907), que el periodista ha aplegat per poder traçar un fil.

El llibre es clou amb un epíleg que recull "el darrer capítol de violència sociopolítica viscut a Catalunya", els aldarulls arran de la sentència del referèndum il·legal de l'1-O. Un apartat que, tot i ser la cloenda, és el més extens –37 pàgines per 25 el més llarg dels altres, el primer–. El salt del 1937 al 2019 és desconcertant. I després d'aquest no hi ha un resum final, sinó un mapa de Barcelona amb punts de revolta emblemàtics i una cronologia.

Farràs és autor de llibres d'investigació periodística com *El 23-F a Catalunya* (1998), *L'oasi català: un recorregut per les bones famílies de Barcelona* (2011) o *L'asensor: l'arribada al poder dels altres catalans* (2009) –tots amb el també periodista Pere Cullerell (1962)–, que han esdevingut

obres de consulta necessària en el seu àmbit i exemples de com el reporterisme de qualitat contribueix a una millor comprensió de la història recent sense caure en el terreny, sempre pantanós, de la memòria històrica.

Després de la incursió en la història de més llarg abast amb *Els Güell* (2016), seguint les aventures i desventures d'aquesta nissaga, Farràs diu a la introducció del nou llibre que ha volgut parlar dels damnificats més enllà de les estadístiques en els episodis escollits i que se centra en les tragèdies personals sovint oblidades pels historiadors.

Per fer-ho, però, ha cobert un segle amb una bibliografia de vint obres, algunes de les quals ja de divulgació generalista. Qualsevol lector pot comprendre que el resultat és un *reader's digest* d'aquestes i que, per tant, pot llegir l'obra per apropar-se a unes finestres d'història, però sense crear-se més expectativa.

Al pròleg, Farràs es pregunta, citant Joan Maragall després de la Setmana Tràgica, "com és que aquesta i altres coses que passen a Barcelona no passen en tal grau en cap més banda?". Deixant de banda que això no només passa aquí, la resposta possible que li dona el periodista, seguint Hannah Arendt, és que les causes de la revolució deriven de la des-

/ L'autor ha volgut parlar dels damnificats més enllà de les estadístiques, de les tragèdies personals sovint oblidades

integració dels sistemes polítics, l'erosió de l'autoritat governamental i la incapacitat del govern per funcionar adequadament, que genera dubtes en els ciutadans sobre la legitimitat de l'esmentat govern.

I diu l'autor que les afirmacions d'Arendt casen amb "quí és conscient de la persistent inestabilitat dels règims espanyols (monarquies i repúbliques en plural), la incompetència dels ministres i les consegüents revoltes periòdiques dels ciutadans, farts de tanta incapacitat, corrupció, cobdícia i desídia cròniques". Si és així, el llibre no ho demostra. Es limita a explicar els esdeveniments i a constatar una agitació social vinculada a la capital catalana, sense desxifrar allò que l'ha causat per bastir una tesi pel conjunt. /

ARQUEOLOGIA

Quin passat s'amaga al subsol de la Rambla?

Les excavacions fan aflorar les antigues casernes militars

SÍLVIA MARIMON MOLAS
 BARCELONA

La caserna militar de les Drassanes, a Barcelona, es va construir el 1792 per acollir els soldats de cavalleria. Hi van dormir i fer pràctiques els soldats fins al febrer del 1935, quan, davant l'entusiasme de la ciutadania perquè permetia millorar la imatge del final de la Rambla, se'n va anunciar l'enderrocament. Tanmateix, els militars no van marxar immediatament, perquè la caserna va ser ocupada els primers dies de la Guerra Civil. El juliol del 1936, en dels enfrontaments entre els militars revoltats i els lleials a la Segona República, hi va morir d'un tret al cap l'anarquista Francisco Ascaso.

La caserna, oblidada sota el subsol durant més de 80 anys, ha tornat a emergir a la superfície amb les últimes excavacions arqueològiques que s'estan fent amb motiu de la reurbanització d'aquest tram de la Rambla. Es pot veure part del gran pati central adossat a les antigues Drassanes. S'han localitzat restes de la cuina i de les habitacions dels soldats que miraven a la Rambla, i la part posterior que donava al portal de Santa Madrona, on hi havia les parades de llibres de vell. La Guerra Civil i la postguerra van endarrerir la tan esperada millora d'aquesta part de la ciutat i fins als anys 50, quan es va construir l'actual edifici de la Comandància Naval de Barcelona, va ser un immens solar buit.

Un luxós paviment del segle XV

Les excavacions han fet aflorar un passat encara més remot. S'ha localitzat un safareig de principis del segle XVIII del convent de Sant Francesc, que ocupava part de la façana marítima fins al lloc on ara hi ha la plaça del Duc de Medinaceli. L'església i els dos claustres eren un dels millors exemples del gòtic primeirenc a Catalunya. Els frares van viure en aquest convent entre el 1240 i el 1835, any en què va ser desamortitzat i va ser abandonat. L'edifici va ser enderrocat el 1837, sense que se'n preservés cap resta.

En aquesta zona de la Rambla també s'han trobat les restes d'un antic habitatge, que conservava un paviment luxosament decorat del segle XV, amb motius florals. El paviment, que encerclava una font en un pati, s'ha traslladat al Museu d'Història de Barcelona per poder-lo restaurar. "La casa, que va estar habitada fins al segle XVIII, es trobava a uns tres metres de l'antiga muralla medieval, que és la distància mínima que havia decidit el Consell de Cent per poder construir", assegura Carles Carbonell, director d'aquesta intervenció arqueològica. "No esperàvem trobar

01. La zona al final de la Rambla de Barcelona que s'està excavant.
 02. Llambordes del pati de les antigues casernes militars. PAU DE LA CALLE

aquest paviment, però devia ser l'habitació d'una casa d'algú important perquè podia construir-se una font i un paviment decorat", destaca Xavier Maese, del Servei d'Arqueologia de Barcelona.

L'altre element que ha aflorat amb la intervenció arqueològica és part dels baluards que es van construir entre els segles XVI i XVIII. Quan van aparèixer armes de foc més efectives i mortíferes, Barcelona va haver de millorar els seus murs i es van construir els baluards: terraplens avançats al llenç del mur, de planta poligonal, que es construïen als angles sortints del traçat de la muralla. Tant les restes de la caserna com els baluards i l'habitatge seran documentats i fotografiats, i després es tornaran a tancar.

Baluards per controlar la ciutat

Els que es van mostrar ahir, durant una visita amb els arqueòlegs, no són els únics baluards que han permès conèixer millor com era Barcelona als segles XVII i XVIII: la recerca arqueològica dels darrers trenta anys ha fet visible la muralla moderna i els baluards que no tenien com a únic objectiu defensar la ciutat d'un enemic exterior. Després de la Guerra dels Segadors (1640-1652),

Felip IV va voler controlar la ciutat perquè les revoltes eren freqüents. Així, a la zona entre la plaça Universitat i el carrer Tallers es va localitzar el baluard de Tallers. Entre els carrers Pelai, Jovellanos i Ramalletes, es va documentar el baluard de Canaletes o dels Estudis, amb dues torres medievals semicirculars, i les recents intervencions del Mercat de Sant Antoni van fer emergir restes del baluard de Sant Antoni i el seu sistema defensiu, com el fossat i la contraescarpa. Finalment, a l'altura del passeig Lluís Companys amb l'avinguda Vilanova es va localitzar el baluard del Portal Nou, construït a mitjans del segle XVII, arran del setge a la ciutat del 1697.

La història de la Rambla, però, va començar molt abans. De fet, la seva ocupació està documentada des de la prehistòria. A la plaça Vila de Madrid es va trobar una estructura funerària de planta circular del neolític antic (5500-4000 aC). El subsol d'aquesta plaça també ocultava una necròpolis romana (I-V dC). De fet, la Rambla era el *suburbium* de la ciutat romana. On ara hi ha el Museu Marítim hi havia una altra necròpolis romana, associada a una via marítima que discorria per aquest sector de la ciutat. —

23 Marzo, 2023

La reforma de la Rambla fa sortir a la llum el baluard i la caserna de Drassanes

Els arqueòlegs també descobreixen una font amb un paviment del segle XV

JESÚS SANCHO
 Barcelona

Les restes arqueològiques continuen aflorant a la ciutat de Barcelona. Aquest vegada se n'han trobat durant les obres de reforma de la Rambla i abasten diferents períodes històrics, des del segle XV fins al XVIII. Els vestigis trobats són a la part baixa de l'emblemàtic passeig als dos costats, entre el monument a Colom i les Drassanes. "A les obres hi ha un control arqueològic i ja sabem que sortirien restes històriques pel coneixement previ, excavacions anteriors o plànols antics. En aquest àmbit hi ha molta arqueologia", va destacar ahir Xavier Maese, arqueòleg del Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament, durant una visita als mitjans per ensenyar els vestigis. Malgrat una certa previsió, sí que hi ha hagut alguna sorpresa. La més destacada correspon a la base d'una font ornamental del segle XV amb un paviment de rajoles vidrades amb motius florals, uns elements ubicats just a sota d'un pas de vianants en un lateral de la Rambla. Els arqueòlegs creuen que va pertànyer a la casa d'alguna persona amb un important nivell adquisitiu en aquella època, podent-se permetre's aquest tipus de decoració.

El paviment del pati d'armes de l'antiga caserna de les Drassanes

MANÉ ESPINOSA

Aquestes peces ja s'han demuntat i s'han traslladat als magatzems del Museu d'Història de Barcelona per restaurar-les. Com que és una obra en què s'han obert diferents rases, els vestigis han aparegut en diferents espais. Així, davant de

l'edifici del Govern Militar de Barcelona hi han aflorat restes del baluard de les Drassanes del segle XVI i de l'antic convent de Sant Francesc, com els safarejos, localitzats als patis que van quedar afectats per la construcció de l'estructures defensives.

D'altra banda, a pocs metres de la Comandància Nadal de Barcelona es conserva el paviment que va formar part de l'antic pati d'armes de la caserna de les Drassanes, aixecat el 1792 després de la guerra de Successió per acollir els soldats de

l'exèrcit borbònic. I una mica més endavant, al lateral de la plaça Portal de la Pau, s'ha descobert la porta d'entrada d'aquest edifici militar i el que pel que sembla eren les cuines. Les casernes es van començar a demuntar a partir del 1935 i eren de grans dimensions, perquè s'estenien fins a les actuals drassanes reials. "En un quart de segle aquest espai va canviar molt. Primer amb la construcció dels semibaluards, després de les casernes i també amb el començament de la urbanització de la Rambla", va explicar Carles Carbonell, director de la intervenció arqueològica, iniciada fa uns mesos. Després de docu-

Els vestigis trobats, que es tornaran a tapar, són a la part baixa del passeig, a prop del monument a Colom

mentar-se i protegir-se les restes amb una tela, els vestigis es taparan pròximament perquè continuïn les obres. Sobre el ritme, els arqueòlegs assenyalen que la intervenció arqueològica figura en les previsions de les obres i sí que afecten però en aquest cas no excessivament en una actuació que ja que és llarga per si mateixa. L'esperada reforma va començar a l'octubre amb més de sis anys de retards des de l'aprovació definitiva del pla especial de la Rambla el 2016. La remodelació s'emprèn en diferents trams en cinc fases, cada una de 18 mesos per no aixecar tot el passeig alhora.●

Park Güell: la gran urbanització de luxe que mai va arribar a ser

Va ser concebut com una urbanització on les classes benestants trobessin un espai de salut

AURE FARRAN LLORCA

L'abril del 1926, el Park Güell obria les portes a tots els barcelonins com a parc públic, tot i que, en el seu origen, no va ser concebut amb aquest objectiu, sinó com una urbanització residencial per a la burgesia catalana. Aquesta era la idea que perseguia Eusebi Güell i, per portar-la a la pràctica, va contractar Antoni Gaudí, amb qui mantenien una relació professional molt fructífera.

Per conèixer els orígens d'aquest espai tan emblemàtic de Barcelona, ens endinsem en les pàgines del llibre *El Park Güell i els seus orígens*, que van escriure Mireia Freixa i Mar Leniz per encàrrec del Museu d'Història de Barcelona. Hi fan un seguiment detallat de la construcció del projecte, en un gran treball de documentació que permet abordar la finca des de la seva gènesi. Com apunta Mireia Freixa, catedràtica d'història de l'art, el Park Güell: "És la culminació de l'univers Gaudí, el moment en què integra l'arquitectura i la natura com un tot. Un projecte que respon molt a un concepte propi de l'època, quan consideren que l'arquitectura ha de ser l'art que acull tot les altres arts. Gaudí encara va més enllà i considera que l'obra d'art total és aplicar aquest concepte però treballant-lo sobre la natura".

En l'actualitat és un dels espais més visitats de la ciutat i la Unesco el va reconèixer com a Patrimoni Mundial fa gairebé quaranta anys, el 1984. Té una superfície de 19 hectàrees i

una cota màxima de 210 metres, des d'on es tenen unes magnífiques vistes de la ciutat i el mar.

Els orígens

Però fem un salt en el temps per entendre com es va gestar aquesta urbanització que mai va arribar a ser. Com explica Mar Leniz, arquitecta, en la recerca per fer el llibre van estar analitzant "la memòria del projecte i la sol·licitud de llicència d'obres, signada per Eusebi Güell, on explicava què volia fer": "I el que buscava era fer una urbanització a la zona del barri de la Salut, seguint les tendències higienistes del moment i, per tant, creant una espècie de parc residencial de la burgesia en un entorn més saludable que el que podia oferir el centre de la ciutat. En aquest sentit, va encarregar aquesta urbanització a Gaudí, concebuda com un parc, on hi hauria les cases, però

també passejos i boscos o seguretat privada, per exemple".

Freixa apunta que es tracta d'un projecte que hem d'entendre en el seu context, ja que "era el moment en què la gent tendia a viure als afores de la ciutat i es va produir el que s'anomena *la conquesta dels turons*, quan es va començar a construir urbanitzacions a Sarrià, el Tibidabo, Gràcia, etc.". Així, Güell va encarregar a Gaudí la urbanització dels terrenys i que fes els serveis comuns. Durant els 14 anys de construcció del Park, del 1900 al 1914, va fer els dos edificis de l'entrada i la plaça central i va urbanitzar els camins i terrenys. "Queda pendent que la gent adquireixi parcel·les i es facin ells la casa", precisa Leniz. Però al Park Güell només es van construir dues cases de les seixanta previstes inicialment. Segons apunta l'arquitecta, hi ha diversos motius pels quals el projecte no tira endavant, "com ara el fet que no hi

havia una bona comunicació amb la zona o que les famílies no podrien lluir públicament el seu patrimoni, per ser una urbanització tancada". "A més, les estrictes normes d'edificació i adquisició de parcel·les i les condicions d'edificació tampoc no hi haurien ajudat", diu.

Un parc a l'anglesa

Freixa i Leniz destaquen el fet que el Park Güell va ser concebut com un parc a l'anglesa, i no seguint el concepte de ciutat-jardí, com de vegades s'ha apuntat. Com explica l'arquitecta, "defensem que no ho és perquè la primera ciutat-jardí es va construir el 1904 a Anglaterra i el projecte del Park Güell és anterior". "El concepte de ciutat-jardí estava pensat com un espai fora de la ciutat per allunyar-hi els obrers. El Park Güell, en canvi, està dissenyat per a un ús residencial de la classe burgesa, per això pensem que la font d'inspiració va ser més els parks anglesos, com el Regent's Park de Londres o el Victoria Park de Manchester".

Però el fet que el Park Güell no acabés tenint l'ús per al qual havia estat concebut, en ocasions se n'ha parlat com si fos un projecte fallit, tesi que en cap cas comparteixen Leniz i Freixa. Com diu Leniz, és important perquè va ser un dels primers projectes urbanístics que es van dur a terme i, "al final, es van poder fer totes les parts i serveis comuns projectats". "Amb el pas del temps, a més, s'ha acabat convertint en un parc imprescindible per a la ciutat. Sense oblidar que els hereus van treure un rendiment notable quan el van vendre", conclou.

Una fusió perfecta de natura i arquitectura

En tota l'obra d'Antoni Gaudí, la natura és font constant d'inspiració per a l'arquitecte. Això es cospa molt especialment al Parc Güell. Es pot veure amb l'ús dels materials, sobretot a la zona dels viaductes, amb una pedra rústica sense treballar, però també amb la vegetació, ja que manté la pròpia del lloc i la que hi afegeix és mediterrània. Com apunta Mar Leniz, "hem vist per algunes fotos que els viaductes estaven fets de manera que la vegetació els anés cobrint, provocant de manera molt efectiva la fusió entre natura i arquitectura. També és molt important tot el tema de l'aprofitament de l'aigua, amb el sistema de cisternes, amb un disseny molt integrat al terreny".

Sabies que...
 Gaudí va comprar una de les dues úniques cases que s'hi van arribar a construir i hi va viure fins que es va mudar a la Sagrada Família

Al mig del parc hi ha la gran esplanada que la documentació del projecte denominava com a Teatre Grec. QUIM ROSER / DEP. CULTURA

20 Marzo, 2023

URBANISME

Entitats veïnals critiquen la desaparició dels antics passatges del reducte obrer del barri de les Corts, mentre l'Ajuntament de Barcelona replica que es preserva el llegat històric i que la zona constituirà, a més, «un petit pulmó» per al districte.

La colònia Castells es desdibuixa

JORDI RIBALAYGUE
 Barcelona

Una tanca envolta l'illa on s'alçava la colònia Castells, un reducte del patrimoni obrer de Barcelona ara convertit en un solar pres per les obres. «Aquí no es llegeix res del passat ni de com vivia la gent», es queixa la presidenta de l'Associació de Veïns de les Corts, Adela Agelet. Entreveu que hi ha un abisme entre l'illa salvada de les Cases Barates del Bon Pastor, modernitzada fa poc temps per allotjar-hi el flamant Museu de la Vivenda, i les casetes indultades que s'apinyen en un racó del desaparegut microbarri d'origen fabril, incrustat en una parcel·la al costat del carrer Entença que reobrirà convertit en parc.

«Era exactament com al Bon Pastor. Si allà les cases feien uns 30 metres quadrats, aquí eren d'uns 25. La gent vivia al carrer», evoca la dirigent veïnal. Amb previsió que finalitzin al juny, les obres ja han esbossat el traçat del futur recinte, dominat per una plaça central. «Sembla un nus d'autopista», rebutja Agelet. Alhora, els passatges que articulaven el veïnat s'han desdibuixat sobre el terreny. Eren una línia vermella per al moviment associatiu de la zona i crítica que l'Ajuntament de Barcelona l'hagi menyspreat.

«Hi han passat la goma d'esborrar i n'han fet una estructura nova», retreu Josep Alió, que va viure en un dels minúsculs domicilis del lloc. Després d'un llarg procés per real·lotjar els habitants de les antigues casetes, el consistori va començar les demolicions a l'estiu sobre un terreny de 9.600 metres quadrats. Nou mesos més tard, una bona part de l'entramat de carrers que vertebrava tota la colònia ha desaparegut.

Sí que s'ha respectat un tram del passatge Piera, que s'obre entre les 11 vivendes salvades i les

façanes que es mantindran al costat dels horts urbans que s'hi cultivaran. També s'han aixecat unes pèrgoles que, a tall de substitutiu, dibuixen la cruïlla que teixien els carrerons que s'han diluït a la superfície.

«Presa de pèl»

«Diuen que, quan aixequem els ulls i vegem les pèrgoles, es podrà veure com eren els passatges. Ens han pres el pèl», etziba Alió, que sosté que l'ajuntament ha desatès les indicacions del procés participatiu, organitzat per incloure demandes veïnals en la reforma. Considera que, a més, es contravé una mesura de govern aprovada fa un any a favor de la protecció de vestigis obrers, populars i identitaris dels barris, relegats del catàleg del patrimoni municipal. «Per respectar la

mesura s'haurien d'haver mantingut els passatges com eren. S'han perdut i, a sobre, el recanvi no té res a veure amb els passatges», protesta Agelet.

Per la seva banda, l'executiu municipal diu que compta amb el beneplàcit de la majoria de veïns i entitats que van prendre part en les sessions de debat sobre el futur de l'espai. A més, també defensa que «la conservació d'una part de les vivendes» de la colònia «permetrà posar en valor la memòria històrica» i «preservar el traçat d'un dels vials».

Per cert, encara no s'ha revelat en bona mesura què allotjaran les casetes. Se sap que serviran, en part, de magatzem de les zones verdes i els horts, però es prometen altres usos per a acti-

Jordi Otx

El passatge Riera, l'únic que queda parcialment dret a la colònia Castells. A l'esquerra, s'observen les façanes d'algunes de les antigues i petites casetes dels obrers.

i incorporar uns quants matisos a un pla que veuen que no té gaire consens.

«Ens van dir que teníem raó i que el projecte estava malament però, com que ja estava fet i tenia la licitació en marxa, si es canviava passaria de costar de tres a set o vuit milions», assegura Alió. L'ajuntament no confirma aquesta versió. Després d'haver postulat que l'entramat de carrerons subsistís per estructurar el nou parc, les entitats van plantejar una oferta de mínims: s'aguantaven amb les pèrgoles a canvi de la preservació sencera del passatge de Piera, traslladant els horts urbans de lloc per realçar la via com a punt d'entrada al parc.

«Però, després de dos mesos i mig fent aportacions, ens van dir que els horts no es podien moure perquè eren una modificació substancial del projecte», afirma Alió. El veí sospita que la negativa respon a suposats interessos del premiat restaurant dels germans Torres, que és davant del solar. El consistori replica que atén només «el bé de la ciutadania, sense lligams ni compromisos amb tercers».

A part, el govern municipal emfatitza que la vegetació predominarà al recinte, que confia que es convertirà en un «petit pulmó» per a les Corts. També afegeix que, en l'intercanvi amb els veïns, s'ha optat per augmentar l'extensió de zona verda en uns 600 metres quadrats, plantar-hi 45 arbres més –en total en seran 183– i instal·lar-hi 94, seients més, fins a una suma total de 268.

Precisament, l'aparició al terreny d'una espècie de bancs avantguardistes sense respallat, encara pendents de ser fixats, ha alertat els col·lectius crítics. «Han de ser còmodes per a aquells que els utilitzaran, com la gent gran. I, també important, és un parc sense zona d'aigua», censura Agelet. «És un parc de passada, no per estar-s'hi», afegeix Alió. L'ajuntament ressalta que l'accessibilitat està garantida, que hi haurà camins interiors per passejar i espais pensats perquè els veïns hi convisinquin. ■

vitats veïnals encara per revelar. El futur parc costa uns tres milions d'euros.

Negociacions frustrades

Mesos enrere, l'àrea d'Urbanisme del consistori va mantenir converses amb representants de l'Associació de Veïns de les Corts i l'Associació d'Afectats de la colònia Castells. Les entitats confiaven a dirimir les discrepàncies que ja van pregonar abans que comencessin les obres

Barcelona inaugura una placa en homenaje a Moncho, el 'rey del bolero'

El cantante de etnia gitana especializado en boleros falleció en el 2018

El pasado sábado, 18 de marzo, se descubrió una placa en memoria de Ramon Calabuch Batista, conocido artísticamente como Moncho, el "rey del bolero". Está situada en el número 24 de la calle de la Fraternitat del distrito de Gràcia de Barcelona, donde nació y vivió el músico (26 de julio 1940 - 28 de diciembre 2018).

Al acto de inauguración asistieron el presidente del distrito de Gràcia, Ferran Mascarell, el concejal del distrito, Eloi Badia, y la consejera de memoria de Gràcia, Àngels Tomàs, así como familiares y amigos que le dedicaron unas sentidas palabras.

Cantante de etnia gitana especializado en boleros, género musical por el que se le bautizó como "El rey del bolero" o "El gitano del bolero", aprendió a cantar al ritmo de la rumba catalana, rodeado de artistas como Peret y Antonio González "El Pescaílla", marido de Lola Flores.

Durante su trayectoria grabó 34 discos de bolero en castellano y catalán. Uno de sus grandes éxitos fue el bolero "Llévatela" que compuso especialmente para él Armando Manzanero. Colaboró, entre otros, con músicos de diferentes géneros musicales como Joan Manuel Serrat, Mayte Martín, Dyango, Alejandro Sanz, Eliades Ochoa o Miquel Poveda.

Entre sus reconocimientos destaca la Medalla de Honor de Barcelona, que recibió póstumamente en noviembre del 2019 en reconocimiento de su carrera artística.

Memòria democràtica

“Espero no ensorrar-me”

JUSTÍCIA • El germà de Gustau Muñoz, el jove de 16 anys assassinat d'un tret l'Onze de Setembre del 1978 al carrer Ferran, viatja avui a Buenos Aires per declarar davant la jutgessa María Servini en el marc de la querrela argentina **ESPERANÇA** • Marc Muñoz desitja que s'acabi ordenant l'extradició dels dos policies que identifiquen com els autors materials dels fets

Emili Bella
TORROELLA DE MONTGRÍ

Marc Muñoz agafarà avui un vol cap a Buenos Aires. Han passat set anys des que va presentar una querrela per l'assassinat del seu germà, Gustau Muñoz, durant les mobilitzacions de la Diada nacional del 1978, un de tants morts oblidats de la Transició, s'estima que més de 200 a mans dels cossos i forces de seguretat de l'Estat. En dues ocasions la justícia del país sud-americà va tombar la seva participació en la querrela argentina, però la tercera va ser la bona i la família del jove mort als 16 anys va fer història el 2018 trencant la barrera temporal de la denúncia, que fins llavors només abastava casos fins a l'amnistia del 1977, i va obrir així la porta a investigar també la repressió impune de la Transició.

Per primera vegada un magistrat, en aquest cas la jutgessa María Servini de Cubría, que instrueix la querrela, prendrà declaració a Muñoz sobre l'assassinat d'en Gustau. “Sí, és clar, i tant queestic nerviós. No em faig expectatives del que puc esperar perquè no vull més decepcions, però jo vaig amb la satisfacció que és un pas que s'ha de fer per processar els dos policies que nosaltres identifiquem com a responsables materials de l'assassinat, i també per mostrar suport a la feina de la jutgessa”, explica Muñoz.

Es refereix a José Luis Varela Miras i Francisco Martínez Menéndez, qui presumptament va disparar el tret mortal per l'esquena al carrer Ferran de Barcelona. “Creiem que són vius, que si fossin morts ens n'haurien donat alguna informació, perquè a l'Estat espanyol ja no es pot perseguir res. De fet, el que creiem que va matar en Gustau era molt jove, tenia vint i pocs anys quan va desaparèixer”, explica Muñoz, que tenia un any més que el seu germà. Aquell dia tots dos havien sortit a protestar sota la consigna *Fora les forces d'ocupació*. Gustau, militant del Partit Comunista d'Espanya (internacional), va caure davant l'antiga seu del Sindicat de Banquers i el van entrar en una porteria. “Em va costar tornar a passar pel carrer Ferran, ho evites, però al final no ho pots apartar, forma part de la teva vida”, reflexiona el germà.

Demà passat es reunirà amb el seu advocat argentí, Máximo Castex, per preparar la declaració. A Servini, li explicarà els fets tal com

Marc Muñoz, mostrant una fotografia del seu germà, al menjador de casa, a Torroella de Montgrí. Al costat, una imatge de Gustau Muñoz ■ E. BELLA / ARXIU FAMILIAR

2016

La família de Gustau Muñoz interposa una querrela a l'Argentina per l'assassinat del 1978 a Barcelona.

2018

Els jutges Mariana Borinsky i Gustavo Hornos de la Cambra de Casació Penal ordenen incloure el cas de Muñoz en la causa que investiga, en virtut del principi de jurisdicció universal, les violacions dels drets humans comeses durant el franquisme, fent-la així extensiva també a les víctimes de la Transició.

els va viure aquell fatídic Onze de Setembre en primera persona, però també aportarà els noms de diversos testimonis que han fet la reconstrucció de l'episodi, que permet acuar els dos implicats i desmenteix els motius de l'arxivament de les diligències obertes arran de la denúncia per assassinat presentada el 1978 pel pare de la víctima. L'autòpsia va concloure que el tret havia entrat per davant, però els testimonis, la família i les fotografies del moment indiquen el contrari, que va entrar per l'esquena. “A les fotos que es van fer es veu com els policies l'han girat i li estan gratant l'esquena. Com que no van poder treure la bala, van segrestar el cos. No va venir cap jutge, no van fer l'aixecament del cadàver. Creiem que van manipular el cos. Va desaparèixer la bala, la camisa blanca, la documentació, tot”, lamenta Muñoz.

El fotoperiodista Albert Ramis va ser detingut després que apareguessin a *Interviú* les crues imatges que va prendre del cadàver al lloc dels fets i van requisar-li tots els negatius i les còpies. A les fotografies es veu part de la cara del presumpte assassí fent-se passar per metge per intentar treure la bala. La mare de Muñoz, que avui té 89 anys, no havia vist mai les imatges fins que van sortir el 2020 per televisió. “Nosaltres li vam estar amagant aquelles

fotos durant 40 anys, i amb motiu de la indagatòria a Rodolfo Martín Villa, quan va ser interrogat al consolat argentí, vam fer una convocatòria al carrer Ferran i va venir la televisió. Quan vam arribar a casa vam engegar la televisió i van posar la foto de la porteria. De seguida el meu germà es va posar a davant per tapar la televisió a la meua mare, però va estar un mes que no sabia ni on era.”

La declaració tindrà lloc dimecres a la una del migdia al jutjat nacional criminal i correccional federal número 1 de Buenos Aires. “Al febrer vam anar a la Universitat Autònoma de Madrid a unes jornades sobre la Setmana Negra de 1977, quan van matar l'Arturo Ruiz i l'endemà els advocats laboralistes d'Atocha. Em van donar veu i hi va haver un moment que no em sortien ni les paraules. Tinc moments de tot. Quan veig gent jove que m'escolta, em toca. Què passarà a l'Argentina? Espero que no m'ensorri i pugui explicar el relat i respondre les preguntes de la jutgessa”, desitja Muñoz.

La família d'en Gustau espera que la justícia argentina sol·liciti l'extradició dels dos policies implicats, encara que és conscient de la dificultat que això s'acabi materialitzant perquè fins ara “les ordres d'extradició que s'han demanat no

han prosperat, la justícia espanyola les ha tapat i cobert”. “Però com a mínim sortiran a la llum pública”, augura. En qualsevol cas, Muñoz pensa que en algun moment Espanya haurà de cedir a les pressions internacionals i haurà de derogar la llei d'amnistia: “No és pas una ni són dues les organitzacions internacionals que li

han dit que és una llei de punt final s'ha de derogar. Un dia o altre Espanya s'haurà de plantar davant dels romanents de la dictadura, i la monarquia n'és un, i plantejar-se què en fa. No pot viure constantment amagant tot aquell passat d'assassinats, tortures, espolis, robatori de nadons fins al 1982 i més de 100.000 persones enterrades als vorals.”

Muñoz vol que es jutgin els botxins del seu germà, però també que s'assumeixin responsabilitats polítiques i militars. En aquest sentit, assenyala l'aleshores ministre de l'Interior, Martín Villa, en la interlocutòria de processament del qual ja es recollia el cas de Muñoz; el president del moment, Adolfo Suárez, i el rei emèrit, Joan Carles I, que “va jurar els principis del *Movimiento* i no n'ha renegat mai”. “Això no ens donaria satisfacció, però com a mínim respiraríem una mica. Un perdó? No l'espero. Són massa cíncics”, conclou.

Gustau Muñoz va néixer a Sevilla per la peregrinació laboral del seu pare, que era director d'agència de viatges i muntava franquícies arreu de l'Estat. El 1978 vivien a Barcelona, on ja havien nascut els seus dos germans petits. Tot i els tendres 16 anys, com a militant del PCE(i) havia protagonitzat la penjada d'una pancarta al monestir de Montserrat per reclamar llibertat d'expressió com a protesta pel consell de guerra contra Els Joglars.

Una bala impune li va llevar la vida. Marc Muñoz participarà en el III Fòrum Mundial de Drets Humans que es farà a la capital argentina la setmana vinent. Voldrà contrarestar el relat que pugui vendre l'expresident espanyol José Luis Rodríguez Zapatero —que hi intervindrà dimarts— d'una Transició modèlica i pacífica: “Explicarem que va ser una carniseria als carrers.” ■

▶ 19 Marzo, 2023

La confluència del passeig de Gràcia i la Gran Via de Barcelona, totalment atapeïda, a la manifestació contra la guerra del 15 de març del 2003.

Preguntar-se com és possible que una manifestació pacifista congregui a Barcelona un milió de persones té tant interès com, 20 anys després, preguntar-se què n'ha quedat, d'això. Alguns dels activistes – gens mediàtics – que van fer possible aquesta gran manifestació, que fins i tot va moure el llavors president nord-americà George W. Bush a parlar de Barcelona, reflexionen sobre les respostes a les dues preguntes amb un fil comú: l'orgull d'haver mogut com mai sectors diversos en favor de la pau.

Les causes de l'èxit d'aquesta mobilització revelen com d'equívocades són les actuals anàlisis simples per entendre la societat. Francesc Tubau, veterà activista i pacifista, cita diversos precedents: la invasió d'Afganistan del 2001, que ja va aglutinar entitats, i l'eclosió del moviment antiglobalització, que havia aconseguit ja manifestacions massives a Florència i havia congregat grans energies a Porto Alegre (Brasil). Però cal afegir un factor intern espanyol, que té nom i cognom: José María Aznar. «Com que va ser un dels protagonistes de la trobada de les Açores (que va reunir Bush, Tony Blair i el mateix Aznar), molta gent va aprofitar per dir «a aquest el castiguem». «Una coalició anti-PP a Catalunya sempre ha funcionat molt bé i hi pots incloure molta gent», comparteix Pepe Gordillo, un altre dels embrions d'aquesta eclosió del 15 de febrer.

Els activistes que van fer possible la manifestació de Barcelona analitzen el secret d'aquest èxit i les derives posteriors 20 anys després d'una concentració que va reunir un milió de persones i que va congreguar moviments de tot tipus, inclosos sindicats i organitzacions de base.

¿Què en queda del 'No a la guerra'?

FIDEL MASREAL
Barcelona

Una altra clau, que és una recepta aplicable a l'atomització actual de propostes, iniciatives, partits i moviments, va ser la unitat. Una unitat forjada des d'una certa espontaneïtat en les reunions que se celebraven en el vell local del Centre de Treball i Documentació del carrer Gran de Gràcia a Barcelona. El mínim comú denominador era parar la guerra. I allà es van anar congregant moviments de tot tipus, inclosos sindicats i organitzacions de base locals. «S'aguantava una mica amb uns quants fills, vam consensuar el comunicat final, els lemes... Va ser complicat però ho vam aconseguir», recorda Gordillo.

En les setmanes prèvies es palpava que la mobilització seria massiva. Tant, que es va canviar el recorregut – tenia previst acabar a la plaça Catalunya – per facilitar la sortida de la gent, per la qual cosa

el manifest es va llegir a la plaça de Tetuan. Però tanta gent no s'esperava. Més d'un milió segons les dades de llavors. Pilar Massana recorda l'ambient: «Era festiu i reivindicatiu, familiar, divers, de persona d'aquí, àrabs, negres, persones grans, nens...». David Karbala, activista d'origen britànic, no va poder manifestar-se perquè hi ha-

En les setmanes prèvies a la marxa es palpava que la mobilització seria massiva

va tal quantitat de gent a la capçalera que es va dedicar a repartir les 150.000 octavilles editades – en paper prim i blanc i negre – i després acudir al punt final.

Hi va haver guerra

Sí, Barcelona va ser un referent mundial. Però hi va haver guerra. ¿Va ser això un fracàs? «Si algú creu que per sortir una vegada al carrer les coses canvien, no sé quin coneixement té dels processos històrics», argumenta Massana. Karbala ho té clar: «Simplement amb l'opinió pública no era suficient. Sí, van pagar el preu un any més tard després de l'11-M a les eleccions, però en el moment de l'inici de la guerra els era igual la manifestació».

Per tant, ¿què ha quedat de tot aquest cabal? «De vegades no queda res i alhora queda molt. No ens enganyem, des que tinc ús de raó

Estats Units sempre està en estat de guerra; i en el moviment pacifista hi ha alts i baixos, però molta de la gent de fa 20 anys te la trobes avui en llocs importants, a Colau no li pots explicar sense aquestes mogudes, per exemple... tot té els seus fruits», reflexiona Tubau.

David Karbala és activista però també ha fet les seves tasques de disseny gràfic. Aquell any va importar el logotip de la Gran Bretanya i el va adaptar personalment, amb la qual cosa es va adoptar com a símbol. Aquest disseny és el que simbolitza més que qualsevol paraula aquesta immensa mobilització. El que pocs saben és que hi va haver un factor quantitatiu: «El 2003 no hi havia Whatsapp ni Facebook ni Twitter, teníem un espai a la web de la Fundació per la Pau i una llista de correu, que permetia enviar un màxim de 30 kilobytes de pes. El cartell amb el logo en pesava 30. Així es van poder enviar i qualsevol el podia imprimir. Això unit a la simplicitat del símbol van fer que fos un encert del moviment, que es va reproduir en balcons, xapes i a tot arreu», detalla Karbala.

Vint anys després, aquests vells rockers del pacifisme alerten: l'esperit antibel·licista no és consubstancial de la societat catalana: «Aquestes coses o es treballen o es perden i estem perdent en la mentalitat pacifista, ho estem veient amb la guerra d'Ucraïna», conclou Massana. ■

20 Marzo, 2023

Balañá, entre Manolote y Arruza, en Valencia

zada por la guerra civil, sometida a privaciones económicas y angustiada por el devenir de la contienda bélica internacional. El principal protagonista del espectáculo era Manolote, quien por su estampa trágica, su hondura artística y su entrega de tantas tardes era considerado como un modelo de conducta por un régimen autodefinido como "reserva espiritual de Occidente".

En ese tiempo Pedro Balañá compró la plaza de toros de la Monumental a quien hasta ese momento era su propietaria, Rosario Segimón, quien también había sido la dueña de la Casa Milà, es decir, la Pedrera de Gaudí. Balañá se hizo con la Monumental por quince millones de pesetas de aquel tiempo. A los ojos del empresario barcelonés no solamente era un lugar para festejos taurinos sino que vio en él un auditorio multituoso.

La compra de la Monumental fue el pistoletazo de salida para la expansión comercial de Balañá. Tras el final de la guerra, había abierto una pequeña sala de cine llamada Avenida de la Luz mientras que su hermano Papitu se consolidaba como exhibidor cinematográfico en L'Hospitalet de Llobregat. Desde un pequeño despacho, definido por Manuel del Arco como «el cuarto de trabajo de un tendero de ultramarinos», Balañá empezó su conquista, con espacios tan míticos como el Tivoli, en cuya pantalla se estrenarían algunas de las producciones más importantes que llegaban desde Hollywood. Cuando se le preguntaba si él era el encargado de seleccionar lo que se estrenaba, Balañá respondía que «las de estreno, casi todas, y las demás, mi hijo, con mi sobrino». También sostenía que la tauromaquia era un mundo más complejo que el del séptimo arte, porque «el de los toros es hijo de las circunstancias». Con todo ello, como dice Josep Guixà, Balañá «logró cumplir el sueño de su admirador James Cagney, posicionarse en la cima del mundo».

El libro, además de ser una crónica de la vida del empresario con numerosa información inédita o poco conocida, logra ser una manera de adentrarnos en su despacho y saber cómo hizo su fortuna. Su buena mano para la negociación, su olfato para saber los gustos del gran público, hicieron de Balañá alguien que estuvo a la altura de las circunstancias.

Balañá, una vida de toros y espectáculo

▶ Josep Guixà firma la primera biografía del que fuera uno de los grandes empresarios dedicados al ocio en Barcelona

Víctor Fernández. BARCELONA

En sus manos estuvo la diversión de toda una ciudad. El ocio fue su manera de ganar dinero, pero también su manera de entender la vida. Eso es lo que podemos encontrar en las páginas de un libro de reciente publicación. Es la primera biografía de quien fue todo un señor de Barcelona y se llamaba Pedro Balañá Espinós. Su vida ha sido estudiada por el periodista Josep Guixà en «Balañá. El mayor espectáculo del mundo», editado por Almuzara.

La empresa de seguir los pasos de Balañá no es una tarea fácil. Guixà puntualiza que su biografiado se encargó de ser escurridizo, aunque siempre fue un hombre accesible para los medios o, más bien, sabía cómo debía utilizar a los medios.

Vinculado a Terrassa, así como a los barrios de Sants y Les Corts, nuestro hombre era lo más parecido que hemos tenido a esos empresarios emprendedores estadounidenses que sabían dónde deben buscar oro. Ese oro lo encontró en el mundo del espectáculo, en teatros, cines y plazas de toros mientras se relacionaba con militares y políticos.

El 5 de enero de 1927, un desconocido empresario llamado Pedro Balañá se hacía con el control de Las Arenas y la Monumental, las dos principales plazas de toro en la capital catalana, hasta ese momento en manos de unos gestores madrileños. «Me preguntaron cómo pensaba arreglármelas, si ellos, entendiendo de toros, habían perdido tanto. Contesté que, efectivamente, yo no entendía de toros, pero sí de administración y de negocios», explicaría mucho

tiempo después Balañá en una entrevista.

El empresario demostró tener olfato y saber ganar dinero, aunque algunos -como el ayuntamiento de la ciudad- cuestionarios los métodos del empresario, como que a algunos toreros decidiera pagarlos en función de lo que se había recaudado en taquilla.

Con la llegada del franquismo a Barcelona, Balañá trató de mantener un perfil bajo políticamente hablando. Fue en esa época cuando nació el mito del empresario Balañá. En ello fue particularmente significativa la presencia en la plaza de toros de la capital catalana del torero de moda, Manolote, y con el apoyo del gobernador civil Antonio Correa Veghison. Comenta Guixà en su libro que «las corridas de toros ofrecían distracción a una sociedad española traumati-

El hombre que era un mago para evadirse

▶ Balañá tuvo un entierro masivo el 26 de febrero de 1965 donde muchos de los que acompañaron al féretro eran algunos de los toreros que habían actuado en alguna de sus plazas. En 2010 se abolieron los festejos taurinos en Cataluña. ¿Habría pasado algo así de vivir Pedro Balañá? Guixà comenta en su ensayo que aquel que supo navegar contra corriente, «era un experto en advertir cuándo un negocio dejaba de tener porvenir, fuese por el hostigamiento de los políticos o por un cambio en los hábitos de consumo». Por todo ello, el biógrafo cree que el rey de la evasión era también «un mago para evadirse».

19 Marzo, 2023

Els trens de via mètrica s'exhibeixen en un nou museu a Martorell

FGC habilita un espai amb una vintena de locomotores i vagons històrics

DAVID GUERRERO
 Martorell

Els tres principals operadors ferroviaris de Catalunya (Renfe, Ferrocarrils de la Generalitat i Transports Metropolitans de Barcelona) coincidien públicament fa uns dies a reconèixer la necessitat que Barcelona disposi d'un gran museu del transport públic. Un espai de què disposen altres grans ciutats del món i que brilla per la seva absència a la capital catalana, on es podrien exhibir trens que ajuden a explicar la història i l'evolució del sector i del país.

En espera que es faci realitat aquesta mancança crònica en què hi hauria implicades totes les companyies, cadascú va fent el que pot i on pot. FGC va estrenar ahir un nou espai de preservació del patrimoni històric. Una nau al costat de les cotxeres de Martorell Central que ha batejat com a Espai de la via mètrica i on es poden visitar més d'una vintena de locomotores, cotxes i vagons que van donar servei a la línia Llobregat-Anoia al llarg del segle XX.

Les més antigues són locomotores de vapor, sotmeses als treballs de restauració corres-

MIQUEL GONZÁLEZ / SHOOTING

Vagons de mercaderies en el nou espai inaugurat al costat de l'estació de Martorell Central

ponents i que traslladen els visitants un segle enrere. Hi ha altres trens exposats, en canvi, que són molt més recents, com ara la sèrie 211, en actiu des de finals dels vuitanta i jubilada el 2009. En aquest cas activen records de no fa pas tants anys,

quan les estacions encara no tenien portes amb màquines validadores i calia obrir una porta per passar d'un vagó a un altre. Entre uns i d'altres, tractors dièsel i un cotxe saló de quan encara hi havia classes.

El recorregut històric no

s'acaba aquí. A les tres vies de més de 100 metres de longitud es poden veure trens tant de passatgers com de mercaderies, ja que en aquesta línia sempre han tingut una presència especial els combois que han traslladat fins al port de Barce-

lona el material extret de les mines de potassa o els cotxes fabricats per la Seat, per posar dos exemples que es poden veure passar avui dia entre els trens de passatgers. Destaquen un vagó cisterna de combustible i un altre sitja.

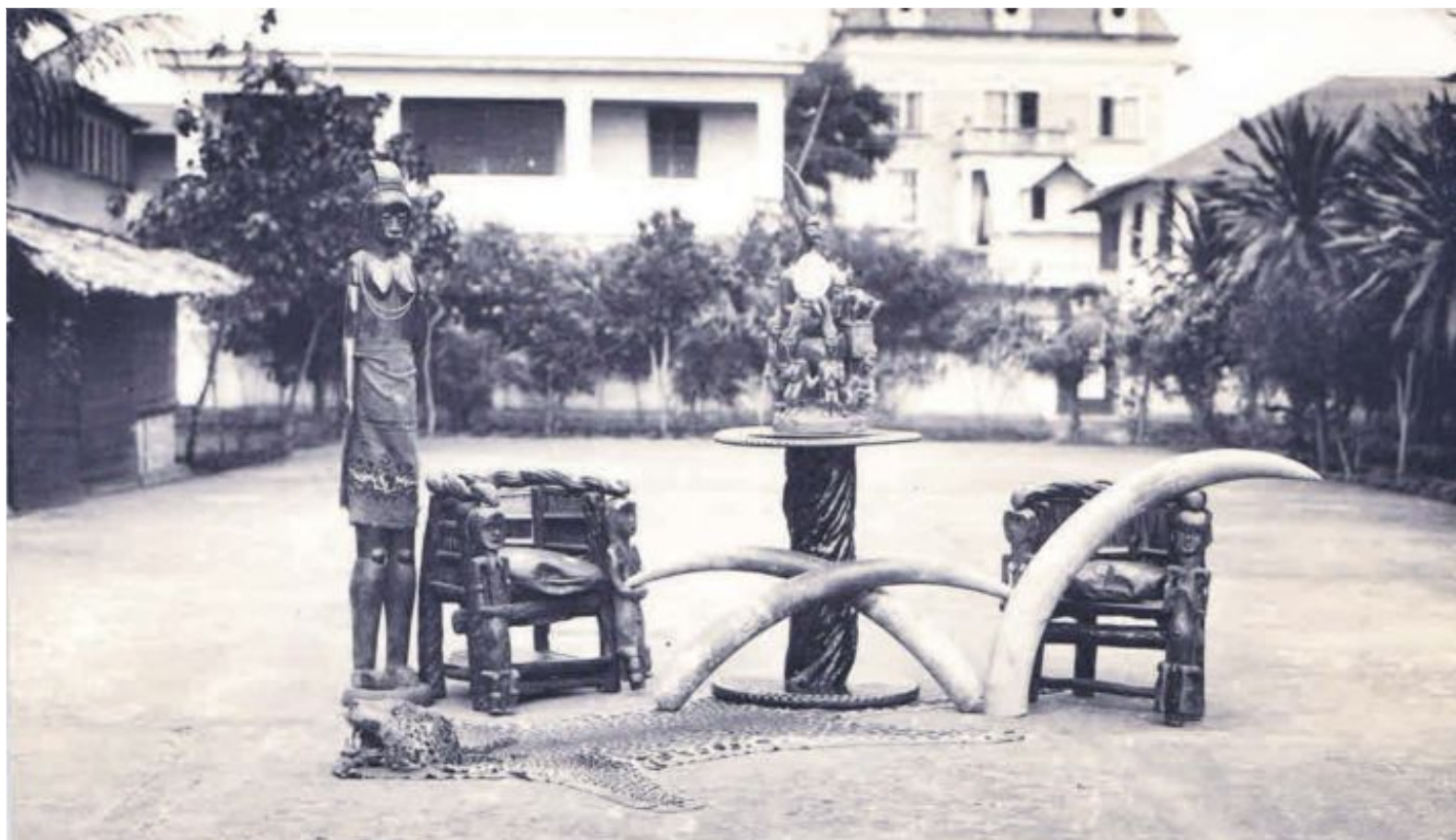
Encara que la companyia pública de la Generalitat vegi de bon ull la creació d'un gran museu a Barcelona, no és fútil que aquest espai s'hagi obert a Martorell. "Les peces han d'estar contextualitzades al territori en què han estat funcionant", va assegurar el president d'FGC, Toni Segarra, durant la inauguració de l'espai patrimonial.

El recorregut mostra cotxes de passatgers i de mercaderies que han circulat per la línia del Llobregat

La seva construcció al lloc de l'antic taller de locomotores s'ha dut a terme coincidint amb unes actuacions de millora de la infraestructura en aquesta estació, que sembla que haurà de jugar un paper fonamental en la futura prolongació de la línia 8 des de plaça Espanya fins a Gràcia. Serà a Martorell on començaran i acabaran el recorregut dels nous trens que donaran servei a una línia que en els pròxims anys aspira a doblar el nombre de passatgers i que potser les futures generacions podran veure algun dia en un museu a Barcelona.●

▶ 20 Marzo, 2023

Peces d'art exposades davant la residència del governador d'Espanya a Guinea Núñez de Prado (entre 1925 i 1931), actualment al Museu Etnològic.

MARTA CERVERA
 Barcelona

Catalunya s'obre a descolonitzar les col·leccions dels seus museus per primera vegada a través d'un procés pioner a Espanya. Una convocatòria de l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament ha permès finançar amb 628.000 euros un programa de tres anys per dur a terme un interessant projecte. L'objectiu és aclarir l'origen de les peces de molts museus públics. N'inclou dos a Barcelona, el Museu Etnològic i de Cultures del Món i el Museu de Ciències Naturals; el Museu de l'Art de la Pell d'Igualada i el de Vic, la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, centrat en les Filipines, el Museu Darder de Banyoles, així com els fons de la col·lecció Sabater Pi de la Universitat de Barcelona.

(Tr)*african(t)s* – així s'anomena el projecte perquè la majoria de peces provenen de l'Àfrica – està impulsat per un equip d'investigadors del GRECS (Grup de Recerca en Exclusió i Control Socials) i la Fundació Solidaritat UB, vinculats a la Universitat de Barcelona. També hi col·laboren des de l'OVQ (Observatori de la Vida Quotidiana), que ja va participar en l'exposició *Ikunde*:

Un estudi pioner a Espanya, '(Tr)african(t)s', investigarà l'origen de les peces de col·leccions procedents de l'espoli de les excolònies a l'Àfrica i les Filipines a sis museus i el fons Sabater Pi de la UB.

Catalunya descolonitza els seus museus

Barcelona Metròpoli Colonial i que a través de la història de Floquet de Neu penetrava en els ambigus vincles entre Barcelona i Guinea.

«S'ha d'obrir el debat sobre l'herència del colonialisme, sobre la legitimitat o no de les peces que hi ha als museus», diu la historiadora Celeste Muñoz. És l'iniciativa que a Europa es va prendre fa temps i que ha donat com a resultat decisions impensables en una altra època, com que França hagi tornat a Benín i al Senegal uns objectes de coure després que el Parlament votés el 2020 la seva restitució, així com alguns símbols reials a Madagascar.

Alemanya va tornar a Nigèria el 2022 una sèrie d'objectes de l'antic imperi de Benín. «La restitució és una manera de reparar els errors del passat», va indicar Annalena Baerbock, la ministra d'Exteriors d'Alemanya, que va ser qui va entregar les obres espoliades. Anglaterra debat també sobre el retorn dels marbres del Partenó d'Atenes i d'uns bronzes africans que estan disposats a tornar a Nigèria, robats a sang i foc per tropes britàniques.

«El debat és inevitable. Hem d'analitzar quina situació hi ha als museus de Catalunya i mapar les

peces de la nostra herència colonial», diu Muñoz. Començar a estudiar el patrimoni sota un altre prisma i afrontar l'origen il·legítim de certes peces és una iniciativa que s'ha posat en marxa a Catalunya amb aquest projecte. I se centra en peces del Marroc, Guinea i les Filipines, excolònies espanyoles. També en el Senegal i Nigèria per la quantitat d'obres d'aquests països

(Tr)*african(t)s* atén perspectives de gènere i de drets humans tal com sol·licitava la convocatòria de l'Agència Catalana de Cooperació. «Que existeixi un contracte

de compravenda no significa que no hi hagi sigut un espoli», aclareix Muñoz. El grup d'investigació inclou majoritàriament antropòlegs i historiadors. A més d'ella hi ha Alberto López Bargados, Andrés Antebi Arnó, Sarai Martín López, Pablo González Morandi, Laida Memba Ikuga, Gustau Nerín Abad, Manep Tchoumo-Nounjio López, Jordi Tomàs Guilera i Alba Valenciano Mañé.

Art i memòria

El projecte ha començat a rodar amb una sèrie de taules de diàleg intercultural amb membres de diferents països afectats i les seves comunitats diaspòriques. Interessa conèixer la seva memòria, el seu punt de vista i reflexionar sobre el futur de les col·leccions. A través de fotos reviu part del seu passat i es debat.

«La cosmovisió del projecte és un bon punt de partida», opina l'escriptor Youssef El Maimouni, que ha participat en una taula sobre el Marroc. «És bo reflexionar junts. ¿Tenen cabuda els museus etnològics en una societat com la nostra?», es pregunta. L'ha sorprès «la quantitat d'objectes que acumulen pols als magatzems d'un museu en comptes de ser al seu lloc d'origen». I afegeix: «Les obres

▶ 20 Marzo, 2023

procedents d'antigues colònies s'haurien de resignificar, explicar-ne l'origen. És necessari fer auto-crítica i no blanquejar el passat».

Rusli Cachina Esapa, arribada fa menys d'un any a Espanya, va participar dijous passat en una taula dedicada a Guinea. L'experiència l'ha fet reviure històries com «la tala d'arbres» que explicaven a casa. El seu avi era fuster i allucinava perquè els espanyols es van emportar tota mena d'espècies arbòries «sense replantar-hi res». Per a ella, l'objectiu d'aquest treball no s'ha de centrar tant a restituir objectes, sinó més aviat a «donar a conèixer la història real que hi ha al darrere». Admet que ni tan sols els guineans són conscients de tot el que hi ha a Catalunya. «No és normal que hi hagi tants objectes de valor i que no sapiguem com han arribat ni per què són aquí», indica.

La primera sessió sobre Guinea

El projecte se centra en peces del Marroc, Guinea, les Filipines, el Senegal i Nigèria

«S'ha d'obrir el debat sobre la legitimitat o no de les peces que hi ha en museus»

va servir per determinar l'origen de la majoria d'objectes que apareixien a les imatges. «Tot eren peces del poble fang, que procedeix de l'interior de la Regió Continental, la més verge fins que van arribar els espanyols», indica. «Hi havia imatges d'escultures andrògines, com les que tenen exposades al Museu Etnològic. Són figures que reflecteixen la nostra cultura, en la qual no hi havia un binarisme de gènere, una idea imposada per Occident», comenta Rusli, dona trans defensora dels drets de la comunitat Lgtbiq+.

Menys eurocentrisme

Adoptar el prisma descolonial suposaria distribució d'imatges, objectes i informació orientats a desmuntar les representacions eurocentristes. A replantejar les seves col·leccions a partir de lectures crítiques del seu passat colonial. «No tenim objectes subjectes a cap petició de retorn», explica Carles Vicente, director del Museu Etnològic. És aquí on s'estan organitzant les taules de diàleg.

Vicente és conscient de la im-

Dues afrodescendents analitzen documents i aporten la seva memòria familiar a l'Etnològic.

Museu Etnològic i de Cultures del Món

Una de les fotografies analitzades a la taula de diàleg de Guinea.

Floquet de Neu, el goril·la blanc caçat a la selva d'Nko (Guinea), el 1964, i venut a Jordi Sabater Pi

portància del projecte (*Tr*)african(t)s. «Els museus han d'estudiar les seves col·leccions des de totes les perspectives», indica. Diu que des de fa 30 anys no admeten peces que no tinguin un origen documentat. «Si no queda clar d'on procedeix una peça o donació, no l'acceptem». Però tot indica que sí que tenen almenys un bronze procedent de Nigèria, compatible amb els bronzes de Benín, tots de la Fundació Folch, de la col·lecció d'Albert Folch (1922-1988). A més, tenen una col·lecció que podria tenir una història molt fosca, la de Núñez de Prado, governador espanyol de Guinea entre 1925 i 1931.

De moment només s'ha començat a obrir el debat. El procés serà llarg. Hi hauran de participar no només membres de les comunitats espoliades, sinó també els museus i els col·leccionistes, entre els quals figuren importants famílies catalanes. «És un tema

Membres dels països afectats participen en taules de diàleg sobre el llegat

L'Etnològic no admet peces que no tinguin un origen documentat des de fa 30 anys

delicat», diu Andrés Antebi, un altre dels investigadors implicats en el projecte. I Celeste Muñoz recorda: «Al llarg de la història s'ha fet justícia amb restitució de peces, amb compensacions econòmiques i disculpes, però és un tema que va més enllà d'unes peces concretes i que es visibilitza en altres coses com la desigualtat nord-sud i el racisme».

El Govern central no burxa

A diferència d'altres països, el Govern espanyol no ha creat cap comissió per burxar les ferides del passat sense por. Però a ningú se li escapa que és urgent posar fil a l'agulla. A Barcelona el debat es va obrir fa anys amb l'estàtua del marquès de Comillas retirada de la Via Laietana a causa del seu passat negrer. A La Villarroel aquesta temporada es va estrenar *Amèrica*, una denúncia contra l'enriquiment de la burgesia catalana a Cuba. El documental de TV-3 *Negres. La Catalunya esclavista* també ha contribuït a revisar el passat colonial català. Ara arriba el torn dels museus. ■

20 Marzo, 2023

Vendedoras de lirios, el 1 de mayo de 1936 en París. / GAMMA RAPHO (GETTY)

Dos libros recientes rescatan la extraordinaria vida de gente corriente que la Guerra Civil y la Francia convulsa por el fascismo condenaron al olvido

Historias de los nadie a ambos lados del Pirineo

PACO CERDÀ, **Valencia**

Ellos son nadie. Invisibles, secundarios, vidas corrientes. Olvidados de la Guerra Civil. Como el soldado Francisco Pérez Ponte. Tiene 21 años y lleva sucio el uniforme cuando le escribe a su hermana Dorinda desde el frente, a la luz de un candil. Después se verá qué dirán esas letras, rescatadas por el historiador Francisco J. Leira Castiñeira en *Los nadie de la guerra de España* (Akal), un viaje a las tripas más humildes de la batalla. A esos rincones oscuros que solo iluminan cartas, memorias o entrevistas con los ausentes de la historia, hijos de nadie, dueños de nada.

Ellas, también, son nadie. Borradas, omitidas, mujeres comunes. Trabajadoras anónimas del otro lado de los Pirineos —Francia— en esos años treinta. Como Leopoldine Haas. Es fresadora, 3.000 tuercas al día en la fábrica Citroën, un trabajo alienante. Aguarda tras la barra de un café del Barrio Latino. Luego se verá qué le dice al camarero, un padre desconocido al que jamás había visto. Es una de las historias recogidas por la novelista francesa Michèle Audin en *La señorita Haas* (Periférica), un extraordinario fresco de las ningunas ninguneadas. Una novela de gran riqueza formal y estilística que hunde un pie y medio en la memoria de lo real y apoya el otro medio pie en la recreación convertida en ficción. Un libro que reconstruye las vidas de 13 trabajadoras minúscu-

las —todas ellas apellidadas Haas— atravesadas por la historia mayúscula de esos años: el ascenso del fascismo, el fervor comunista, el estallido de la Segunda Guerra Mundial, la deportación y el exterminio de judíos.

Ambas novedades no solo coinciden en el tiempo. Comparten un interés por esos nadie de Galeano, por los menores de Pasolini, por los molineros de Carlo Ginzburg y su microhistoria.

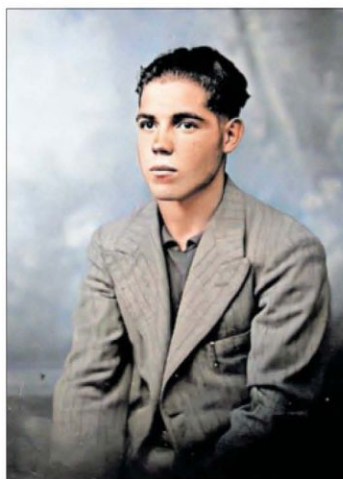
Las páginas de *Los nadie de la guerra de España* están pobladas de esta historiografía humana. De todos los bandos. La tristeza perenne de Urania Mella en prisión. El idealismo de unos rumanos fascistas, de la Guardia de Hierro, con el bando golpista. El idealismo del irlandés Frank Ryan, líder de la Columna Connolly, herido en el Jarama. Nadie como fray Cándido Rial Moreira, un franciscano en el Madrid revolucionario. Detenido en julio del 36, fue encerrado con otros cuatro religiosos. Sus compañeros fueron fusilados en la madrugada del 2 de agosto. A él lo indultaron. Le dieron unas alpargatas, un mono viejo y un fusil, y lo mandaron al frente a luchar. Vio el horror de la guerra. Los fusilados en las tapias de un matadero. Los religiosos asesinados sin piedad. Al final, una madrugada, cuando el cabo de guardia se despistó, fray Cándido cruzó la trinchera y se pasó de bando al grito de: "¡No disparéis, soy sacerdote!".

Nadie como Amada García,

un mito republicano, una Mariana Pineda envuelta en leyenda. Con media melena, ojos almendrados y mirada angelical, de ella siempre dijeron que fue fusilada por tejer una bandera comunista. Nada más. Pero Leira Castiñeira reconstruye su historia. La verdadera. La de la joven comunista de Mugaros (A Coruña) hija de masón, esposa de operario comunista en los astilleros de Ferrrol y acusada de instigar a los milicianos para que arrojaran al pozo a los presos franquistas. Un consejo de guerra la condenó. Pena de muerte. Esperaron a que diera a luz al niño que llevaba en su vientre. Después la ejecutaron. Y con el tiempo, el relato republicano la victimizó aún más —Amadita, ejecutada solo por tejer una bandera— hasta convertirla en un símbolo.

El historiador gallego subraya que hoy, 84 años después del final del trauma que supuso la contienda, "está surgiendo en un sector de la sociedad una predisposición por mirar con otros ojos la Guerra Civil y el franquismo, ampliando el campo visual más allá de la propaganda y del relato político, del que se está abusando".

Tal vez por ello destaca tanto una de las 10 historias que conforman su ensayo. Es la de Ramón Montserrat. Nacido en Cambrils,

Ramón Montserrat, en una imagen de su familia.

Valentine participó en la huelga de las Galerías Lafayette en París

Fray Cándido Rial fue obligado a luchar por la República tras su detención

fue enviado a la guerra por la fuerza. Sin ardor guerrero ni pasión política. Un quinto del biberón que, de repente, se vio con un máuser en las manos, con la obligación de disparar y ver morir a los demás. Un día vadeó un río con bombas en la mano. El olor a muerte se mezclaba con el hedor del miedo. Iban por el río como "sombras de una noche fantasmal", escribió.

Bailes, huelgas, peluquería

En esos mismos años, las señoritas Haas de Michèle Audin pululan por Francia. Con una prosa musical, llena de ritmo y muy arriesgada en el estilo —pura factoría del grupo literario OuLiPo, deudora de Raymond Queneau y con homenajes al poeta del pueblo Jacques Prévert—, la autora resucita a esas trabajadoras cotidianas sin rastro en la historia.

La maestra Catherine, dispuesta a abortar, algo considerado un crimen por la nación que había sacrificado a un millón y medio de jóvenes en los campos de batalla. La pianista Claudine, nueva camarada comunista de clase bien, hechizada por la fuerza de la hoz y el martillo. Valentine y su huelga en las Galerías Lafayette: un reino de seda, elegancia y punta en blanco que oculta la explosión cuando la izquierda del Frente Popular gana las elecciones. Las conversaciones de peluquería mientras Francia decide no intervenir en la guerra de España. Los bailes acaramelados de Francine con su novio en la víspera del 14 de julio, en una verbena organizada por el sindicato del metal. Los oropeles de la Exposición Universal de París que no acallan "las voces en todas las lenguas de la pobreza" de los barrios humildes de estas señoritas

Haas. Como Suzanne Haas, borrada por su origen judío.

Unos años antes de ese horror, en la barra del café parisense que antes había quedado en suspenso, Leopoldine Haas escucha a su padre. Ha ido a decirle que es su hija. Pero no se lo dirá. Porque le oye decir que una tal Nozière, asesinada por su marido y que ocupa los titulares de prensa, se acostaba hasta con judíos y árabes. "Tome nota, querida", le suelta a quien no sabe que es su hija. Leopoldine, asqueada, le responde: "Yo no soy su querida". Y se larga. Para volver a la fábrica a fresar tuercas.

Unos años después, al otro lado de los Pirineos y a la luz de un candil, el soldado Pérez Ponte le escribe a su hermanita que han cogido un corderito y le dan el biberón en el frente. Es enero del 37, desde León, Francisco estampa bajo la firma un "Viva el Generalísimo Franco". Las cartas siguieron. Cesaron en marzo del 39. A la hermanita ya no le pudo contar los cañonazos republicanos contra su barco, sus gritos de dolor, el naufragio, el rescate, el hospital, la amputación de una pierna, la transfusión y la anestesia, la fiebre y esos últimos gritos en la madrugada: "Quiero ver a mis padres". Envuelto en una sábana. Enterrado en una fosa común. Como un nadie.

Ciutats

La frase **Míriam Nogueras**

PORTAVEU DE JXCAT AL CONGRÉS

“Vaig rebre més de 5.000 amenaces de mort en 24 hores després d’haver apartat la bandera espanyola a la sala de premsa”

La cara **Alba Balcells**

DIRECTORA GENERAL DE L'INCAVI

L'Institut Català de la Vinya i el Vi (Incavi) impulsa el portal catalanwines.com a la prestigiosa fira vitivinícola de Düsseldorf. El portal vol fer de Catalunya un referent internacional del sector.

Administracions La transformació de l'antiga presó de Figueres

Una presó redimida

CANVI L'antiga presó de Figueres serà la seu el 2025 de l'Oficina de Treball del Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC) **PROJECTE** Vol ser un referent en l'àmbit estatal com a exemple d'equipament clau en la dinamització econòmica i social de la ciutat i del conjunt de la comarca

Joan Trillas
FIGUERES

L'antiga presó de Figueres, un edifici eclèctic de l'arquitecte modernista Josep Azemar, ha de ser un motor de dinamització econòmica i social per a la ciutat i la comarca. El 2025 les portes dels antics murs del centre penitenciari donaran accés a uns espais moderns i dimensionats per a la promoció econòmica i social. Amb una inversió de 6,9 milions d'euros, a l'edifici s'hi instal·laran les oficines de treball del Servei d'Ocupació de Catalunya (SOC) i el Servei Públic d'Ocupació Estatal (SEPE, per les seves sigles en castellà), i aules de formació professional que donaran servei a tot l'Alt Empordà. Amb el trasllat el 2014 del darrer pres al nou centre penitenciari del Puig de les Basses, l'antiga presó ha iniciat finalment un viatge cap a la redempció. Amb el nom d'Espai Azemar, ara sí, serà clau per generar oportunitats.

El segon tinent d'alcalde i regidor de Serveis Socials, Empresa, Ocupació, Formació i Indústria, Jesús Quiroga, explica que la reconversió de l'antiga presó permetrà crear “les futures instal·lacions d'un gran centre que ha de permetre la innovació, orientació i impuls en tot el que fa referència al treball”. La parcel·la de la presó està formada pel recinte emmurallat original i edificis i un espai lliure perimetral fins a arribar als límits amb el carrer Sant Pau, a l'est; el carrer Albert Cotó, al nord; el parc d'en Patufet, a l'oest, i una mitgera d'edificis d'habitatges al sud. La parcel·la fa 10.284 m² i la superfície construïda del

conjunt d'edificis és de 4.494 m².

Amb el marc físic definit, Quiroga explica que la nau central, per exemple, ha de servir per distribuir els serveis de prestació de subsidis o ajudes, que ofereix l'Estat a través del SEPE, així com l'atenció dels que busquen feina. Disposarà d'una zona per atendre els casos de violència masclista, i també col·lectius especials. Amb una comarca amb un volum de residents de molts tipus de nacionalitats, l'espai permetrà derivar-los a llocs de treball. “L'Espai Azemar –explica Quiroga– permetrà treballar amb els usuaris amb reunions personals i grupals. No hem d'oblidar que tenim col·lectius complexos. Per això, disposar d'espais adaptats és clau per fer el traspàs al món laboral. L'objectiu és poder tre-

El nom d'Espai Azemar el pren de l'arquitecte figuerenc que va dissenyar la presó

ballar des d'una perspectiva global, atenent totes les sensibilitats en un espai dissenyat per generar sinergies.” Un altre espai important és el que s'ha previst per atendre les empreses. “Tots els serveis que ja té la Generalitat, més els que finança, com ara Catalunya Emprèn, tindran uns espais. Aquí, doncs, tenim una confluència màgica entre les conselleries de Treball i Empresa”, destaca. A més, disposarà d'un mòdul de formació i això permetrà treballar una formació dual amb les empreses.

La proposta preveu la màxima autoproducció d'energia i tota

l'autosuficiència energètica possible per a un projecte d'aquestes característiques. El projecte té en compte diversos criteris de sostenibilitat que posen un èmfasi especial en l'estalvi energètic, així com les baixes emissions de

gasos contaminants.

Un homenatge a Azemar

El nom de l'espai no ha estat escollit a l'atzar. Vol ser un homenatge a l'artífex de la presó, l'arquitecte figuerenc Josep Aze-

mari Pont (Figueres, 4 de gener del 1862 - Barcelona, 5 de juny del 1914). Azemar va ser un arquitecte que es va centrar molt en el disseny de cases, amb una arquitectura “socialment eficaç”.

La seva evolució el va portar de l'eclècticisme inicial al modernisme, si bé força mesurat, amb trets noucentistes, racionalista i amb molt poca ornamentació. Entre els seus projectes, a banda de la presó de Figueres, destaquen la casa Cusi (1894), mas Roger (1896), l'escorxador municipal (1907), la casa Subirós (1910) o l'ajuntament de Viladecans (1892) i la casa Pujador d'Olot (1912). ■

L'APUNT

Neus Forcano, a Justícia i Pau

Mireia Rourera

Neus Forcano, una de les fundadores d'Alcem la Veu, que reclama els drets de les dones en l'Església, ha estat nomenada nova directora de Justícia i Pau. És una gran notícia per a aquesta entitat comptar amb la saviesa d'aquesta professora de llengua i literatura, llicenciada, també, en ciències religioses, col·laboradora d'Afers Religiosos i de l'Associació Unesco per al Dià-

leg interreligiós (Audir) en temes d'espiritualitat, feminisme i religions. És important que una dona ocupi un càrrec de responsabilitat en una institució del Bisbat. Una altra dona, Nathalie Becquar, sotssecretària del sínode de bisbes, serà demà a Barcelona per parlar, des de la Tribuna Joan Carrera, del lideratge de les dones en l'Església i el món

ida

METGES
SENSE FRONTERES

fes-te soci:
902 15 15 07
www.msf.es

22 Marzo, 2023

La frase Dani Cornellà

PORTAVEU ADJUNT DE LA CUP AL PARLAMENT

“Hem de transformar i promoure un model de país que afronti l'emergència climàtica declarada a Catalunya l'any 2019”

La cara Elda Mata

PRESIDENTA DE SOCIETAT CIVIL CATALANA

L'entitat Societat Civil Catalana torna a tergiversar per denunciar una suposada discriminació del castellà a Catalunya. És la resposta nascuda de l'odi a la promoció de l'ús del català que fa la Generalitat.

Inventari de l'espoli de Caldes

ESTUDI • La historiadora Neus Moran documenta l'apropiació de béns requisats el 1939 **DAMNIFICAT** • Verifiquen el robatori de 90 m² del Centre Ateneu Democràtic i Progressista **DEMANDA** • L'Ajuntament reclamarà el retorn d'unes 70.000 pessetes de l'època

Emili Bella
 CALDES DE MONTBUI

Són les vuit del matí del diumenge 29 de gener del 1939. Les tropes del Cos d'Exèrcit Italià, amb unitats regulars marroquines, comandat pel general Gastone Gambarà, ocupen la vila de Caldes de Montbui (Vallès Oriental). Han caigut Sabadell, Castell del Vallès, Palau-solità i Sentmenat. L'última escaramussa en el camí cap a Caldes s'ha saldat amb vint soldats republicans morts, que van donar la vida per retardar l'entrada franquista al poble, unes hores clau per fugir-ne i evitar la repressió.

Tal repressió que no es farà esperar. Només cinc dies després de l'ocupació, el nou Ajuntament declara el precintament i la requisada dels edificis d'entitats i particulars considerats desafectes, un espoli de béns mobles, immobles, documentals i econòmics que la doctora en història contemporània Neus Moran, investigadora de la Càtedra Josep Termes de la UB, ha estudiat en profunditat i ha recollit en l'estudi *Les víctimes de l'espoli franquista a Caldes de Montbui, 1939-2023*, la

La frase

“Som conscients de les possibilitats que ofereix l'estudi a entitats i descendents per iniciar processos legals”

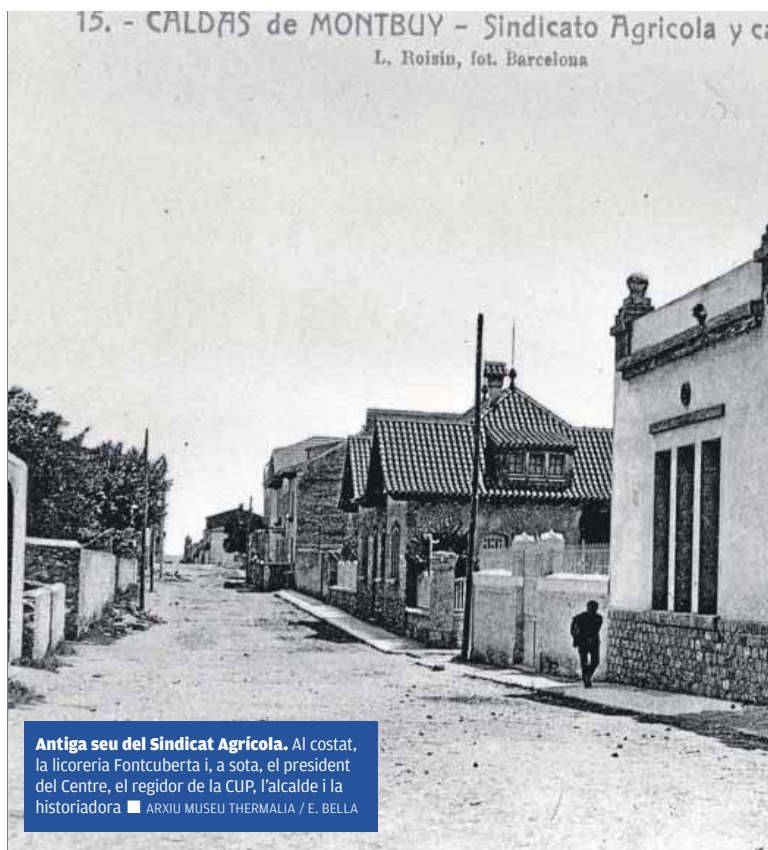
Isidre Pineda
 ALCALDE DE CALDES DE MONTBUI

primera part del qual es va presentar ahir a la seu del Centre Ateneu Democràtic i Progressista. La investigació, que se circumscriu a les empreses i entitats víctimes de la requisada, deriva d'una moció promoguda pel Centre, impulsada per la CUP i ERC i votada també per Junts i el PSC el maig del 2021.

Els habitants de Caldes, que no arribaven als 5.000 el 1936, són objecte de 183 procediments judicials summaris i 28 expedients de responsabilitats polítiques que afecten 53 persones encausades. “Els mecanismes de repressió i de venjança van funcionar a la perfecció; la dreta de sempre de sobte accedeix al poder amb tota la força per fer neteja, i l'aprofiten. És dur de dir, però es veu molt bé que hi ha un sector de la població que directament aprofita el context de

la repressió franquista per poder-se apropiat dels béns de les altres persones. Amb això hi ha gent que haurà construït el seu patrimoni. I això s'arrossega fins avui”, explica Moran. El primer alcalde gestor, Isidre Anglès, veterà dirigent de la Lliga local, tal com recorda Moran, va ser el màxim responsable civil de les accions derivades de la persecució i la requisada. No en va, l'exèrcit requeria la col·laboració civil per identificar els objectius potencials a requisar.

A Catalunya, segons recull Moran, s'ha corroborat l'espoli de 369 propietats immobles (edificis, terrenys, horts, cases, teatres, cinemes, forns populars, molins o trulls), que pertanyien a 244 entitats del país. El cas més paradigmàtic de la requisada en el cas de Caldes és el del Centre. “És l'entitat més afectada, se li requisava tot, l'edifici, mobles, documents... La més perjudicada de Caldes. Està en el punt de mirades del principi. El Centre és l'únic que té l'edifici comprat i escriturat en el registre. La resta estan llogats o havien ocupat locals d'entitats de dretes durant la guerra”, observa la historiadora. L'Ajunta-

ment franquista requeria l'edifici i a la planta baixa s'instal·la l'Auxilio Social, vinculat a la Falange, que s'hi manté fins al 1944, i a dalt, la parròquia, que s'hi queda fins al 1976. No és fins al 2000 que el Centre el pot tornar a inserir com a propi. Però no torna tot el patrimoni immoble original. Moran ha verificat la “desaparició” de 90 m². Segons el cadastre del 1931, el solar del Centre feia 436 m², però segons l'escriptura actual és una finca de només 345 m², fet que “indicaria la pèrdua d'una part de la propietat que probablement correspon a la zona posterior de l'immoble que confronta amb les propietats veïnes”, afirma l'informe. “És possible que el terreny fos ocupat per les edificacions veïnes durant la dictadura”, continua.

En un poble on tothom es coneix i tothom té memòria, la qüestió de l'espoli

continua sent delicada. “Amb l'estudi de Neus Moran, ara sabem que el que es torna és parcial. Ho podríem intuir, per proves físiques, però no passàvem de rondalla. Ara sí, hi ha uns 90 m² que han desaparegut en la nit dels temps. Qui ho té? Evidentment sabem qui ho té, però també sabem més que mai qui va requisar, i va requisar l'Ajuntament. Els espais físics no desapareixen, però no fem acusacions. Aquí la causa delictiva és per part de l'Ajuntament i és l'administració la que ens ho ha de tornar”, assegura el president de l'entitat, Jaume Pieres.

L'alcalde, Isidre Pineda, va anunciar ahir la intenció de reclamar com a consistori 70.000 pessetes de l'època espoliades dels comptes municipals, del menjador popular infantil del Sindicat Agrari i la Caixa Rural, però primer esperarà a tenir la segona

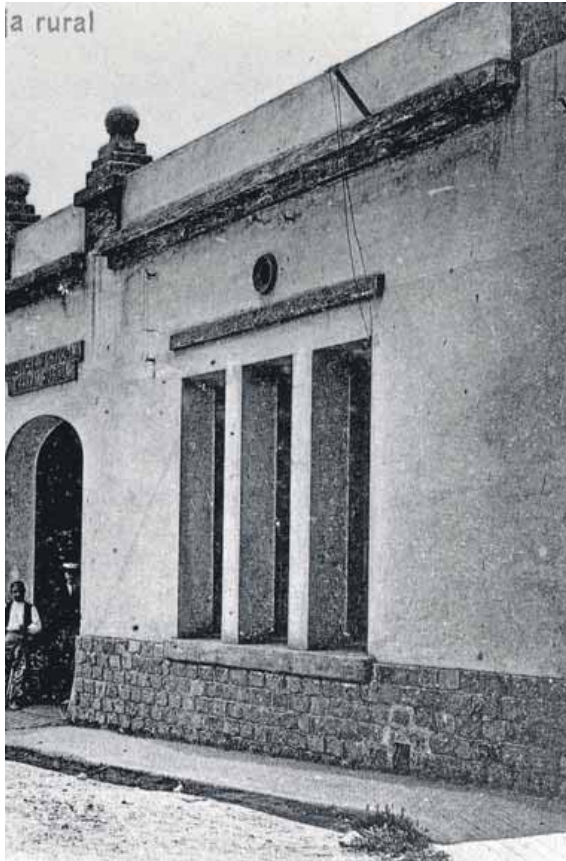
part de l'estudi, que es presentarà a l'estiu, centrada en l'espoli a les persones físiques. Després cercarà assessorament legal per determinar com s'ha de procedir per al rescabament. Hi podria haver demandes col·lectives.

“Caldes ha trencat el silenci sobre l'espoli del franquisme. Obrim camí com a municipi. Som conscients que hem obert un meló, potser més gros del que imaginàvem, però era necessari parlar-ne, perquè encara no se n'ha parlat. És evident que a aquells que es van posar al costat del franquisme els va anar molt bé la vida, i als que es van posar al costat de la República, molt malament. No volem assenyalar ningú ni els seus hereus”, va defensar Pineda.

Pieres està determinat que el Centre, almenys, sigui rescabament pels 90 m² perduts. Les 625 pessetes requisades a l'entitat avui

22 Marzo, 2023

correspondrien a uns 9.000 euros.

Altres víctimes van ser el Sindicat Agrícola, la cooperativa pagesa més important del Vallès, que també va perdre l'edifici, que ja no existeix, a mans de l'Hermandad de Labradores y Ganaderos. També es recull el cas del balneari del carrer de Santa Susanna, 2, requisat per l'exèrcit i, després, via Ministeri d'Hisenda, venut a un particular. Una altra variant repressiva és la que pateixen les empreses vinculades a la requisa patrimonial personal; veïns que reben multes o veuen com se subhasten els seus béns. El taller de cistelleria de Ramon Poble i Eulàlia Tura, la fàbrica de licors i bodega de Josep Fontcuberta, la impremta de Joan B. Poble -regidor del PSUC afusellat el 1940-, tots són víctimes de la requisa.

A tall d'exemple de la humiliació miserable practicada pel règim, en el detall de l'espoli a Joan Poble apareixen inventariats un paraigüer, un ocell dissecat, una gàbia de conills i 25 testos. A Ramon Poble se li enduen fins i tot un bressol. ■

Cultura i oci

MEMÒRIA HISTÒRICA

Caldes de Montbui trenca el silenci i fa públic l'espoli franquista

Un estudi de la historiadora Neus Moran detalla com va ser la requisita i qui en van ser les víctimes

SÍLVIA MARIMON MOLAS
BARCELONA

Hi ha una certa commoció al municipi de Caldes de Montbui (Vallès Oriental), perquè alguns veïns han descobert algunes coses que han estat silenciades i enterrades durant més de 80 anys. El gener del 1939, quan les tropes franquistes, amb soldats italians i marroquins, van entrar a Caldes, aquest municipi tenia poc més de 4.000 habitants. Per ser un poble tan petit, la repressió va ser força dura: es van obrir 183 judicis sumaríssims i 53 persones van ser encausades per responsabilitats polítiques. Alguns van perdre tot el patrimoni i d'altres van veure com el seu s'ampliava.

Ahir es va fer pública la primera part d'un estudi de la historiadora Neus Moran que detalla les confiscacions i l'espoli que van patir entitats i empreses del municipi quan Franco va guanyar la Guerra Civil. Surten també alguns dels noms dels que van executar aquest espoli. "Hi va haver una venjança clara dels sectors reaccionaris del poble contra les persones més vinculades a l'esquerra", assegura Moran. Abans de finals d'any es farà pública la segona part, que donarà detalls de les persones i famílies a qui els vencedors van requisar cases i terrenys. Algunes de les famílies víctimes d'aquell espoli no han volgut parlar públicament.

El camí jurídic

"Se n'ha parlat molt poc, de tot plegat, aquí a Caldes. Jo, fins ara, no sabia que el meu besavi havia estat represaliat i va estar tancat sis anys", explica l'alcalde del municipi, Isidre Pineda (ERC-AM). "Som els primers a posar en marxa un estudi detallat sobre l'espoli i espero que altres municipis segueixin el nostre exemple. És un primer pas, després hem de veure quin és el camí jurídic que podem emprendre, però batallarem i re-

clamarem el patrimoni que ens va ser usurpat", detalla Pineda. Entre el patrimoni que reclama Pineda hi ha 70.000 pessetes d'aleshores que eren de l'Ajuntament republicà i que es va quedar l'Estat. "No tenim gaire temps per fer-ho, tot això, perquè bona part de la generació que va patir l'espoli ja està desapareixent", afegeix l'alcalde.

El consistori no va ser l'únic que va patir l'espoli. Moran ha localitzat els minuciosos informes de la requisita. Una prestatgeria, un armari, un ocell dissecat, gàbies de conills, tres cadires, una còmoda, un fogonet, una dotzena de plats, 180 papers setinats, 790 fulles de paper de ceba, una màquina de cosir... i així fins a arribar a pràcticament més d'un centenar d'utensilis i mobles domèstics i d'impremta. És l'exhaustiu escorcoll que va fer la Junta Local de Recuperació i Confiscació de Caldes de Montbui (Vallès Oriental), el 24 de juliol del 1939, a la casa i a la impremta de Joan B. Pobla, que va ser regidor pel PSUC entre el 1937 i el 1938. Feia poc més de cinc mesos que les tropes franquistes havien ocupat el poble i s'havia decidit una nova corporació municipal, amb Isidre Anglís Palaudarias com a alcalde.

Tots ells estaven vinculats a la dreta calderina. Entre els primers acords que van prendre, per unanimitat, hi va haver la requisita i confiscació dels béns mobles i immobles de totes les entitats polítiques, sindicals i recreatives que havien format part de la Segona República i dels particulars que estaven empresonats o s'havien hagut d'exiliar. Quan es va fer la requisita a casa de Joan B. Pobla, només hi havia la seva dona, Mercè Sans Masip, i les seves tres filles, de 8, 12 i 15

Repressió
Van requisar la casa, la botiga i la fàbrica de Josep Fontcuberta

Oblits
"No sabia que el meu besavi havia estat represaliat", diu l'alcalde de Caldes

La botiga de licors Vallesana, al carrer Major de Caldes, a la dècada dels anys 30. FAMILIA FONTCUBERTA

anys. Ell era en un camp de concentració i no va tornar mai a casa. El van executar el 2 de juliol del 1940. La vídua també va patir un any de presó. Ella i les tres filles ho van perdre tot: la casa, els mobles, els llençols, els plats, el negoci familiar... i ja no ho van recuperar mai més. Tot va anar a parar a mans de l'Estat. Van marxar del poble.

Es van bloquejar molts comptes corrents i els propietaris no van recuperar mai els seus diners. El Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Caldes de Montbui, una cooperativa pagesa molt important al Vallès, fundada el 1917, va patir també la requisita i en va assumir la direcció la Falange local. L'entitat acumulava 55.900 pessetes que van ser bloquejades i molts veïns van perdre els estalvis. Es va requisar el taller de cistelleria de Ramon Pobla i Eulàlia Tura, a qui també van empresonar, i la fàbrica de licors, la botiga i la casa de l'alcalde republi-

cà, Josep Fontcuberta Rogés. Fontcuberta i el seu fill, que aleshores tenia 14 anys, havien marxat a França. A casa dels Fontcuberta pràcticament només es van quedar les dones. Tenien una fàbrica i botiga de Licors, la Vallesana, que continua funcionant. "Fins ara no sabia que ens havien espoliat, el pare no en parlava mai. Sí que havia sentit dir que ens havien pres mobles i llençols, que l'àvia havia hagut d'anar a comprar plats perquè se'ls havien emportat, que també ens havien agafat un camió -explica Maria Fontcuberta, la neta de Josep Fontcuberta-. La tieta m'explicava més coses: ella va ser qui va anar a buscar la ràdio, perquè sabia quin veï se l'havia quedat".

Durant dos o tres anys, recorda la Maria, no van poder entrar a casa seva i les dones van anar a viure a casa d'altres familiars. Maria Ayguasansa, que tenia 10 anys quan les tropes feixistes van entrar al poble, vivia aleshores a casa dels Fontcuberta. "Recordo com alguns veïns van anar a la licoreria a omplir garrafes. Jo anava a jugar a casa d'una altra nena, companya d'escola, i vaig veure que tenien els edredons de casa dels

Fontcuberta i vaig preguntar què hi feien, allà. Ho vaig explicar al pare, que havia estat a la Batalla de l'Ebre, i ell ho va anar a reclamar. Poc després el van enviar als Batallons de Treballadors", relata.

Les irregularitats

Joan Fontcuberta va tornar el 1945 i, mentrestant, la seva dona havia batallat molt per tornar a recuperar la casa i la fàbrica i poder tirar endavant el negoci. Hi ha una sentència

Maria Fontcuberta davant la botiga de licors que la família havia tingut a Caldes de Montbui.

FRANCESC MELCION

del juny del 1940 que dictamina la pèrdua total de béns. La família havia de pagar un lloguer que oscil·lava entre les 300 i les 500 pessetes mensuals per poder explotar la seva pròpia fàbrica i botiga. Ho van fer durant 12 anys fins que una altra sentència del 1952 va aixecar l'embarcament previ pagament de 20.000 pessetes. "Quan l'avi va tornar es va presentar voluntàriament i va explicar el seu cas. Li van dir que si aconseguia que es retiressin les diferents denúncies, no li passaria res. El meu pare va anar a parlar amb cadascun d'ells i va aconseguir que es retractessin", diu.

La família va recuperar les propietats però no tots els estalvis. L'Estat se'n va quedar una bona part i Fontcuberta va haver d'esperar fins al 1966 per recuperar alguns dels diners. Quan el seu pare va morir, Maria Fontcuberta va descobrir una llista amb els noms d'una dotzena de veïns. "No sé qui va fer la llista, però no diré qui són, hi ha massa barreres", explica la Maria. En aquest cas, el Tribunal de Responsabilitats Polítiques va detectar una sèrie d'irregularitats i va enviar un perit perquè de la casa i del negoci dels Fontcuberta havien desaparegut coses que no haurien d'haver desaparegut.

Rescatat d'una subhasta

Un cas singular és el de l'Ateneu Centre Democràtic i Progressista de Caldes de Montbui. L'associació va ser fundada el 1865 i els mateixos socis van comprar l'edifici. Quan els franquistes van ocupar la població, el 29 de gener del 1939, tot el seu patrimoni va ser requisat. Auxili Social i l'Església van cohabitar a l'edifici fins que l'any 1944 l'organització falangista el va abandonar. Aleshores el Patronat Catequístic va passar a ser-ne l'únic ocupant. Ningú, però, va pagar els impostos de la contribució urbana i l'edifici es va posar a subhasta el 1948 per "impagament de la contribució urbana". Alguns dels antics socis de l'entitat, quan se'n van assabentar, el van rescatar de la subhasta pagant els rebuts de la contribució. Els rebuts de la contribució, doncs, van ser decisius per recuperar l'edifici l'any 2000. Igualment, l'entitat vol un rescabament. —

La Ley de Memoria ha «reparado» ya a 39 víctimas de la Dictadura

► El Gobierno responde a Rufián sobre el desarrollo de la norma: títulos nobiliarios, Queipo y retirada de símbolos

A. Bartolomé/J. Gallego. MADRID

Desde la entrada en vigor de la Ley de Memoria Democrática (LMD) y hasta el 27 de febrero han sido expedidas 39 declaraciones de reconocimiento y reparación personal a las víctimas conforme al artículo 6 de la norma. Así consta en una respuesta del Gobierno al diputado de ERC Gabriel Rufián, que dirigió una pregunta por escrito, a través del Registro del Congreso de los Diputados, acerca del desarrollo de la LMD que entró en vigor el pasado octubre en sustitución de la Ley de Memoria Histó-

rica de José Luis Rodríguez Zapatero de 2007.

La Ley 20/2022, de 19 de octubre, de Memoria Democrática, «se está desplegando desde su entrada en vigor», concreta el Ejecutivo. Así, «prácticamente en la primera semana, estaban suprimidos 33 títulos nobiliarios y grandezas de España concedidos entre 1948 y 1978»; asimismo «se publicó la Instrucción sobre el derecho de opción a la nacionalidad española establecido en la disposición adicional octava» –que ha sido recurrida en los tribunales por su presunto carácter «irregular»– se celebró «un acto de Estado por el día de recuerdo y homenaje a todas las víctimas del golpe militar, la Guerra y la Dictadura» –el 31 de octubre–, y «días después, los restos mortales de uno de los principales dirigentes del golpe militar de 1936 fueron retirados del lugar preeminente que ocupaba en una conocida basílica sevillana, en aplicación de la Ley», en referen-

cia a la exhumación de la Basílica de la Macarena de Sevilla de Gonzalo Queipo de Llano, el pasado 3 de noviembre.

Apunta el Gobierno que «el catálogo de símbolos y elementos contrarios a la memoria democrática tendrá carácter público y accesible en la web del Ministerio de Presidencia, Relaciones con las Cortes y Memoria Democrática, donde se publicarán anualmente las actualizaciones y actuaciones realizadas». A esta relación «se incorporarán en todo caso los datos suministrados por las comunidades autónomas, que resulten del ámbito de cooperación, comunicación e información entre las administraciones públicas, así como aquellos elementos que se soliciten por las víctimas, sus familiares o las entidades memoria listas». En cuanto a la «retirada o eliminación» de símbolos y elementos contrarios a la memoria democrática [artículo 37], «conforme al artículo 35.3 se establece

Artículo 6: medidas de reconocimiento

► La LMD reconoce y declara el «carácter ilegal y radicalmente nulo de todas las condenas y sanciones producidas por razones políticas, ideológicas, de conciencia o creencia religiosa durante la Guerra Civil, así como las sufridas por las mismas causas durante la Dictadura, independientemente de la calificación jurídica para establecer esas condenas y sanciones». La norma reconoce el «derecho a obtener una declaración de reconocimiento y reparación personal, compatible con los demás derechos y medidas reconocidas en el resto de normas del ordenamiento jurídico».

El Valle de los Caídos, en cuyos alrededores ha habido excavaciones

que las administraciones públicas [...] adoptarán las medidas oportunas para la retirada de dichos elementos, y que por su parte, el artículo 14 dispone que las actuaciones que lleven a cabo las administraciones, en sus respectivos ámbitos competenciales, se regirán por el principio de colaboración y subsidiariedad».

Respecto a los estudios a que se refieren las disposiciones adicionales decimoquinta y decimosexta –que determinan los plazos para la elaboración y la designación de las comisiones técnicas que definan el conjunto de medidas y reparación de carácter económico dirigidas a las víctimas, así como los supuestos de vulneración de derechos humanos–, se especifica que en su composición se contará «con personas expertas especializadas en la materia objeto del estudio», que «establecerán su calendario de sesiones y el método de trabajo» y «podrán convocar a las reuniones, con voz pero sin voto, a otras personas expertas e interlocutores sociales».

Sobre la reparación económica, Esquerra ha hecho siempre mucho énfasis y, de hecho, fue prácticamente esencial para que se abstuviera durante la votación de la ley. En cualquier caso, los republicanos son muy críticos con cómo está desplegando la norma el Ejecutivo y atribuyen la lentitud a su «falta de voluntad»: «El Gobierno aprobó la ley para ponerse una medalla».

Acerca del Banco Estatal de ADN de Víctimas de la Guerra y la Dictadura, el Ministerio de Justicia «ya trabaja en la adquisición del software adecuado para su funcionamiento». Además, está haciendo lo propio para elaborar «un manual técnico» para laboratorios que van a registrar los perfiles genéticos, así como un estudio «para la acreditación de los laboratorios por parte de la Comisión Nacional para el Uso Forense del ADN».

En cuanto al «reconocimiento y reparación a las víctimas» que realizaron trabajos forzados, «se han realizado actuaciones como las investigaciones sobre la arqueología del Valle de los Caídos» –prospección y excavación en los espacios de vida de los trabajadores y familiares que vivieron en los alojamientos de Cuelgamuros– o «sobre el destacamento penal franquista de Bustarviejo».

Por último, el Gobierno informa de que «se está trabajando tanto en la realización de la auditoría de los bienes expoliados» como en la «elaboración del Reglamento de restitución o compensación a los partidos políticos de bienes y derechos incautados».

PLATÓN

20 Marzo, 2023

El Govern acepta el fracaso de su mediación en las inmatriculaciones

Ninguno de los cinco expedientes presentados desde 2020 a la Iglesia ha prosperado

CAMILO S. BAQUERO, **Barcelona**
El Govern fue pionero con la publicación, en 2020, de un listado que ponía luz sobre el fenómeno de las inmatriculaciones eclesiásticas. Se trata de las propiedades inscritas por la iglesia en el Registro de la Propiedad, ofreciendo solo la firma de un obispo como prueba. La lista recogía 3.722 casos: figuraban no solo templos de culto sino también terrenos rústicos o ermitas que han terminado por tener usos sociales. El Departamento de Justicia anunció entonces la creación de la Oficina de Mediación sobre Inmatriculaciones para interlocutar con los obispos. La consejera Gemma Ubasart certificó, a raíz de una pregunta de la CUP en el Parlament, el fracaso de esta vía, pues en tres años ninguno de los cinco expedientes abiertos prosperó.

“Dos no pueden mediar si uno no quiere y en este caso, digámoslo claro, la Iglesia no ha querido cooperar con la Oficina”, aceptó Ubasart en el Parlament. En octubre de 2021, ya dos de los cinco casos que aterrizaron en la oficina y abrieron el proceso habían sido denegados por el Obispado de Girona. El último balance es con fecha del 24 de febrero: la Iglesia no aceptó ninguno. La Conferencia Episcopal Tarraconense consideró en su día que no era necesaria una mediación “si había un error” en las titularidades e insistía en que siempre actuó de acuerdo con la ley.

A la puerta de la Oficina, dijo Ubasart, han llamado 16 ciudadanos y cuatro ayuntamientos a solicitar información. Solo cinco dieron el paso para iniciar la mediación. ¿Por qué el fracaso? “Para iniciar el procedimiento era necesario que los particulares aportaran documentación de los bienes afectados. No todo el mundo la tiene”, explicó. La consejera evitó tirar la toalla respecto a explorar otras vías usando la mediación. Asuntos Religiosos ahora depende del Departamento de Presidencia y no de Justicia. “Nos hemos encontrado con dificultades no para mediar sino para entrar en contacto”, denunció.

Para Joan Casajuana, portavoz de Unió de Pagesos en el tema de las inmatriculaciones, el fracaso del plan de la Generalitat se veía venir desde el principio. “Su eficacia era dudosa. Se sabía que la Iglesia no quería”, explica. Eso sí, recuerda como en varios casos ha sido más efectiva la reclamación directa entre afectados y la curia. El último, aún pendiente de cerrarse, entre el Ayuntamiento de Castellfollit del Boix (Bages) y el Obispado de Vic y que afecta a unos terrenos y un edificio en la población de Maians. En diciembre del año pasado, el Consistorio y la Iglesia anunciaron un acuerdo para revertir la inscripción errónea de unos terrenos. “No sabía que existía un servicio de mediación de la Generalitat”, asegu-

Iglesia de Santa Eulàlia de Noves, en el municipio de Garriguella (Girona). / TONI FERRAGUT

El Obispado de Vic ha devuelto bienes tras negociaciones individuales

Unió de Pagesos insiste en que se publiquen las notas simples del Registro

La consejera de Justicia pide a los grupos en Madrid que muevan ficha

ra el alcalde de la población, Celestí Rius al ser preguntado sobre por qué había abordado la negociación de manera directa y no con la ayuda de la Oficina.

El propio Casajuana, en 2018, también plantó cara ante ese mismo obispado por su terreno familiar en Sant Vicenç de Castellet. Dentro de su propiedad están la ermita de Sant Pere de Vallhonestia y la casa del Campaner, que la Iglesia inmatriculó como suyas en 2015. El portavoz de Unió de Pagesos contó pruebas como un contrato de arriendo y de obras que se remontaba a 1883.

El sindicato agrario y algunas entidades municipalistas ponen en duda el número de bienes afectados identificados por la Generalitat. “Ese listado no sirve de nada. Lo que tendrían que hacer es publicar las notas simples [de los Registros de la Propiedad] como ya han hecho Asturias, Mallorca y el País Vasco”, añade Casajuana. Según la estimación de esas entidades, con esa información pública y centralizada, el número de inmuebles afectados se elevaría a 9.000, sobrepasando los 3.722 que encontró Justicia.

La Generalitat explica que su lista surge precisamente de los datos de ese Registro. En el mapa interactivo se pueden ver varios datos, como la sede donde se hizo la inscripción, quien es su propietario, la fecha y el título de la propiedad. La interpretación de esos datos es tan confusa que incluso cuando el Gobierno presenta su propio listado, en el que hay una diferencia de 72 inmuebles a la baja. Casajuana defiende que ese hecho le da la razón a sus reclamaciones. En muchísimos casos parece que el registro de cementerios, casas parroquiales y templos se hace en un solo documento, como si fueran una unidad. Cree que debería dividirse.

El sindicato agrario y las entidades municipalistas quieren que parlamentariamente se inste a publicar las notas del Registro y a que el Gobierno central anule todas las inmatriculaciones. Ubasart acepta que no solo ha topado con la Iglesia sino también con el Gobierno central, al haber un choque competencial. De ahí que instara a los grupos con representación en Madrid a buscar reformas legales efectivas.

Del franquista Fanjul a la maestra Justa Freire: la estación de Cercanías que cambia de nombre por la Ley de Memoria

La parada de Cercanías tiene desde este viernes la denominación Maestra Justa Freire-Polideportivo Aluche, un cambio impulsado por colectivos vecinales, aprobado en la etapa de Manuela Carmena y que ahora se aplica en cumplimiento con la legislación

El Ministerio de Transportes ha modificado la denominación de la estación de ferrocarril de Fanjul, de la línea C-5 de Cercanías Madrid ubicada en el distrito de Latina, que a partir de este viernes pasa a denominarse Maestra Justa Freire-Polideportivo Aluche. Un reconocimiento a esta figura para resaltar el importante papel desempeñado por las mujeres en la historia académica de España.

En la anterior legislatura, con Manuela Carmena al frente del Ayuntamiento, el Pleno de la Junta Municipal de Latina aprobó el 8 de junio de 2017 una propuesta presentada por la concejala-presidenta del distrito en la que se instaba al Ministerio a modificar el nombre de la estación, como resultado de un proceso participativo llevado a cabo con distintas asociaciones y grupos políticos. En su momento se propuso la nomenclatura Polideportivo, en relación al cercano espacio del barrio madrileño de Aluche, la instalación deportiva de mayor tamaño en Europa.

Desde este Ministerio se estima que la denominación debe respetar el resultado del proceso participativo llevado a cabo en las correspondientes instancias municipales. También entiende que debe incorporar una referencia geográfica precisa e inequívoca al barrio madrileño de Aluche, con vistas a que su denominación resulte lo más útil posible al conjunto de usuarios del servicio de Cercanías de Madrid.

Esta modificación se realiza en aplicación de lo indicado en la Ley 20/2022, de 19 de octubre, de Memoria Democrática, que considera “elementos contrarios a la memoria democrática las referencias realizadas en topónimos, en el callejero o en las denominaciones de centros públicos, de la sublevación militar y de la Dictadura, de sus dirigentes, participantes en el sistema represivo o de las organizaciones que sustentaron la dictadura, y las unidades civiles o militares de colaboración entre el régimen franquista y las potencias del eje durante la Segunda Guerra Mundial”.

Fanjul y Freire, dos figuras contrapuestas

Joaquín Fanjul fue un militar y abogado español que alcanzó el rango de general durante la dictadura de Primo de Rivera. Miembro de la Unión Militar Española, estuvo implicado en varias

conspiraciones militares durante la Segunda República y fue uno de los grandes instigadores del Golpe de Estado de 1936 en Madrid.

Justa Freire Méndez representa por su parte al colectivo de mujeres maestras que desde el ideario que emanaba de la Institución Libre de Enseñanza renovó la pedagogía en España. Así lo demuestra su docencia en el experimental Grupo Escolar Cervantes en Cuatro Caminos o la posterior dirección del innovador Grupo Escolar Alfredo Calderón en Ciudad Jardín. Desde los ideales culturales y sociales de la Escuela Nueva, Freire y otro importante grupo de mujeres lideraron una utopía pedagógica basada en la democratización de la educación como motor de modernización del país. Freire publicó su visión pedagógica en revistas como Escuelas de España.

El nombre de esta docente se ha visto envuelta en una situación similar también en Latina, aunque con resultado contrapuesto. La calle dedicada al militar franquista José Millán Astray fue cambiada por el anterior Ayuntamiento a calle de la Maestra Justa Freire, pero los tribunales tumbaron la iniciativa. El consistorio del PP decidió no recurrir la decisión, aunque diversos grupos ciudadanos siguen reivindicando el nombre de la maestra.

Vecinos celebran un cambio largamente esperado

Varios colectivos vecinales han mostrado su alegría ante este cambio de nombre de la estación: “La presión vecinal y de colectivos memorialistas ha dado de nuevo sus frutos”, señalan. Recuerdan que es el resultado de “una iniciativa participativa con colectivos vecinales impulsada por Luis Nieto, jefe de gabinete de la Junta Municipal, e Iván Pérez Marinas, vocal de Cultura de la misma institución por Ahora Madrid”.

Destacan que desde entonces personas de numerosas asociaciones, como Pedro Casas, de la Asociación Vecinal de Carabanchel Alto, han estado luchando para su cumplimiento. “Han tenido que pasar seis años y tres ministros de Fomento-Transportes, uno del PP y dos del PSOE, para que se haga realidad la demanda vecinal”, apuntan.

https://www.eldiario.es/madrid/somos/franquista-fanjul-maestra-justa-freire-estacion-cercanias-aluche-cambia-nombre-ley-memoria_1_10042187.html

19/03/2023

Un paseo por el cementerio de Fuencarral, memoria dialogada en piedra de la Guerra Civil

El camposanto del viejo pueblo de Fuencarral, integrado en Madrid desde mediados del siglo XX, ha quedado dentro del nuevo barrio de Montecarmelo. En su interior, hay varias placas, monumentos y tumbas que permiten revivir los años treinta

Hay un cementerio en Madrid entre cuyos muros se representan los años treinta. Como sucede con otros camposantos, el espacio que antaño estaba a las afueras del núcleo urbano ha quedado inmerso en los ensanches del mismo. El cementerio del antiguo pueblo de Fuencarral está en uno de sus barrios nuevos, Montecarmelo, una barriada con las características calles infinitas de un PAU —exagerando podríamos decir que también a lo ancho—, rectas, jalonadas de comunidades con espacios interiores.

Atrás quedaron los tiempos, antes de la existencia de Montecarmelo, en que los vecinos de Madrid con seres queridos enterrados allí reclamaban que un autobús les acercara sin tener que cruzar a pie la carretera de Colmenar. Hoy, el lugar está comunicado y unas pocas de las casi 25.000 personas que viven en este barrio, tienen vistas a un cementerio que alberga sorpresas para los amantes de la historia.

El cementerio es en sí mismo, todo él, un lugar de memoria para el recuerdo de las Brigadas Internacionales: fue el elegido por el general Lúkacs de la XII Brigada Internacional para que descansaran los cuerpos de más de cuatrocientos brigadistas caídos en la guerra de España, motivo por el cual la Asociación de Amigos de las Brigadas Internacionales y otras entidades memorialistas llevan a cabo periódicamente actos en el cementerio de Fuencarral.

Antes del final de la contienda, sus tumbas estaban dispuestas en línea, de forma sencillísima, junto a la tapia de ladrillo del cementerio. Sin embargo, en el país surgido en 1939 no tenían cabida los perdedores. Tampoco los muertos. Los cadáveres fueron desenterrados y arrojados a una fosa común en las inmediaciones del lugar. Se sabe los nombres de los brigadistas, queda su recuerdo, pero faltan los cuerpos. Se cree que no andan muy lejos e, incluso, se temió que las obras que afectaron a las tapias del cementerio en 2017 se llevaran por delante la fosa común. La tradición oral habla del monte de El Pardo, pero la ubicación del cementerio casi lo es y, aún hoy, el camposanto está rodeado de un terreno escarpado, desnudo, en cuyas cercanías pasean por las mañanas dueños de perros y runners .

La placa que se puede leer actualmente se reconstruyó en los años ochenta y recoge la misma frase que la original, “por la libertad del pueblo español, el bienestar y el progreso de la humanidad”, en francés. Existen, además, otras placas alusivas a las distintas nacionalidades de los brigadistas (británicos, estadounidenses, canadienses, irlandeses, italianos, polacos, cubanos, chipriotas, yugoslavos y judíos), en algunos casos sufragadas desde sus países de origen.

Imágenes del cementerio antes de que fueran desalojados los cuerpos de los brigadistas pueden verse en Heart of Spain (Herbert Kline y Geza Karpathi, 1937), una producción propagandística norteamericano-canadiense en apoyo a la República. Tras mostrar crudísimas imágenes de bombardeos, nos topamos con una serie de planos de las tumbas (la placa dedicada a los brigadistas puede verse en torno al minuto 9 y 40 segundos del vídeo que aparece en este mismo artículo).

Desde 1989 existe junto a la parte vieja del cementerio un impresionante grupo escultórico dedicado a los voluntarios soviéticos en la guerra del 36. El monumento está formado por un arco del triunfo truncado erigido sobre un mapa de España. De la tierra, emergen los cuerpos pétreos de los soldados soviéticos. No, seguramente se hunden en ella. A su lado, una figura femenina que alegoriza a la madre Rusia. Aparecen, además, los nombres de 182 soviéticos caídos en combate, solo una parte de los homenajeados.

El complejo fue promovido por el embajador de la URSS Sergei Romanovski poco antes de la desintegración de la URSS y es obra del arquitecto M. Voskresenski y el escultor V. Rukavishnikor. Como curiosidad, hay que decir que en el Parque de la Victoria de Moscú existe un monumento hermano de este, dedicado a los españoles que cayeron en la Segunda Guerra Mundial luchando contra el nazismo.

Enfrentada a este monumento, como un escenario diseñado por un arquitecto de la confrontación extrema, destaca el blanco de la piedra de una gran tumba de un falangista, con dos ángeles arrodillados frente al yugo y las flechas.

Aún hay que sumar un monumento erigido en 1995 alusivo a los años más rotos del siglo XX europeo. Conmemora a los combatientes españoles en la Segunda Guerra Mundial y fue inaugurado por el ministro de defensa Julián García Vargas. Muy cerca del anterior, aparece mucho más minimalista ante los ojos del visitante: es una especie de gran lápida gris sobre una base de granito donde se puede leer “en memoria de los españoles que combatieron por la libertad de Europa, 1939-1945”, y su autor es E La piel de los distintos monumentos ha sufrido el tacto agresivo de los esprays en distintas ocasiones. En 2017 aparecieron pintadas antisemitas y nazis, lo que llevó incluso a que protestara la embajada de Rusia en España.

En el año 2021 el grupo de extrema derecha Vox intentó llevar al pleno de la Junta de Fuencarral-El Pardo la retirada del monumento a los voluntarios soviéticos y, también, de la placa en recuerdo de los brigadistas internacionales. El distrito comparte Concejal Presidente con Chamberí (Javier Ramírez), donde poco antes la confluencia de las derechas acabó en la dantesca escena de la ruptura a martillazos de la placa de Largo Caballero. En esta ocasión, el desmarque de Ciudadanos y el intento del Partido Popular de templar la propuesta –a través de la fórmula estudiar– acabó con la

retirada de la proposición. Sin embargo, un paseo por los foros más a la derecha de internet sigue devolviendo la imagen de los monumentos como diana de odios.

En una visita al cementerio de Fuencarral cualquier día, por la mañana, uno puede caminar casi solo entre un laberinto de muretes con nichos y tumbas con flores (cada vez más) de plástico. Si es paciente, puede dar con el lugar donde reposan las cenizas del alcalde Agustín Rodríguez Sahagún, imaginar historias alrededor de las pequeñas fotos en los nichos y hasta sorprenderse con un escudo del Atlético de Madrid en otro. El cielo, inacabable, desborda el campo visual y te recuerda que estás en las afueras de la ciudad. Posiblemente en un lugar más céntrico no podría haberse dado el diálogo en piedra sobre la memoria de los años treinta que, silente, se produce en el cementerio de Fuencarral, barrio de Montecarmelo. nrique Rocabert.

https://www.eldiario.es/madrid/somos/historia/paseo-cementerio-fuencarral-memoria-dialogada-piedra-guerra-civil_1_10046464.html

Liliane Dahlmann, en el archivo del palacio de Medina Sidonia en agosto de 2019. / PACO PUENTES

El millonario legado de Luisa Isabel Álvarez de Toledo será subastado si la Administración no lo compra a sus herederos

El archivo de la Duquesa Roja afronta su hora decisiva

JESÚS A. CAÑAS, Cádiz
Diciembre de 2007 fue un mes de reconocimientos para Luisa Isabel Álvarez de Toledo, XXI duquesa de Medina Sidonia. Ella, más cómoda en su sobrenombre de *Duquesa Roja*, recibió la Medalla de Oro al Mérito de las Bellas Artes. Los partidos políticos de Sanlúcar de Barrameda (Cádiz) se lanzaron a felicitarla. A todos los despachó con una misiva, cuyo mensaje resultó póstumo y premonitorio: "Que todos los sanluqueños valoren y sientan como suyo este patrimonio, y desde aquí les pido que cuando falte velen para que se cumplan cada uno de los estatutos que yo he redactado de esta fundación que presido, y que es la de todos los sanluqueños". Álvarez de Toledo aún no sabía que se moría, pero quizás presentía ya el conflicto hereditario que se abriría con su fallecimiento, apenas tres meses después. Ahora, tras casi 15 años de batalla legal, el sino del archivo privado más importante de Europa ha entrado en su cuenta atrás definitiva. La que le llevará a su salvación como bien público o a acabar subastado en manos privadas.

El último capítulo de esta historia que mezcla nobleza, cuitas familiares y el impresionante patrimonio artístico y documental de la primera duquesa española abanderada como intelectual de izquierdas y homosexual se ha producido en el Juzgado Mixto Número 1 de Sanlúcar. La jueza titular Clara Arroyo ha dictado un auto en el que ordena la ejecución de la sentencia de 2018 que desbarató los planes de la desapa-

recida Duquesa Roja de legar su palacio y el archivo que contiene más de seis millones de documentos a la Fundación Medina Sidonia, participada por cuatro administraciones públicas como patronos —el Ayuntamiento, la Diputación de Cádiz, la Junta de Andalucía y el Ministerio de Cultura— y presidida por su viuda, Liliane Dahlmann. El pronunciamiento consideró que la noble había desheredado a sus tres hijos, Leoncio, Pilar y Gabriel González de Gregorio, y estableció un nuevo reparto para un patrimonio histórico valorado en 50 millones de euros: un tercio de los bienes para ellos; la tercera parte de mejora para Leoncio, actual duque —aunque con el usufructo de Dahlmann—, y el 30% de libre disposición para la fundación.

Desde aquella sentencia y después de que el Tribunal Supremo no admitiera el recurso de casación de Dahlmann en 2021, la situación legal del nuevo reparto había quedado "en la nebulosa", según asegura Nicolás González-Cuellar, abogado de Pilar González de Gregorio. Ha sido el letrado, a petición de su cliente, el que ha activado la ejecución, al solicitarla al juzgado. De hecho, la jueza ha ordenado —en un auto fechado el pasado 7 de febrero y al que ha tenido acceso EL PAÍS— que se libre mandamiento a la Consejería de Cultura, catastró y registros de la propiedad para reconocer solo el derecho de la hija a aparecer como propietaria del

La duquesa (al fondo) y Liliane Dahlmann, en 1987. / PABLO JULIÁ

Un juzgado ejecuta la sentencia que reconoce a una hija parte del patrimonio

El palacio del siglo XVI acoge obras de arte y 6.300 legajos históricos

"11,6168% del pleno dominio sobre dichos bienes". El problema está en que no es tan sencillo repartir un palacio del siglo XVI de hectárea y media que acoge valiosas obras de arte y un archivo de 6.316 legajos y casi mil años de antigüedad. Sobre todo, después de que el mismo pronunciamiento de 2018 dejase claro que todo ese patrimonio catalogado como Bien de Interés Cultural es indivisible e indeslocalizable.

Elevados impuestos

"La gestión no va a ser fácil. Cada uno querrá disfrutar de su cuota correspondiente. Va a ser ingobernable", asegura José Gómez Villegas, abogado y presidente del consejo asesor de la fundación. Fue lo que hizo el actual duque cuando, en 2019, decidió unilateralmente irse a vivir al palacio en el que ya vive Dalhmann. Pero González-Cuellar descarta esa opción y desvela con claridad sus cartas: "Estamos en una ocasión estupenda para que estos bienes pasen a ser públicos". O lo que es lo mismo, que la heredera está interesada en negociar con los patronos de la fundación su parte de la herencia, valorada en unos seis millones de euros. Este periódico se ha puesto en contacto con el actual duque y su abogado para saber si estaría dispuesto a vender su parte, pero han eludido hacer declaraciones. Con todo, Gómez cree que los otros dos hermanos estarían dispuestos a negociar.

Las administraciones públicas son las mejor posicionadas y no solo por el derecho de tanteo que tienen para adquirir bienes culturales. La muerte de la duquesa,

en 2008, se produjo en un momento en el que el impuesto de sucesiones a la Administración andaluza era mayor. El letrado González-Cuellar dice desconocer cuánto le tocará pagar a su representada, pero intuye que es un importe alto y por eso cree que la Junta tiene una "baza importante para llegar a un acuerdo porque puede compensar la parte legalmente". Pero la Consejería de Cultura de la Junta de Andalucía parece hierática ante la oportunidad. Desde la institución aseguran que están estudiando alternativas, pero no concretan más: "Vamos a esperar acontecimientos. Estamos hablando de un asunto nuclear para el estudio de la historia de España". También parece inmóvil el ministerio, que apunta que la decisión debe-

rá tomarse "de forma conjunta entre las cuatro administraciones, siendo la Junta, por cuestiones competenciales, la responsable de tomar la iniciativa en las gestiones que se quieran plantear".

Fuentes cercanas a la negociación explican que los cuatro patronos públicos han quedado en reunirse. Pero el cronómetro impuesto por la hija de la duquesa ya se ha activado y su abogado advierte: "Ha llegado el momento que las administraciones se preocupen por un patrimonio que debe ser público y que puede salir a pública subasta, y no nos gusta nada. Lo que no tiene sentido es que venga un fondo privado internacional y se haga cargo de un bien".

18 Marzo, 2023

El Cabildo incrementa las imágenes cristianas en el interior del monumento y prioriza el uso religioso frente al cultural

Una nueva cruzada por la mezquita de Córdoba

EVA SAIZ, Córdoba

El visitante que antes de adentrarse en la mezquita-catedral de Córdoba decidía pasear bajo las galerías porticadas que flanquean el Patio de los Naranjos se topará con representaciones en miniatura de pasos de Semana Santa. Justo en el acceso, comprobará que la segunda de las puertas del muro norte del monumento sigue desnuda de la celosía de madera que el Cabildo desmanteló en 2017 para que las imágenes de las cofradías —estas sí a tamaño real— pudieran entrar en el templo, pese a que el Tribunal Supremo ordenó restituirla en 2021. Ya en el interior, si sigue paralelo al muro oeste se sorprenderá con las figuras en bajo relieve que sobresalen en el altar dedicado al beato San Cristóbal, junto a la mezquita primitiva, y cuando contemple la quibla —donde se abre el mihrab—, su mirada tropezará con una estatua de San Juan de Ávila parapetada por cuadros de santos que cuelgan de uno de los elementos arquitectónicos que hacen únicos al monumento.

Estas actuaciones, imágenes y demás parafernalia vinculada con la religión católica han sido ejecutadas y colocadas por el Cabildo catedralicio en los últimos años, pese a la oposición de historiadores y de la Plataforma Ciudadana Mezquita-catedral (PMC), que exigen un Plan Director que regulara la proliferación de esos elementos. Sin embargo, el que ha redactado la Diócesis de Córdoba, y que está a punto de aprobar la Junta de Andalucía —competente en materia de protección del patrimonio de la comunidad—, consagra esa intervención en el templo al defender la prevalencia del “uso cultural frente al cultural” y le otorga “prioridad absoluta”, frente a cualquier otro.

El Plan Director es un documento que opera como guía para la protección, difusión y sostenibilidad del monumento cuya redacción viene recomendada en el Plan Nacional de Catedrales del Ministerio de Cultura para todos los templos que lo integran, entre ellos la mezquita-catedral. La PMC y los expertos entendían que ese Plan Director debía poner control a la proliferación de elementos religiosos, a la exhibición de exposiciones en su interior dedicadas exclusivamente al cristianismo e incluso a la información histórica que se ofrece al turista sobre el origen visigodo de la mezquita-catedral, pero el que ha redactado el Cabildo es el último hito en una estrategia activada a finales del siglo pasado para dominar el relato histórico del monumento, ensalzando la impronta cristiana, a costa de minimizar su evidente huella andalusí. Los ejemplos más explícitos se produjeron en

La Iglesia católica inmatriculó el edificio a su favor en 2006

Del mihrab cuelgan una estatua de Juan de Ávila y otros cuadros de santos

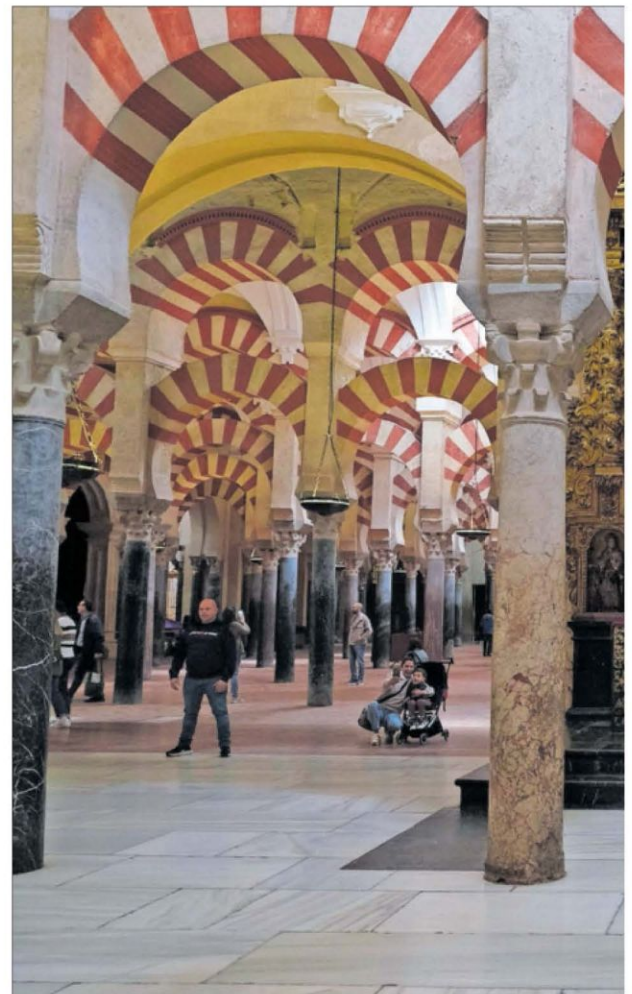
2006, con su inmatriculación a favor de la Iglesia católica, y entre 2000 y 2016, cuando se eliminó la palabra “mezquita” de su nomenclatura oficial, llegando a describir los más de cuatro siglos en los que se construyó y amplió el edificio omeya como “intervención islámica”.

Forzada por la presión de la sociedad civil, la Iglesia recuperó la anterior designación, pero no ha cejado en su intención de soslayar la importancia de su legado andalusí. El penúltimo conato es el proyecto para la ampliación del museo diocesano y la creación de un centro de recepción de visitantes que alude a la necesidad de frenar “la reducción cultural” de la ciudad de Córdoba que “gira casi exclusivamente en torno a un eje: la antigua mezquita” y “es tan fuerte que tiene la capacidad de eclipsar el brillante pasado visigodo, romano y cristiano”. Una premisa que también guía el primer Plan Director de la Mezquita-catedral.

“El mantenimiento del uso religioso en la mezquita-catedral es una prioridad absoluta, tanto co-

mo su prevalencia sobre cualquier otro uso que pueda darse al edificio. Se trata por tanto de un valor a salvaguardar, en el que reside buena parte de la autenticidad del edificio”, abunda el texto. Una afirmación que molesta profundamente a Federico Mayor Zaragoza, quien fuera director general de la Unesco entre 1987 y 1999, y uno de los miembros del comité de expertos que en 2018 elaboró un informe sobre la titularidad de la mezquita. “El hecho de que fuera mezquita-catedral fue uno de los motivos fundamentales por los que la Unesco otorgó al edificio el carácter de Patrimonio de la Humanidad, y la promoción de una religión por encima de los valores que representan la mezquita-catedral podría tener consecuencias sobre el tratamiento de Patrimonio de la Humanidad”, advierte. “Primero fue mezquita y luego, manteniendo la estructura, fue catedral y eso es lo que representa: la integración religiosa, la pluralidad y una visión amplia de la convivencia entre culturas”, argumenta.

Este es el primer Plan Director que redacta el Cabildo, después de que el que presentara a la Junta en 1991 quedase en un cajón a falta de incorporar las correcciones que le trasladó la Administración. El nuevo texto fue entregado a la Consejería de Cultura el 1 de diciembre de 2021, quien se lo devolvió al obispado en febrero con “puntualizaciones mínimas” que no impedirán que “sea valorado positivamente”, según indicó entonces el delegado Eduardo Lucena. El Gobierno andaluz no ha precisado a este diario en qué consisten esas matizaciones, pero las fuentes consulta-

Visitantes en el interior de la mezquita de Córdoba el sábado pasado. / PACO FUENTES

das confirman que está prevista una reunión con los técnicos del Cabildo de Córdoba para “intercambiar impresiones”. Este último organismo ha rehusado colaborar para este reportaje.

En el documento, además de incidir en que la titularidad del

templo pertenece a la Iglesia en virtud de la inscripción en el Registro de la Propiedad y porque “ha venido poseyéndola en concepto de dueña desde la reconquista de la ciudad en 1236”, defiende la prevalencia del “uso cultural, frente al cultural” del edificio por tratarse “de una iglesia cristiana desde el punto de vista funcional y de una catedral desde el punto de vista espacial y arquitectónico”. “El edificio es fundamentalmente una mezquita, se pongan como se pongan”, señala Susana Calvo, profesora titular de Historia del Arte en la Universidad Complutense de Madrid. “La claridad arquitectónica y artística del edificio no está en su parte católica, está en su parte islámica, eso es lo que le da toda la singularidad, pero a la Iglesia eso le molesta profundamente y de ahí toda la campaña para postergar esa identidad islámica del edificio”, abunda Alejandro García Sanjuán, catedrático de Historia Medieval en la Universidad de Huelva y otro de los firmantes del informe sobre la titularidad de la mezquita.

En la declaración que reconoca a la mezquita como Patrimonio de la Humanidad, la Unesco destacó “sus características de monumento único, en el que la arquitectura árabe de sus más esplendorosos tiempos recibe el abrazo de las posteriores construcciones cristianas, con lo que se recrea en una inusitada hermosura”. El relato que el Cabildo reitera en las informaciones turís-

Crucifijo de Aurelio Teno, colocado en la mezquita por el Obispado de Córdoba en 2015. / P. P.

18 Marzo, 2023

ticas y en el Plan Director incide en presentar como anterior a la mezquita un "complejo que fue una de las principales sedes episcopales de la Antigüedad Tardía, una región temprana e intensamente cristianizada". Una afirmación que no ha sido científicamente contrastada, tal y como advierte Calvo: "Tenemos una serie de estructuras que todavía no nos dejan trazar lo que es el plano de ese espacio episcopal. Pero decir que la mezquita es una reconversión de una iglesia no tiene sentido, va en la línea de esa cristianización". Antonio Monterroso, profesor del Área de Arqueología de la Universidad de Córdoba, zanja: "Una cosa es la teología, otra la fe y otra la historia, y la mezquita no es mezquita ni catedral, es Patrimonio de la Humanidad y su discurso debería ser ese: un bien de interés cultural en el que, además, se da misa. Es como si el foro de Roma se quisiera explicar desde la perspectiva de los mártires cristianos o de las acequias etruscas".

Gestión exclusiva

"A mí no me preocupa tanto la interpretación del edificio, ya se verá cómo se contrarrestan los relatos. Lo que me preocupa es el edificio físicamente y que se llegue a enmascarar tanto con elementos religiosos que no quede claro lo que es para un neófito", indica Calvo. La PMC reclama que la elaboración del Plan Director no quede en manos del Cabildo y reclama "mecanismos y órga-

La Junta de Andalucía aprobará el plan de gestión del obispado

"No debe permitirse la distorsión de la historia", alega un catedrático

nos participativos", en los que estén presentes las Administraciones y la sociedad civil como prevé el Plan Nacional de Catedrales y la Unesco. En el documento, al arrogarse la titularidad sobre la mezquita-catedral, el Obispado también se adjudica la exclusividad de la "gestión y organización" del templo. Para la asociación, estas manifestaciones religiosas suponen "un desprecio notable hacia los componentes históricos y artísticos que atesora el edificio". Entienden que el nuevo marco regulatorio del templo supone un "claro ataque" a los principios de la Unesco y que la proliferación de iconografía católica atenta contra la materialidad del edificio.

Los historiadores consultados reclaman una mayor implicación de las Administraciones autonómica y central, dado que la Mezquita-catedral es monumento nacional. "No debería permitirse que se distorsione la historia de

forma tan flagrante, por eso hay que incidir en la responsabilidad de las Administraciones públicas. La historia tal y como es permite establecer el conocimiento histórico, no tal y como le apetece plantearla al obispado en función de sus intereses confesionales e ideológicos, que no son los que deben regir un Plan Director, y si la Junta, como parece, lo va a aprobar, se convertirá en cómplice de la manipulación del pasado", sostiene García Sanjuán, quien también apela al Ministerio de Cultura. "Una de las causas fundamentales de lo que está sucediendo es la desidia de las Administraciones públicas", añade. Consultado al respecto, el Ministerio ha señalado que no le corresponde hacer ninguna alegación al Plan Director, puesto que es la Junta la Administración competente y que el plan de gestión del casco histórico de Córdoba compete promoverlo al Ayuntamiento.

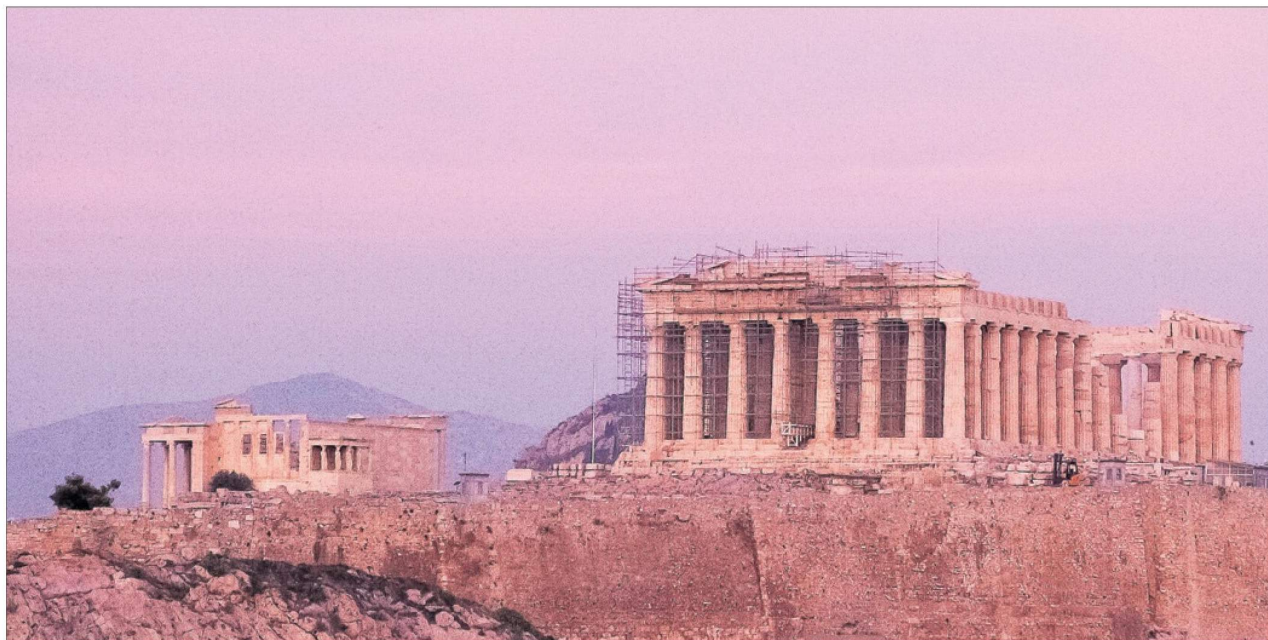
Calvo apela a conocer la historia: "En la ciudad fue muy importante el Consejo de Córdoba, que levantaba la voz cada vez que el Cabildo o el obispo querían hacer obras en la mezquita. Eso es lo que ha contribuido a que tengamos estas joyas. Estamos en el siglo XXI, no podemos ser peores que en el XVI". "Estamos dilapidando una riqueza excepcional, cogiendo la parte más débil del monumento, en lugar de primar la investigación andalusí, y eso no es ir contra nadie, es defender los valores de un monumento universal", concluye Monterroso.

19 Marzo, 2023

34 ELPAÍS

Domingo 19 de marzo de 2023

CULTURA

La negociación entre el British Museum y el Gobierno griego para la restitución de los mármoles se ve torpedeada por la negativa del primer ministro británico a cambiar la ley que impide su vuelta a casa

Tiras y aflojas por el friso del Partenón

ÁLEX VICENTE. **Atenas** ¿Volverá el friso del Partenón a su lugar de origen? La perspectiva de un regreso inminente de sus codiciados mármoles a Atenas, abierta por una serie de negociaciones secretas con el British Museum que se filtraron en diciembre, parecía alejarse esta semana tras las declaraciones del primer ministro británico, Rishi Sunak, que el lunes anunció que no contemplaba reformar una vieja ley de 1963 que prohíbe la restitución o la disgregación de las obras de la colección del mayor museo de civilizaciones del mundo. "Reino Unido ha cuidado de estos mármoles durante generaciones", afirmó Sunak durante un viaje oficial a Estados Unidos, calificándolas como "un activo enorme" para su país. "La colección del British Museum está protegida por la ley y no tenemos planes para cambiarla".

Pese a sus palabras, que parecían cerrar la puerta a cualquier acuerdo, el diálogo sigue adelante con discreción. El Ejecutivo griego asegura que no ha abandonado las "negociaciones constructivas" con el museo londinense tras las declaraciones de Sunak, según confirmaba esta semana la sede de Gobierno a EL PAÍS. Contactado por este diario, el British Museum eludió dar detalles sobre el estado de las conversaciones, pero se refirió, a través de un portavoz de la institución, a las palabras pronunciadas en febrero por el presidente de su patronato, George Osborne, exministro de Economía de David Cameron, en la BBC. "Sería tentador no hacer nada. Pero, para seguir

siendo el mayor museo del mundo, las cosas deben cambiar. Es un problema difícil de resolver, pero creo que hay una manera de que estos mármoles puedan ser vistos a la vez en Londres y en Atenas", expresó Osborne. "Estamos hablando con el Gobierno griego sobre un nuevo acuerdo. Soy relativamente optimista. Es mejor intentarlo y fallar que no intentarlo".

El número uno del museo daba así por buena la versión publicada por varios medios griegos e internacionales, que desde finales de 2022 habían evocado la posibilidad de trasladar a Atenas un fragmento del friso —entre un ter-

cio y la mitad, según las fuentes, de la parte que se encuentra en Londres— a través de una serie de préstamos temporales y rotativos que garantizarían que una fracción de este tesoro histórico pueda visitarse siempre en la capital griega. A cambio, el Estado griego cedería otras obras importantes al British Museum.

Este debate incendiario entre el Reino Unido y Grecia no empezó ayer. Atenas exige la repatriación de los mármoles desde hace cuatro décadas. En 2009, la inauguración del Museo del Acrópolis, creado para resguardar de la lluvia y la contaminación las esculturas del templo, reservó un

Una norma de 1963 blinda la colección del mayor museo de civilizaciones

Hablar de préstamo implica para Atenas reconocer que no es dueña del relieve

espacio para su eventual reunificación. En sus salas, es fácil distinguir las partes del friso que se quedaron en Atenas, que llevan la marca del paso del tiempo, y las que fueron llevadas a Londres, moldes de un blanco nuclear. La metáfora visual perfecta para reflejar un conflicto que empezó oficialmente en 1983, cuando Grecia reclamó por primera vez al Reino Unido la repatriación de este conjunto de mármoles de 160 metros de largo que envolvía la cámara interior del Partenón en el siglo V antes de Cristo. Para los griegos, fueron robados por Lord Elgin, embajador británico en el Imperio Otomano, en 1801. Para los ingleses, fueron sustraídos con el acuerdo de las autoridades locales y adquiridos por el museo londinense en 1816.

Desde entonces, este monumental friso en honor a la diosa Atenea ha sido un símbolo de identidad nacional para Grecia y también un rompecabezas para sucesivos gobiernos helenos, que se han enfrentado a una negativa implacable por parte de Londres. Hasta que, hace unos meses, el primer ministro Kyriakos Mitsotakis, jefe de la nueva derecha griega que accedió al poder en 2019 y opuesto a su expolio desde que visitó el British Museum siendo un adolescente —"Fue como ver la Mona Lisa partida en dos", dijo al *Financial Times*—, inició una negociación secreta con Osborne, deseoso de encontrar una solución a esta eterna disputa desde que llegó al patronato del museo en 2021.

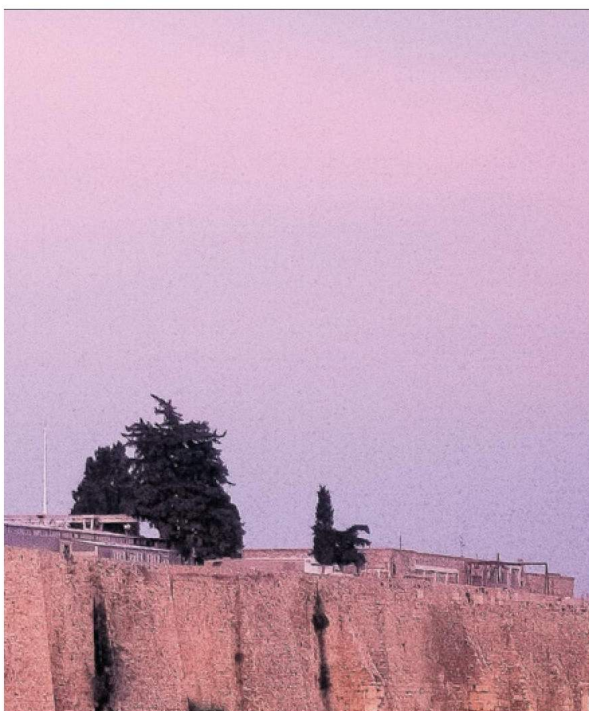
La solución podría pasar ahora por una tercera vía: en ningún

Conservadores del Museo Arqueológico de Palermo devolvían en enero a la Galería del Partenón del Museo de la Acrópolis parte del friso del templo. / P. TZAMAROS (GETTY)

19 Marzo, 2023

Vista del Partenón, en la colina de la Acrópolis de Atenas, en 2022. / NIKOLAS KOKOVLIS (GETTY)

caso una restitución total, que implicaría un cambio en la ley a la que los *torios* no parecen estar dispuestos, pero tampoco el inmovilismo que ha predominado hasta hoy. El mayor obstáculo son las líneas rojas impuestas por cada parte. Para los británicos, el respeto a esa norma de los sesenta parece innegociable, todavía más después de las palabras de Sunak. Se preferiría una solución inscrita en la legislación actual, como un préstamo a medio o largo plazo, que el museo sí estaría autorizado a consentir. "No podemos forzar a los griegos a aceptar cosas que ellos encuentran imposibles, y viceversa. Actuamos dentro de la ley", advirtió Osborne en febrero. "Devolver todos los mármoles requeriría una ley del Parlamento, que estaría más allá de mi autoridad. Pero lo que el museo puede hacer es tratar de establecer una nueva relación con Grecia".

El problema, por parte de Atenas, es que la palabra "préstamo" es anatema, ya que implicaría aceptar que Grecia no es la legítima

propietaria del friso, lo que sería mal percibido por la ciudadanía. "Oficialmente, las líneas rojas no se han movido, pero no sabemos lo que sucede detrás de los focos. Grecia nunca aceptará renunciar a la propiedad sobre los frisos, por lo que se está buscando una fórmula legal que satisfaga a las dos partes", apunta Sophia Hiniadou Cambanis, asesora del Parlamento griego en política cultural, que no cree que el diálogo se haya interrumpido tras las declaraciones de Sunak. "El Reino Unido debe ser valiente y facilitar la reunificación del friso. No hace falta entrar en el debate sobre quién es su propietario. Basta con admitir que ese friso pertenece al Partenón y que no hay un lugar mejor donde reintegrar la obra". Toda la negociación consistiría en encontrar un tecnicismo que permita desplazar la obra sin decir que es un préstamo, pero tampoco una devolución.

En realidad, un eventual gesto de Londres no sería tan desinteresado como puede parecer. En los

últimos años, el British Museum se ha ido quedando solo en el debate sobre las restituciones de obras y objetos expoliados, que ha ido en aumento desde la publicación del informe Sarr-Savoy, encargado por Emmanuel Macron en 2018, que aconsejaba a Francia devolver a sus excolonias africanas cualquier pieza de origen irregular que fuera reclamada por sus países de origen. Observado al principio con gran escepticismo, ese informe, junto con el cambio social de los últimos años, ha impulsado restituciones puntuales pero muy simbólicas tanto en Francia como en otros países europeos, como es el caso de los bronzes de Benín.

Presión adicional

El nuevo clima a favor de la "descolonización" de los museos ha añadido una dosis de presión adicional para el British Museum, mientras otras instituciones empezaban a mandar obras de vuelta a sus países de origen. Y no solo al antiguo espacio colonial, sino también a Grecia. Por ejemplo, el Museo Salinas de Palermo devolvió en 2022 una parte del friso del Partenón que había sido expuesta en Sicilia desde hace más de 200 años, mientras que el Vaticano acaba de restituir tres fragmentos más por decisión del papa Francisco. Encontrar una solución al problema permitiría al British Museum proyectar una imagen de modernidad y justicia.

Pese a los movimientos, en Atenas sigue reinando cierta desconfianza. "Si no se cambia la ley, el British Museum solo puede negociar un préstamo a corto plazo, y esa no es una solución aceptable", señala la presidenta de la Asociación de Arqueólogos Griegos, Despina Koutsoumba, que coincide con la postura de la oposición de izquierda. "Tienen que devolverlo como una donación, como el Vaticano, o como un depósito sin fecha límite, como ha hecho Palermo. Quien quiera reducir este asunto al mero electoralismo hace más daño que beneficio a la causa", añade Koutsoumba, que apunta así al oportunismo del primer ministro Mitsotakis, que se juega la reelección en las legislativas de julio. "Si el pueblo griego confía otra vez en nosotros, creo que podemos lograr este objetivo después de las elecciones", dijo el primer ministro, sin excesivo decoro, hace unas semanas.

Otra fuente de presión para Londres es un cambio sustancial en su propia opinión pública: un 59% de los británicos están a favor del regreso de los frisos a Atenas, frente al 18% que se opone a esa opción, según un sondeo YouGov de 2021. Janet Suzman, presidenta del Comité Británico para la Reunificación de los Mármoles del Partenón, una de las asociaciones que luchan por esta devolución, advierte: "La ley de 1963 ya ha sido modificada para permitir ciertas devoluciones, como las de las obras robadas a familias judías. Podría haber alguna más, aunque tal vez el British Museum tenga que sentirse todavía más atrasado en esta cuestión para dar el paso adelante".

Empleados del British Museum descargaban en Londres en 1961 piezas del friso del Partenón. / CHRIS WARE (GETTY)

22 Marzo, 2023

Aniversari d'una invasió

Dues dècades després del saqueig del Museu Arqueològic després de la caiguda de Bagdad, el país no ha recuperat totes les peces robades. Les autoritats pugnen per frenar les excavacions il·legals.

Un llegat cultural sota amenaça

JOAN CAÑETE BAYLE
 Bagdad
 Enviado especial

«Són coses que passen». El secretari de Defensa dels Estats Units el 2003, Donald Rumsfeld, un dels arquitectes de la invasió de l'Iraq, no va donar gaire importància a les imatges de saqueig i pillatge del Museu Arqueològic de Bagdad que es van començar a veure després de la caiguda de la ciutat a mans de l'Exèrcit nord-americà. Durant 36 hores, el temps que van trigar les forces ocupants a assegurar el museu i a tornar els embleats de la institució, es va desenvolupar el que el món de l'arqueologia considera un dels saquejos culturals més grans de l'era moderna. Xifres conservadores diuen que van ser robades al voltant de 15.000 peces, de les quals, segons les vegues estimacions de les autoritats arqueològiques iraquianes, se n'han recuperat una mica més de la meitat. El museu ha reobert a Bagdad, però avui, 20 anys després de l'icònic saqueig, el ric llegat cultural i arqueològic de l'Iraq «es troba sota amenaça i en moltes zones del país està patint un perjudici irreversible a causa del tràfic il·lícit de propietat cultural», afirma Sophie Delepière, cap de Protecció del Patrimoni en el Consell Internacional de Museus (ICOM en les seves sigles en anglès).

Iyad Kadhim, director general del Departament de Patrimoni del Ministeri de Cultura, Turisme i Antiguitats de l'Iraq, afirma al seu despatx al museu que en l'assalt del 2003 van participar tres tipus de saquejadors: «Gent corrent, sense coneixement d'art i arqueologia, gent que tenia coneixement de peces concretes que s'exposaven al museu i bandes internacionals que van entrar al país amb els soldats i els periodistes». Les peces que van robar iraquians van ser més senzilles de recuperar. Kadhim va participar en el dispositiu que va recuperar la Dama de Warka, una

peça sumèria de l'any 3100 abans de Crist, coneguda com la Mona Lisa de Mesopotàmia, en una granja on s'havia mantingut enterrada durant mesos «a l'espera de vendre's a un intermediari alemany», explica Kadhim.

Peces difícils de col·locar

El problema per als saquejadors de la Dama de Warka – que avui s'exhibeix al Museu de l'Iraq – és que era una peça massa rellevant. «Les peces molt conegudes procedents de robatoris a museus són molt difícils de col·locar en el mercat il·lícit d'antiguitats. S'han de deixar refredar durant anys davant el risc que siguin reconegudes», explica Juan José Àguila Navarro, el tinent responsable de la Secció de Patrimoni Històric de la Unitat Central Operativa de la Guàrdia Civil, un dels cossos policials europeus més respectats per la seva lluita contra el tràfic il·legal d'objectes d'art.

I afegeix: «És més difícil seguir la pista a les peces procedents d'un espoli. Com que es tracta d'una peça que literalment ha sigut desenterrada, no té una història coneguda». En aquest cas, el repte dels contrabandistes és crear la història; el de les autoritats museístiques i agències policials, desemmascarar-la. Per a l'Iraq, és un desafiament molt gran. «Fins i tot quan va acabar la guerra, les conseqüències de la inestabilitat obren les portes al saqueig de llocs històrics», explica Delepière.

Kadhim admet la dificultat del repte per al seu país: «A l'Iraq, les peces que guardem en museus estan segures. El problema és que tenim 17.000 jaciments arqueològics reconeguts arreu del país, i calculem que n'hi podria arribar a haver fins a 30.000 si hi incloem els il·legals. Fa falta protecció, molt material, diners i personal de seguretat per evitar l'espoli». Les dificultats de l'Iraq per prote-

Tres sales del renovat Museu Arqueològic de Bagdad.

Les peces que encara no s'han localitzat són molt difícils de col·locar al mercat negre

gir el seu patrimoni històric es van posar cruament de manifest en el període entre el 2014 i el 2017, quan Estat Islàmic (EI) va utilitzar el contraban internacional de peces d'art com una de les seves principals fonts de finançament. «El perjudici causat per Estat Islàmic és difícil de valorar malgrat l'incansable treball d'arqueòlegs de tot el món perquè avui encara hi continua havent saquejos, tant organitzats com esporàdics de lladres individuals», es lamenta Delepière.

Segons l'ICOM, els mercats negres online són els principals punts de compra d'antiguitats espolia-

des, ja que col·locar material robat i espoliat en cases de subhasta i galeries és molt difícil a causa del control de la Interpol i cossos policials com la Guàrdia Civil. «A través de la col·laboració policial i la Interpol nosaltres supervisem les subhastes internacionals», confirma Kadhim. L'ONU va decretar el 2015 que no s'han de vendre antiguitats de l'Iraq o Síria sense una clara documentació que n'acrediti l'origen legítim. «Hi ha molta sensibilitat a escala internacional amb les peces que procedeixen de zones de conflicte, com Síria, Líbia, el Iemen... Hi ha col·laboració policial per acreditar-ne la traçabilitat. I eines com la llista vermella de l'ICOM són útils», explica el tinent Àguila.

La llista vermella

La llista vermella d'emergència d'objectes culturals iraquians en risc que elabora l'ICOM, la primera versió de la qual és del 2003 i l'última actualització, del 2015, «ha sigut d'utilitat en la captura exito-

Bandes organitzades i cèl·lules vinculades a Estat Islàmic continuen espoliant jaciments

sa d'objectes il·lícits», declara Delepière. No es tracta d'una llista d'objectes robats o espoliats, sinó «del tipus d'objectes d'un país que són susceptibles de ser comercialitzats de manera il·legal», com la intenció que serveixi de guia per a cossos policials, experts, empleats de duana, seguretat en aeroports, etcètera. En el cas iraquian, la llista vermella inclou exemples de manuscrits, tauletes gravades en pedra o fang, cilindres, segells, escultures, peces arquitectòniques i figures en pedra que poden ser espoliades de jaciments arqueològics. «La llista vermella és una eina vital en la lluita contra el tràfic de tresors iraquians», afirma Kadhim.

La llista vermella de l'Iraq és una petita mostra de l'extraordinària riquesa cultural del país. Passejar pel Museu de l'Iraq 20 anys després del dolorós saqueig del 2003 és imaginar un Iraq diferent del país ple de cicatrius sorgit de la invasió nord-americana. El museu llueix renovat. Moltes de les seves visitants són dones joves, i desconcerta saber que mostra al públic tan sols una petita part de la seva valuosa col·lecció. Mirant al passat, l'Iraq pot imaginar el seu futur. «La societat iraquiana ha d'entendre que la primera que ha de protegir els seus tresors és ella mateixa», sentència Kadhim. ■

PRÒXIM ORIENT

Peça a peça, els museus de l'Iraq es refan del doble espoli

El país exhibeix el patrimoni saquejat durant la invasió dels Estats Units i el 'califat' de l'Estat Islàmic

Crònica

DAVID MESEGUER
BAGDAD

A l'entrada del Museu Nacional Iraquià, el xivari i les corredisses de desenes d'estudiants de primària i secundària contrasten amb la seriositat dels guardaespalles amb intercomunicadors a l'orella que vetllen per la seguretat d'una comitiva de l'OTAN. La confluència dels dos grups crea una atmosfera estranya: mentre molts adolescents són aliens al 20è aniversari de la invasió encapçalada pels Estats Units i representen el futur del país, el seguici de diplomàtics i militars remet a l'ocupació i la posterior col·laboració internacional en la lluita contra l'Estat Islàmic.

“Habitualment no hi ha tanta presència d'estudiants, però aquesta setmana en tenim més afluència que mai perquè les escoles estan aprofitant els dies previs al Ramadà”, explica a l'ARA el Nail, un jove de la capital de 30 anys que treballa com a guia del museu. “El museu es va reobrir al públic fa un any, gràcies a l'actual situació de seguretat i estabilitat”, detalla aquest noi que estudia francès a la universitat i és autodidacta pel que fa als coneixements d'història. Des del 2009, el museu, que acull principalment restes arqueològiques de les èpoques babilònica, assíria, àrab i otomana, estava tancat per evitar els assalts de manifestants.

Recuperar les peces espoliades

“Bandes de lladres iraquianes i saquejadors estrangers van aprofitar el caos de la invasió i l'absència total de la llei per robar milers de peces i vendre-les al mercat negre”, assenyala Ali Obeid Shalgam, director general d'antiguitats del museu.

“L'espoli va continuar durant els anys de màxima activitat de l'Estat Islàmic. Els terroristes van profanar el 95% dels vestigis de la regió de Mossul per destruir, però sobretot vendre, milers de peces arqueològiques”, destaca el funcionari des d'un despatx sense ordinador, mentre no para de signar documents que diferents secretaris li deixen a l'escriptori.

Ali Obeid assegura que, tot i que hi ha una estimació de les peces robades, és difícil quantificar-les perquè abans del 2003 hi havia registres de les peces catalogades als museus, però no dels vestigis arqueològics exteriors. “De tot el patrimoni nacional, fins al 2020 s'havien recuperat de tot el món

La sala d'Assíria, amb escultures de bous de rostre humà del 700 aC, al Museu Nacional de l'Iraq. MARIO TAMA / GETTY

prop de 22.000 peces espoliades”, subratlla el director d'antiguitats.

D'entre el patrimoni retornat recentment cal destacar la taula de Guilgameix, una petita tauleta d'argila de 3.500 anys d'antiguitat que relata amb escriptura cuneïforme una de les primeres epopeies de la història. Aquest semideu i rei de la ciutat mesopotàmica d'Uruk buscava la immortalitat completa i el seu escrit inclou la primera al·lusió al diluvi universal, cosa que va inspirar alguns dels passatges de la Bíblia hebrea.

Robada d'un museu iraquí el 1991 durant la primera Guerra del Golf, va arribar als Estats Units el 2007, segons una investigació de la Unesco. Set anys més tard la companyia especialitzada en art Hobby Lobby la va comprar per 1,7 milions de dòlars per exposar-la al Museu de la Bíblia. L'any 2019, un tribunal de Nova York va obligar la companyia a retornar-la i des de la tardor

Espoli
Fins al 2020
van recuperar
vora 22.000
peces de
patrimoni
nacional

del 2021 s'exposa al Museu Nacional Iraquià. Entre les peces que reclamen les autoritats iraquianes n'hi ha 339 adquirides el 1999 per la Reial Acadèmia de la Història (RAH), amb seu a Madrid. Bagdad assegura que van sortir il·legalment del país, mentre que la institució espanyola argumenta que la compra d'aquest petit tresor mesopotàmic es va fer “en un establiment legal” de Londres.

Els contactes entre els ministres d'Exteriors de Bagdad i Madrid s'han repetit els últims anys, però la part espanyola continua defensant que aquest patrimoni no té res a veure amb l'espoli de l'Iraq.

Noves troballes

“A causa de la seguretat i l'estabilitat, grups de recerca arqueològica de països com Alemanya, Itàlia i els EUA han tornat a l'Iraq per excavar-hi. Gràcies a ells s'han produït noves troballes que ja descansen als

nostres museus”, confirma el responsable del museu. D'entre les troballes recents més importants, Ali Obeid destaca les restes d'una ciutat de l'era de l'Imperi Mitanni, de fa 3.400 anys, a la presa de Mossul al riu Tigris.

L'alt funcionari creu que la llei de patrimoni i arqueologia i la creació el 2005 d'una unitat policial especialitzada “han estat fonamentals” en la recuperació del patrimoni iraquí. També destaca la col·laboració entre les ambaixades iraquianes de tot el món i els governs locals, conjuntament amb la Unesco i la Interpol.

“Ara el que ens calen són turistes estrangers que puguin gaudir dels nostres tresors arqueològics. Per això hem desenvolupat un pla estratègic per fer accessibles al turisme tots els llocs catalogats per la Unesco com a Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat”, conclou el funcionari. —

Right: 'People in Glass Towers Should Not Imagine Us' (2005)
Courtesy the artist

in heels, like Ginger Rogers. The retrospective is titled *Intertwined* and, sure enough, her figures are constantly putting down roots or bursting free of them in a frenzy of tangled growth.

Mutu moved from Nairobi to New York as a teenager and in 2015 went back to live there part time. In the collages, you can feel the tension between hectic motion and rootedness, between perpetual migration and the need to feel connected. As she refined her technique, her pieces became ever more lavish and ravenous. With time, though, she has come to appreciate the comforts of being grounded and use solid, weighty materials, such as wood, earth and bronze.

She has varied her approach in the past decade, launching her imagination into three dimensions and bumping the scale up from grand to epic. "Sleeping Serpent" (2014), a fat, slug-like reptile with a female head, oozes across 10 metres of the New Museum's gallery floor. The grotesque beast lumbers, its skin bulging around the contents of its latest meal. There is a hint of corrupted Eden in the scene, but Mutu's mythology also invokes an assortment of global traditions: the Japanese nure-onna and the Greek Echidna are both hideous hybrids of woman and snake who subsist on human flesh. Mutu's version has sated itself and passed out cold, but you can practically hear the suspenseful soundtrack in the instant

The characters in the Mutu universe are a sexually assertive, menacing, athletic bunch

before it wakes, ravenous and implacable all over again.

Her latest effigies are more frightening than the paintings and collages, which hide menace behind screens of beauty. "Seeing Cowries" (2020) consists of a mound of soil, charcoal and paper pulp shaped into a vaguely human heap. The flabby epidermis is draped with long black hair and studded with seashells, each one resembling an eye, an ear or some other orifice.

As Mutu's reputation has grown, so too have her ambitions. Her one-and-a-half-ton "In Two Canoes" (2022) reaches an ambiguous apotheosis. Two bronze tree-women with leaves for faces have commandeered a craft that is either sinking or rising from the earth. Water fills the boat, but there is no way of knowing whether it is seeping out or in, just as it can be hard to distinguish growth from decomposition. Like Daphne mid-transformation, the tree nymphs, if that is what they are, stretch their limbs into mangrove roots, reaching beneath the surface for sustenance. Vines sprout from their bodies, choking or nourishing them, tethering them to one spot or dragging them abroad.

Mutu has pointed out that mangroves move, and she sees them as analogous to human wanderers and those who have been transported against their will. Her mind slips easily from the scale of the cult to that of history, from mobile trees to shackled humans, mass migrations and water. Even when she is not working with scissors and a glue stick, she synthesises all these elements with elegance, maintaining a balance of consistency and surprise. Her work hovers between the comical and the ghastly; so that, faced with the impossibility of choosing between a laugh and a moan, we utter both at once.

To June 4, newmuseum.org

Really surreal

Wangechi Mutu | The Kenyan artist's haunting, comical collages shape alternative realities wilder than any AI could invent. By Ariella Budick

People in Glass Towers Should Not Imagine Us", a pair of provocatively posed naiads admonishes us from the profusion of a Wangechi Mutu collage. Fortunately, inside the largely glassless New Museum, the injunction doesn't apply. This fantastical world, with its seductive, rebellious, possibly lethal inhabitants, wraps itself so tightly around viewers that they might feel like they have conjured it themselves, rather than just receiving it from Mutu's furiously fertile mind.

One of the two of "Us", a black woman in a leopard-skin leotard, squats to pee or twerk, perhaps even to proffer herself to an unseen companion. From her head bursts a cornucopia of little trolls, statues, toothy African masks, idols and elephant tusks. The other lady leans against a tree and looks on from the opposite side of the ditch. She is white-skinned or wears a white bodysuit; her left boot is a motorbike and the right might be a snowmobile. Between them, jellyfish bob in mid-air (or maybe we're underwater) and occasionally explode.

Mutu fabricated that surreal scene out of the humble stuff that the media churns out every day, the world's boundlessly repository of pictures. She cut little tiles out of porn stills, nature photos, medical texts, fashion shoots and magazine illustrations, then composed them into brilliant hallucinations.

Lately, we have been gobsmacked by artificial intelligence's collagist tendencies, the curious ability of a fake mind to smash together fragments from a vast trove of remembered images into pictures that are at once new and weirdly familiar. The process is analogous to Mutu's but her creations show just how much catching up robots have to do before they can emulate her powers of recombination and exultant overload.

She constructs landscapes and populates them with spectacularly costumed black superstars, fashioning alternate realities that resonate with the Afrofuturist movement. In the 2000s, she fleshed out a panoply of kick-ass women whose glamour was at once urban and enmeshed in nature. "Dancer" (2004), a lovely who might have escaped from a Degas, is caught in the middle of a menacing metamorphosis: she shimmers in a tutu, but in place of her hands is a pair of lethal-looking blades. The bald woman in "Riding Death in My Sleep" (2002) adopts a Spider-Man crouch and flashes a baleful glare, matching that of the eagle head at her side.

The characters in the Mutu cinematic universe are a sexually assertive, menacing and athletic bunch. They leap, twist and spring, often backwards and

Right: 'Dancer' (2004) by Wangechi Mutu. Below: 'In Two Canoes' (2022), an 'ambiguous apotheosis' for Mutu. Left: the artist – © www.lagard.com

The mosque reimaged in Day-Glo bricolage

Architecture Shaded Saleem has often drawn inspiration from the V&A's Islamic displays. Now he has returned to design a Ramadan pavilion for the museum. By Edwin Heathcote

The first mosque in London," says architect Shaded Saleem, "was a folly. Or at least the first built representation of a mosque. It was in Kew Gardens, designed by William Chambers in 1762."

Today, the mosque-folly is long gone, but the remarkable Great Pagoda, from the same series of representations of sacred structures, has survived to become one of the park's most familiar landmarks.

Saleem and I are standing not in Kew but in the freezing-cold courtyard of the Victoria and Albert Museum, and the east London-based architect and author is showing me round his colourful new mosque-folly, which is being put in place to mark the beginning of Ramadan next week.

A series of cartoonish, radically simplified but easily recognisable architectural elements, from a minaret to a mihrab, have been assembled to create an open, inviting installation in the austere white-tiled courtyard.

The installation, which will be here through Ramadan and after, will host events, calls to prayer and fast-breaking

Iftar meals at sunset (the museum stays open late on Fridays).

When Saleem was designing a mosque in Hackney a decade ago, he turned to the Islamic displays at the V&A for inspiration. There he found a set of 15th-century geometric tiles from a tomb of a descendant of the Prophet Mohammed in Iran. Beside an east London wall bearing deeply incised advertising from the 19th century (for a locksmith's business), Saleem inscribed patterns inspired by the V&A tiles into the mosque wall to create a strikingly abstract facade with hints of Islamic geometry but shorn of the usual decorative paraphernalia. Now he has returned to the museum and, with great verve, to the paraphernalia.

Mining the V&A archives once more, he found the wonderful early-20th-century photographs of Keppel Archibald Cameron Creswell, a British scholar of Islamic architecture and professor in Cairo who refused to leave during the 1956 Suez crisis over concerns for the university library. "The architecture of the mosque in Britain is very much self-built and it becomes a juxtaposition of various cultural memories and histo-

Shaded Saleem's Ramadan Pavilion at London's Victoria and Albert Museum: an open, inviting installation in the austere white-tiled courtyard" — www.vam.ac.uk

ry," Saleem says. "It's always been a collage, an assemblage of parts. It helps people to relate to their homeland through these fragments."

This installation is a bricolage of exactly these fragments. The original artefacts, the pierced screens and complex geometrical wood and tilework,

have been flattened, reappearing after centuries as ghosts of themselves, rendered here in vivid colours.

"It is also meant to be fun," Saleem says with a smile, "and that was important here. Each of these pieces references an image in the V&A's collection: these were records from Europeans who went to the Islamic world and brought back images. But we're trying not to be overburdened by that history."

Or perhaps by subsequent tragic events and wars throughout the Middle East in which much of the material was lost or destroyed. One direct reference is the minbar, the mosque's pulpit; with its steps and canopy, this one is a homage to the exquisitely carved minbar made for Qa'i'bay, Sultan of Egypt, probably in Cairo in the late 15th century. Here it is rendered in canary yellow. The rocketship-shaped minaret is adorned with red and pink chevrons; the pierced dome is a golden Vegas pop caricature.

The installation is partly based on a series of watercolours of archetypal and elemental mosque designs Saleem had been making for years. With its Day-Glo colours and building-block shapes, it looks a little like something made to be

built and disassembled, a playground of forms. As part of an ongoing project to reinforce the (free) museum's status as a place of public and civic engagement, it was more than fully accessible.

That is a slight quibbles about such a manifestly religious pop-up—it is difficult, for instance, to imagine the curators being too enthusiastic if these were elements of Christian architecture (though there is an annual Christmas tree). But, as curator Christopher Turner tells me, "Ninety per cent of people in the UK have never visited a mosque. So this is a taste."

This is not Saleem's first collaboration with the V&A. At the Venice Biennale of Architecture in 2021, they presented together a compelling survey of the British mosque in all its ad hoc, extemporised glory, redolent of the stories of migration and constructing familiarity and a sense of home through objects. The Ramadan installation is equally vibrant, though a little more mediated, translated through design into something more to like and approachable. That it is a space of celebration and joy comes across colourfully and clearly.

vam.ac.uk

La mesquita reimaginada amb bricolage Day-Glo

Shahed Saleem sovint s'ha inspirat en les mostres islàmiques del V&A. Ara ha tornat a dissenyar un pavelló de Ramadà per al museu.

La primera mesquita de Londres", diu l'arquitecte Shahed Saleem, "va ser una bogeria. O almenys la primera representació construïda d'una mesquita. Va ser als jardins de Kew, dissenyats per William Chambers el 1762".

Avui, la mesquita-bogeria ha desaparegut des de fa temps, però la notable Gran Pagoda, de la mateixa sèrie de representacions d'estructures sagrades, ha sobreviscut fins a convertir-se en una de les fites més familiars del parc.

Saleem i jo no estem a Kew, sinó al pati fred del Victoria and Albert Museum, i l'arquitecte i autor amb seu a l'est de Londres m'està mostrant la seva colorida nova mesquita bogeria, que s'està instal·lant per marcar l'inici del Ramadà la setmana vinent.

S'han reunit una sèrie d'elements arquitectònics de dibuixos animats, radicalment simplificats però fàcilment reconeixibles, des d'un minaret fins a un mihrab, per crear una instal·lació oberta i acollidora al pati de rajoles blanques.

La instal·lació, que estarà aquí durant el Ramadà i després, acollirà esdeveniments, crides a l'oració i dejuni.

Menjar iftar al capvespre (el museu roman obert els divendres tard).

Quan Saleem estava dissenyant una mesquita a Hackney fa una dècada, va recórrer a les mostres islàmiques del V&A per inspirar-se. Allà va trobar un conjunt de rajoles geomètriques del segle XIII procedents d'una tomba d'un descendent del profeta Mahoma a l'Iran. Al costat d'una paret de l'est de Londres amb una publicitat profundament incisa del segle XIX (per a un negoci d'un serraller), Saleem va inscriure patrons inspirats en les rajoles V&A a la paret de la mesquita per crear una façana sorprenentment abstracta amb tocs de geometria islàmica però esborrada de la parafernàlia decorativa habitual. Ara ha tornat al museu i, amb gran envergadura, a la parafernàlia.

Explorant els arxius de V&A una vegada més, va trobar les meravelloses fotografies de principis del segle XX de Keppel Archibald Cameron Creswell, un estudiós britànic d'arquitectura islàmica i professor al Caire que es va negar a marxar durant la crisi de Suez de 1956 per preocupacions per la biblioteca universitària. "L'arquitectura de la mesquita a Gran Bretanya està molt construïda per si mateix i es converteix en una juxtaposició de diversos records i històries culturals", diu Saleem. "Sempre ha estat un collage, un conjunt de parts. Ajuda la gent a relacionar-se amb la seva terra natal a través d'aquests fragments".

Aquesta instal·lació és un bricolatge exactament d'aquests fragments. Els artefactes originals, les pantalles perforades i les fustes geomètriques complexes i les rajoles, s'han aplanat, reapareixent després de segles com a fantasmes de si mateixos, representats aquí amb colors vius.

"També està pensat per ser divertit", diu Saleem amb un somriure, "i això era important aquí. Cadascuna d'aquestes peces fa referència a una imatge de la col·lecció de V&A: eren registres d'europèus que van anar al món islàmic i van portar imatges. Però estem intentant no estar sobrecarregats per aquesta història".

O potser per esdeveniments tràgics i guerres posteriors a tot l'Orient Mitjà en què gran part del material es va perdre o es va destruir. Una referència directa és el minbar, el púlpit de la mesquita; amb els seus esglaons i marquesina, aquest és un homenatge al minbar exquisidament tallat fet per a Qa'itbay, sultà d'Egipte, probablement al Caire a finals del segle XV. Aquí es presenta en groc canari. El minaret en forma de coet està adornat amb galons vermells i rosats; la cúpula perforada és una caricatura pop daurada de Las Vegas.

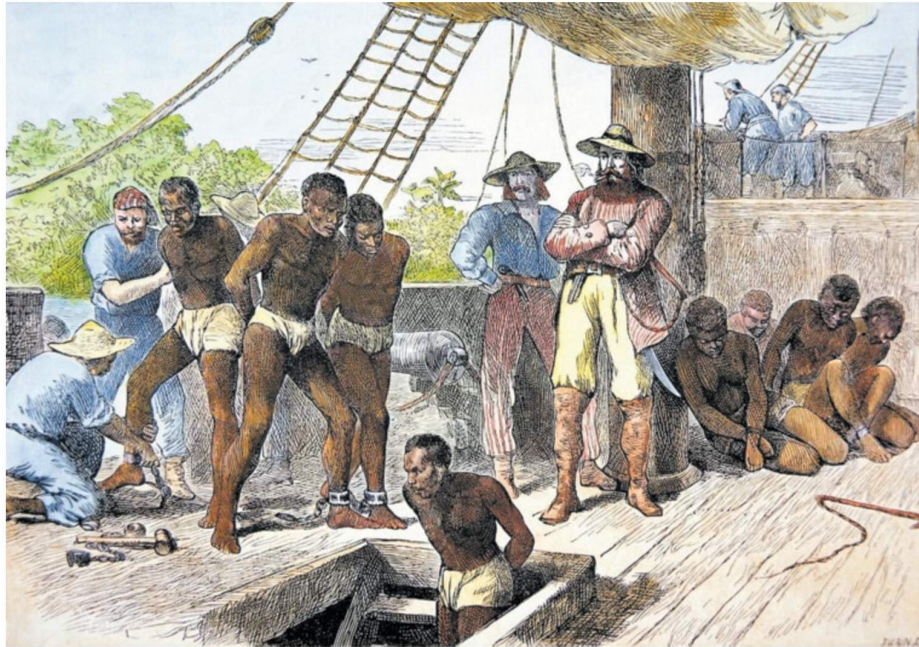
La instal·lació es basa en part en una sèrie d'aquarel·les de dissenys arquetípics i elementals de mesquites que Saleem havia fet durant anys. Amb els seus colors Day-Glo i les seves formes de bloc, sembla una mica fet per ser construït i desmuntat, un pati de formes. Com a part d'un projecte en curs per reforçar l'estatus del museu (gratuït) com a lloc de compromís públic i cívic, funciona de meravella. Podria haver-hi una mica de malestar per un pop-up tan manifestament religiós; és difícil, per exemple, imaginar-se que els comissaris estiguin massa entusiasmats si es tracta d'elements de l'arquitectura cristiana (tot i que hi ha un arbre de Nadal anual). Però, com em diu el comissari Christopher Turner, "el noranta per cent de la gent del Regne Unit no ha visitat mai una mesquita. Així que això és un tastet".

Aquesta no és la primera col·laboració de Saleem amb el V&A. A la Biennial d'Arquitectura de Venècia del 2021, van presentar junts una enquesta convincent de la mesquita britànica en tota la seva glòria ad hoc i extemporitzada, amb olor a les històries de migració i la construcció de familiaritat i una sensació de llar a través dels objectes. La instal·lació del Ramadà és igual de vibrant, encara que una mica més mediada, traduïda a través del disseny en alguna cosa més semblant a una joguina i accessible. Que és un espai de celebració i alegria es veu amb color i claredat.

<https://www.ft.com/content/41ce985f-a127-42d5-9482-5c9fdcf712d>

OPINIÓ

OPINIÓ

Seria interessant estudiar per què el catolicisme pairal fou disclipent vers el dolor de persones venudes i explotades a les colònies espanyoles.

La memòria, la història, la ciutat i el país

No és cert que la industrialització catalana i espanyola fos el resultat dels beneficis del tràfic desclaus, però el negoci de comprar i vendre éssers humans sí que va ser una peça decisiva del complex colonial i de les relacions exteriors de l'economia del país.

PER JOSEP M. FRADERA

La memòria és per definició individual. Evoluciona amb la transformació de l'individu, que no la pot controlar. La "memòria històrica", en canvi, és més aviat un constructe: un artefacte col·lectiu impossible de fer prosperar sense l'ajut de les institucions públiques, que no ho fan de franc. Hom pot imaginar que seria a França el record de la Primera i la Segona Guerra Mundial (o la d'Algèria) sense lesforç, any rere any, per obscurir i confondre les hereus d'aquelles gestes glorioses —és un dir—, de trinxeres plenes de senegalesos, desercions, Vichy i violència de mercenaris *piet noirs*. Sense el sacrifici de la veritat històrica. Per aproximar-se a la veritat, els historiadors rastregen als arxius i són capaços de pensar la documentació en els paràmetres que justifiquen la disciplina com a ciència social. La veritat definitiva no existeix —per això ja hi ha la teologia i alguns productes purament ideològics que la recorden. La veritat és provisional, temptativa, sotmesa a canvi, millora i refinament.

No fa pas gaires dies, a Madrid, en la presentació d'un programa per situar grans personatges i esdeveniments del passat espanyol, a la Real Academia de la Historia, la presidenta de la institució va repetir que hem de tenir autoestima pel passat. Hauria valgut la pena demanar-li per què. Un passat impressionant, una part rellevant de la història del món, certament el món hispànic ho és. Ara, cal tenir autoestima per l'enfonsada demogràfica de la població americana del segle XVI, o pels indis peruans baixant a les mines de plata per romandre-hi setmanes senceres? Cal que "sintamos el orgullo por un pasado que ha trascendido nuestras fronteras", com va afirmar Felip VI? Exaltar el passat no fa cap falta, pensar-hi sí que val la pena.

Passa el mateix amb el tema que avui ens ocupa: el tràfic d'africans que practicaren bona part de les nacions

europées atlàntiques amb possessions colonials. La lectura de *The Guardian* del 13 de març m'empeny a escriure sobre la qüestió de la participació de catalans en el tràfic desclaus al segle XIX. Tard o d'hora s'havia de posar sobre la taula.

L'imperi espanyol hi entrà a gran escala tardanament, al capdavant reposava amb més consistència sobre el treball de la població indígena. Hi entrà tard perquè sortia més a compte comprar mà d'obra als qui ja disposaven d'instal·lacions a la costa africana i de logística naval adequada (holandesos, britànics, francesos i portuguesos). Ara bé, contra el que pot pensar el solvent diari britànic i gent poc informada, aquesta discussió no és recent.

A casa nostra aquell negoci infame va sortir de l'armari el 1974, quan el clima polític presagiava un canvi decisiu. No van ser les autoritats qui ho facilitaren, sinó una generació d'historiadors que revisaven de dalt a baix la migrada herència cultural rebuda. Aquell any Jordi Maluquer de Motes publicà l'article "La burgesia catalana i l'esclavitud colonial" a la revista *Recerques*. En aquest treball esclaridor, el comerç del sucre, la marina mercant, el negoci colonial i l'esclavitud es presentaven com a parts d'un tot, un factor vital per a la prosperitat. A molts aprenents d'historiador aquell treball pioner ens obrí els ulls a una idea més àmplia sobre la gènesi del capitalisme autòcton. Ens feu conscients dels contextos que relacionaven Catalunya als corrents de l'economia internacional.

Uns anys després, remenant papers britànics, vaig localitzar els noms dels vaixells i dels capitans catalans que havien participat en el negoci tan lucratiu de comprar i vendre éssers humans. Ho vaig publicar a *Recerques* el 1987. Em sembla important remarcar que bona part de la feina col·lectiva que des d'aleshores es feu s'exposà el 1995 mer-

çès a la iniciativa de l'ajuntament de la ciutat, amb Pasqual Maragall com a alcalde, ajudat en aquella ocasió pel comissari Joan Anton Benach, al Museu Marítim a les Drassanes. No era pas un petit reducte que pogués passar amb discreció si no s'hagués volgut ferir les sensibilitats de la hipocresia local. El catàleg, amb textos d'Albert Garcia-Balanyà, Martín Rodrigo Alharilla, Juan José Lahuerta, jo mateix i altres, en dona fe. Rodrigo continuà després amb més dedicació, immers en la tasca de documentar aquell aspecte encara no prou ben conegut. Els resultats són a les llibreries o a la bibliografia universitària.

Descobrir mediterranis és sempre interessant. La llàstima és que en aquesta qüestió es tractava de quelcom més ampli: de l'Atlàntic nord i sud, Europa, Àfrica i Amèrica, i les facetes d'aquells mons són inacabables. Picant pedra, suant la cansalada, molts dels historiadors del país encara hi som. Per sort, els historiadors i historiadores no podem perdre gaire temps explicant a la concurrència com n'eren de dolents i avariciosos els nostres rebesavis. Ni podem perdre el temps insinuant de retruc que els comportaments dels avantpassats són una mena de quadern de bitàcola per saber com seran els descendents. Hem d'afinar la punteria i la percepció de les coses envers allò que de veritat ens ajuda a entendre la complexitat del passat en el nostre país i en els que l'envoltaven.

En aquesta direcció, tres observacions. La primera és important no és cert que la industrialització catalana fos el resultat dels beneficis del tràfic desclaus. Si alguna cosa sabem ara és que s'origina en l'acumulació de capitals i la capacitat empresarial interna, de vegades modestíssima (Vilar, Torras, Nadal). El tràfic desclaus fou sens dubte una peça decisiva i irrefutable del complex colonial i de les relacions exteriors de l'economia catalana i espanyola. Ara bé, les grans fortunes que a tots ens venen al cap quan se'n recorda l'eix Catalunya-Cuba eren una peça innegable del *gentlemanly capitalism*, que dirien Cain i Hopkins si Barcelona fos Londres, del cim capitalista de les finances i les empreses de l'Ibex de l'època, ni més ni menys. No ens podem confondre i desviar la recerca històrica d'allò que és productiu per entendre les complexitats d'una societat en procés de canvi.

Segona observació. Seria interessant estudiar per què el catolicisme pairal fou tan displicent, fred i distant envers el dolor de persones venudes i explotades a les colònies espanyoles, a diferència de la pèrdua de legitimitat per a alguns hereus de la Revolució Francesa, protestants evangèlics, quàquers i filantrops en el món britànic i en el món d'Abraham Lincoln, que empenyeren l'esclavitud vers una extinció inexorable (decretada a Londres el 1833 i a París el 1848).

Tercera observació. Els delictes prescriuen. Si no, les guerres del passat serien inacabables. El coneixement històric, en canvi, no. Té sentit estudiar la batalla de les Termòpiles amb ulls nous, com també la presa de Granada pels Reis Catòlics o les guerres de l'opi contra la Xina. El millor lloc per guanyar la batalla del coneixement són les aules i la recerca històrica conforme a les regles que la regulen. La resta? Gesticulacions i política d'estar per casa.

“**El millor lloc per guanyar la batalla del coneixement són les aules i la recerca històrica conforme a les regles que la regulen**”

06/02/2023

Alexandre Solano: “Quan arriba la República, Barcelona es troba sense res i amb un deute de 800 milions”

Entrevista a l'autor del llibre 'La Barcelona que mai va ser' (Editorial Base), polític i historiador

Alexandre Solano i Budé (Dosrius, Maresme, 1992) és polític, doctor en història contemporània per la Universitat de Barcelona i habitualment el podeu llegir a VilaWeb. Acaba de publicar el llibre *La Barcelona que mai va ser* (Editorial Base), un recorregut curós i minuciós, de lectura molt àgil, per la Barcelona republicana. Solano repassa amb deteniment i amb noves informacions un període extraordinàriament interessant, però que fins ara s'ha estudiat poc. Mirant la Barcelona somniada pels republicans que va estroncar el franquisme, el llibre dóna claus per a entendre molts problemes de la Barcelona d'avui, una ciutat que, com escriu Solano, “seria radicalment diferent si s'haguessin desenvolupat les millores proposades pels ajuntaments republicans, que s'avançaven dècades a les reformes que finalment es van acabar fent”.

—Per què heu estudiat el llegat de l'ajuntament republicà de Barcelona?

—Fins ara no hi havia una obra que l'estudiés cronològicament. I trobem coses estranyes, com ara que l'ajuntament esmenti com a alcalde Francesc Jaumar i de Bofarull, que va ser interí, i, en canvi, no esmenti Jesús Ulled, que ho va ser deu dies. No sabem res de Casimir Giralt, figura clau, líder radical a Barcelona. Sabem que es va morir a Barcelona el 1957 perquè *La Vanguardia* ho va publicar, però no sabem què va fer. Hi ha molt desconeixement encara sobre què va passar, sobre les crisis que hi va haver, sobre per què es va formar l'ajuntament automàtic.

—A què atribuïu el desconeixement i la imprecisió sobre aquest període?

—Ningú no l'ha reivindicat perquè va interessar més la guerra civil. Els alcaldes Jaume Aiguader i Carles Pi i Sunyer no són figures gaire conegudes i eren tan influents com els presidents Macià i Companys a la Generalitat. Tampoc ningú no ha reivindicat els radicals, per exemple.

—Títol del llibre: *La Barcelona que mai va ser*. No va ser-ho perquè la va estroncar la dictadura o perquè hi havia problemes estructurals?

—Durant la República s'intenta fer un model de ciutat nova. Els republicans modernitzen l'ajuntament. Miren quin és estat de les finances, on treballa cada

funcionari... Miren d'esmenar coses, però no poden fer-ho abans del 1936. Hi ha coses que haurien canviat l'estructura de Barcelona i que després van anar vint o trenta anys tard, o fins i tot no es van poder dur a terme. L'àrea metropolitana, que semblava una cosa immediata, no es va posar en funcionament fins l'any 74; les obres ferroviàries, fins els anys 50 o 60. I després n'hi ha unes altres en què encara s'hi hauria hagut de batallar molts anys i que no se sap si s'haurien aconseguit o no.

—El franquisme ho interromp.

—A tall d'exemple, el 1936 hi ha un acord perquè el govern espanyol doni més de cinc milions de pessetes per a construir les escoles que ja s'havien fet i el compromís de finançar la meitat de les noves. El projecte és fer quaranta-cinc nous grups escolars a Barcelona. Després mires les escoles que hi ha i penses: "Si s'haguessin fet aquests quaranta-cinc grups nous, Barcelona hauria passat a ser una de les ciutats europees més potents en educació." I com això, moltes altres coses.

—La vostra tesi: "No es pot entendre la lentitud com una incompetència o ineptitud, però sí que és una mostra de feblesa." I la feblesa d'on ve?

—El 1931 es proclama la República però hi ha els mateixos jutges, els mateixos tribunals i les mateixes empreses. Hi ha un canvi de govern, però en cap cas no hi ha una revolució.

—És un canvi molt administratiu.

—És clar: la Lliga Regionalista t'accepta el canvi, l'Església catalana també, els militars també. Hi ha un cas molt il·lustratiu: quan comença el franquisme, 900 treballadors de 6.000 deixen l'ajuntament o els en fan fora. En el canvi de la dictadura de Primo de Rivera a la República tan sols se'n fan fora set treballadors. Durant els cinc anys d'abans de la guerra en tornen a contractar cinc. Ens quedem amb dos. A més a més, diuen: "Ep, que n'hem fet fora, set però potser vindrà un tribunal i dirà que els hem de tornar a contractar i els hem de pagar el sou que no els hem pagat fins ara." És clar, si comences a fer una revolució amb la por que et sancioni el jutge...

—L'acceptació de la Lliga, de l'Església i dels militars ja és força indicativa.

—Tot això permet una transició molt ràpida, sense violència, diguem-ne "de la llei a la llei", però amb la contrapartida de no donar marge de maniobra al govern que hi havia en aquell moment.

—ERC acaba tenint un paper gairebé hegemònic en un moment que justament hi ha molta disputa per veure qui ocupa la centralitat. A què ho atribueix?

—Abans de les eleccions municipals, ni els dirigents d'Esquerra no creien que obtindrien aquest resultat. Però, després de vuit anys de dictadura, hi havia hagut una mena de convergència entre catalanisme i moviments progressistes d'esquerra; fins i tot tenien sindicalistes amb certa afinitat a la CNT. Si observem els resultats electorals, no és que Esquerra domini tot Barcelona, sinó que té capacitat d'obtenir bons resultats a Gràcia, a Sant Gervasi, a Sant Martí, a Ciutat Vella... Dels deu districtes que té Barcelona, Esquerra és primera o segona força en nou. La Lliga té la seva zona i d'allà no surt, i el Partit Radical té dos o tres districtes i fora d'allà ja no obté res més.

—Però l'avantatge d'ERC per a obtenir aquest resultat és que amalgama casals, entitats i associacions?

—Sí: llavors, la militància a ERC era indirecta. Hi havia uns centres de partit – menjadors socials, escoles– que decidien a qui donaven suport. Esquerra va tenir la força d'unir el suport de molts centres. I no s'esperaven que la força fos tan grossa. Quan es prepara el moviment revolucionari, Jaume Aiguader, que ve d'Estat Català, diu: “Jo tinc quaranta homes.” Companys diu: “Jo en tinc cinquanta.” Són un centenar de militants. És clar, quan han de fer les llistes han de repetir: Companys és diputat a Madrid, diputat a Catalunya, regidor a Barcelona... Té les tres actes més importants del país en aquell moment, i encara havia estat governador civil. L'any 33, Esquerra té prop de 100.000 militants.

—Al llibre recordeu el cas de Salvador Vidal Rosell, conseller de Macià, que és contrari que el català sigui l'única llengua vehicular. No tothom rema en el mateix sentit, ni tan sols amb Macià.

—Macià intenta de formar un govern tan plural com pot. Vidal Rosell és el representant de la UGT i el PSOE, que no procedien del catalanisme. La Unió Socialista de Catalunya, que s'havia presentat amb Esquerra, es va fer justament per desavinences amb la UGT i el PSOE. No podem dir que tots els representants d'aquell govern de la Generalitat fossin d'esquerres i catalanistes. Aiguader mateix es refereix a Vidal Rosell com a socialista espanyol. I també hi havia Carrasco i Formiguera, que no poden definir d'esquerres. De fet, Campalans, que ara el reivindiquen tant els socialistes, va marxar del PSOE a la USC per les desavinences amb el control centralitzat des de Madrid.

—El batlle Aiguader diu, sobre l'Estatut del 1932, que els catalans han votat l'emancipació de la pàtria.

—Feia dos-cents anys que Catalunya no tenia autogovern, tret de la Mancomunitat, que en realitat era la unió de les quatre diputacions. D'això, passem al 1934, en què el català es converteix en un requisit a l'Ajuntament de Barcelona i donen un any als funcionaris municipals perquè l'aprenguin. Per a Aiguader i per als dirigents catalans, l'estatut és un punt de partida. A partir d'aquí, ja evolucionarem. Però per als republicans espanyols és un punt final. I la dreta espanyola directament s'hi oposa.

—Quin és el llegat de Jaume Aiguader com a batlle?

—Aiguader arriba a un ajuntament gairebé noucentista i hi posa ordre. Ell fins i tot hauria anat més enllà. Canvia el model per a posar la ciutadania al centre.

—Democratitzar.

—Sí. Fins llavors no hi havia ni un sol govern municipal. Hi havia reunions setmanals on es despatxava cada tema. En la República n'hi comença a haver: es miren les finances, es vol quadrar un pressupost. Una de les seves obsessions és el transport. Elabora un pla d'enllaços, però no és a temps d'aplicar-lo. I Aiguader és sobretot un metge. Està molt preocupat per la salut dels ciutadans. Hi havia zones de la Ciutat Vella amb una mortalitat del 20% anual. Sense renovació, en cinc anys et quedés sense població.

—Això passa a molts dirigents en moments de transició. Una gran part de la tasca és resoldre l'endarreriment.

—Sí, a més a més amb un gran deute. A Viena hi havia un 30% d'habitatge públic. A París tenien hospitals consolidats. Barcelona es troba sense res, amb un deute de 800 milions i amb unes autoritats espanyoles que s'havien desentès de moltes coses. El marge de maniobra era molt minso. Els edificis, per exemple, els aconseguia gràcies a donacions de grans mecenes. Però no tenien ni una partida pressupostària de les finances espanyoles per a poder fer escoles. Ho van fer com van poder.

—I Carles Pi i Sunyer, quines són les principals reformes que projecta?

—Els primer mandat són pocs mesos, del gener a l'octubre del 1934. En el segon mandat, es tanca a Montjuïc unes quantes setmanes i els diu: "Ja tornaré." I fa un pla de pressupost excepcional per a sanejar la Ciutat Vella. D'aquí en surt l'enderrocament de dotze edificis insalubres, l'asfaltatge de les zones pendents, el clavegueram. Són coses molt bàsiques que faltaven. Dins Esquerra Republicana, Pi i Sunyer és dels més pragmàtics. Diu: "Em sembla molt bé aquest pla que desenvolupem però fem-ho ara." I el tanca. Resol la desocupació del subsidi obrer. Acaba la reforma dels menjadors socials. Endreça la ciutat. Posa les bases d'un projecte que hauria transformat totalment Barcelona. I això en només uns quants mesos el 1934 i uns quants mesos el 1936.

—Es troba amb gaire entrebancs?

—Hi ha oposició, els jutges els aturen coses, però amb els anys se'n surten. Hi ha uns plans que sembla que són viables, que tenien dotació pressupostària, i que per tant s'haurien acabat fent. Per això La Barcelona que mai va ser: és una Barcelona que ens podem imaginar com hauria estat, però no es va poder fer efectiva.

—Després dels Fets d'Octubre de 1934, vénen els governs gestors, encapçalats per Pich i Pon. És una època de reformes urbanístiques importants. Quines es reconeixen encara en la Barcelona d'avui?

—La destrucció de les Drassanes, l'obertura de la Rambla al mar, o l'obertura del carrer de Fortuny, tot i que la va afavorir un incendi. Cal dir que dels governs gestors en va quedar poca cosa: tot el que van intentar d'aturar, després es va revertir i ja està. També volien fer un edifici a Colom on hi hagués tota l'administració espanyola de la ciutat. La idea era un gran edifici al costat del Govern Civil per a deixar de pagar tots els lloguers que tenien repartits per la ciutat.

—Ara es parla molt dels límits de les competències de l'ajuntament. En l'època republicana, malgrat tota l'oposició que poguéu trobar, l'Ajuntament de Barcelona tenia prou competències per a totes les reformes que volia fer?

—Moltes vegades, el problema era que no en tenia la competència i, per tant, no en tenia la dotació pressupostària. Però ho assumia. Sobretot en educació. Es va crear la xarxa d'una escola innovadora amb edificis que quedaven de l'Exposició, amb donacions, etc. La ciutat de Barcelona, administrativament, tenia més o menys els mateixos treballadors d'ara, tenint en compte que ara s'hi compten els bombers i la

Guàrdia Urbana. Eren molt superiors en volum de treballadors. L'Ajuntament tenia una capacitat d'incidir sobre la vida de la ciutadania molt més gran que no pas ara.

—És a dir: quan es trobava problemes competencials, l'Ajuntament republicà desobeïa i tirava pel dret?

—No diria que desobeïés el règim competencial, però assumia responsabilitats deixades de la mà de Déu. En aquell moment es fa un informe que diu que hi ha desenes de milers de nens sense escola. Al govern espanyol tant li era si es feien escoles, perquè ja no se'n feia càrrec. Sobre moltes altres coses, l'Ajuntament assumia competències perquè ningú no les assumia.

—Com és la relació de l'ajuntament amb la Generalitat republicana?

—Aiguader era la mà dreta de Macià. L'ajuntament dona una part important del pressupost. La Generalitat se centra sobretot a desenvolupar l'autogovern. Amb les primeres lleis amb què topa amb el govern espanyol ja s'escapça, com es veu amb la llei de conreu. El 1936, la Generalitat no ha aconseguit tots els traspassos. Per tant, la Generalitat tenia menys treballadors i menys pressupost que l'Ajuntament de Barcelona. Tenia un caràcter simbòlic molt fort, d'encapçalar l'autogovern de Catalunya, però la institució que incidia sobretot en la vida dels ciutadans era l'ajuntament. No hi ha cap xoc perquè al parlament hi ha una majoria d'Esquerra del principi al final.

—Però l'ajuntament mirava d'incidir més enllà de la ciutat de Barcelona?

—Sí. És clar. Qui pensa, per exemple, en la construcció de l'aeroport és l'Ajuntament de Barcelona. Fins i tot en el pressupost del 1936 hi ha la previsió d'allargar la Gran Via fins al mar. Això passa per l'Hospitalet i per on calgui.

—Hi ha un problema fonamental, que encara no s'ha resolt des d'aleshores, que és el de les deficiències del sistema de ferrocarril.

—De fet, en gran part, els problemes actuals són causa de no haver fet en aquell moment allò que es va dir que es faria. Fins aleshores, el sistema de ferrocarril s'havia desenvolupat segons la iniciativa privada. Allò que els sortia a compte. Coses que no quadraven amb el desenvolupament de la ciutat. I ens trobem uns trens que fins als anys seixanta o setanta encara anaven per fora, pel mig del carrer d'Aragó. Les companyies no volien assumir les inversions. Les havia d'assumir un moviment coordinat de Generalitat, govern espanyol, Ajuntament de Barcelona, però això no es va intentar fer fins al cap de vint o trenta anys, quan Barcelona ja no era el que era. Els governs franquistes que van venir després no van pensar tant en termes de ciutadania. Què hauria passat si s'hagués aconseguit? Tot hauria anat diferent.

<https://www.vilaweb.cat/noticies/entrevista-alexandre-solano-ajuntament-barcelona-republica/>

Els llibres i les coses

**IGNASI
ARAGAY**

La Barcelona iracunda

No ens enganyem: raons per al pessimisme n'hi ha a cabassos. Ara que vivim temps de distopies, de *no-future*, i que tots plegats, començant pels joves, ens creiem molt desgraciats i ens anem deixant caure pel pendent del fatalisme, una bona manera de relativitzar els nostres mals és mirar enrere. No és un consol, només un exercici per desdramatitzar. Hi ha hagut períodes de la història molt més durs i sagnants. A Barcelona i al conjunt de Catalunya, el segle XIX i bona part del XX van ser un autèntic festival de violència i bandositats. La capital es va guanyar la fama de ciutat anàrquica i iracunda, a l'avantguarda de la revolució: higienisme, anarquisme, socialisme, comunisme, vegetarianisme, esperantisme... Tots els ismes utòpics hi arrelaven. "Barcelona és la ciutat industrial més gran d'Espanya i la seva història registra més lluita de barricades que qualsevol altra ciutat del món", va escriure Friedrich Engels. Tenia raó.

Andreu Farràs en fa ara un repàs sumari a *Roses de foc de Barcelona* (Edicions 62). Els alcaldables de la ciutat farien bé de no menysprear aquest passat de lluita i tumult, de convulsions socials i esclats de ràbia contra un poder implacable, repressor i insensible. Som en una altra època i no dic que s'hagi de repetir, però la memòria pesa. I el present sense il·lusions, de guerra i rearmament mundial, i amb remor de fons autoritària –estem normalitzant la ultradreta–, no convida a l'esperança. Més aviat ens hauria d'activar totes les alertes.

És molt difícil construir una cultura democràtica, de diàleg i respecte per les diferències, i molt fàcil que es degradi. Ho hem viscut no fa tant. Tot i que el període ressenyat en l'obra de Farràs va del 1835, amb les primeres bullangues, als Fets de Maig del 1937, ja durant la Guerra Civil, l'autor inclou un epíleg sobre els avalots del 2019 per la sentència de l'1-O, quan a l'Eixample es van reviuire velles imatges de foc. L'Estat va actuar contra les reivindicacions catalanes amb la seva endèmica ceguesa, duresa i incomprensió. Hi havia sobrats motius per a la revolta, esclar. També s'haurien

potgut canalitzar, com la dècada anterior, per la via de la desobediència pacífica. Però va sortir la ferra ferotge que portem dins, mai del tot somorta. Avui, instal·lats en el desencís, costa tornar a començar. De forma instintiva i visceral ens surt donar-nos mútuament les culpes, recrear-nos en el fracàs. Terreny adobat per a incendis com els que han marcat la nostra història contemporània.

Tot va començar als toros

La crònica d'aquesta violència sociopolítica comença en una plaça de toros, a la Barceloneta, un dia de Sant Jaume. Els braus no eren prou braus i la gent es va empenyar. Resultat? Prop de setanta religiosos assassinats i vint-i-un convents incendiats en diverses poblacions de Catalunya, en especial a Reus, on havia començat la brega uns dies abans. Feia dos anys que havia esclatat la Primera Guerra Carlina. El lema carlí era "Déu, pàtria i rei". Els frares i els convents eren llocs d'opulència; els rectors de poble, en canvi, les passaven magres (ningú no els va fer res). El 4 i 5 d'agost el governador militar de Barcelona, Pere Nolasc de Bassa, va ser assassinat i arrossegat pels carrers de la ciutat. El moviment antimàquines va incendiar la fàbrica de vapor més important del país, la Bonaplata. No només hi havia misèria per la guerra, també per la sequera prolongada, per una important crisi del deute públic i per una Barcelona cada cop més densa i insalubre, encotillada per les muralles.

Sí, tot això ens sembla llunyà. Ho van viure els avis dels meus avis. Vist així, potser no ho és tant, de remot. Els nostres avantpassats també van veure la bullanga del 1842 i el consegüent bombardeig d'Espartero, la vaga general del 1855 (primera d'Espanya) que va impressionar Marx, els atemptats anarquistes (de 1894 a 1900 van esclatar una seixantena d'artefactes, inclosa la bomba del Liceu, que van fer 38 morts). Entre el 1814 i el 1900 Catalunya va estar 60 anys en estat d'excepció. I ja al XX, més vagues i atemptats, la Setmana Tràgica del 1909, el pistolisme... Llegit així, tot seguit, fa basarda. I és el nostre passat prou recent. Venim d'aquesta distopia. *✍️*

CABARET
 VOLTAIRE

Plàcid Garcia-Planas

Les restes de l'imperi als peus de Colom

De vegades, la temptació té la silueta d'un cargol. La peça metàl·lica era allà, a cinc o sis metres al fons del Carib, trencada, implorant que me l'emportés.

Era un cargol de l'*Infanta María Teresa*, el creuer de l'almirall Cervera, l'últim vaixell enfonsat de l'imperi espanyol, i les coincidències aquell dia estaven imperialment enroscades: amb el fotògraf Guillermo Cervera, descendent de l'almirall, fèiem un reportatge de les restes, i el fèiem l'1 d'octubre passat a la costa rebel d'una illa anomenada Cat Island.

La temptació era irresistible, com si el cargol, amb veu líquida de sirena, xiuxiuegés: "Soc el punt final de la primera globalització, forjada per Espanya... vinga, va, agafa'm".

L'atracció em va succionar. Vaig descendir a pulmó, vaig acostar la mà al cargol i vaig començar a elevar-lo cap a la superfície... Quin sentit té allunyar un ferro trencat per la guerra del seu punt de ruptura?

Fa uns dies, la temptació se'm va tornar a presentar navegant no pel Carib, sinó per l'hemeroteca de *La Vanguardia*: de sobte, aquells ferros van aparèixer dibuixats en l'edició del 6 de desembre del 1901, descarregats als peus de l'estàtua de Colom de Barcelona.

Què feien les restes de les restes de l'última esquadra de l'imperi espanyol al moll de Drassanes?

Per què les van portar a Barcelona tres anys després del combat naval de Santiago de Cuba, que de fet va enfonsar la imensa part del metall? Per què els vencedors –ianquis i cubans– no es van quedar les restes?

A la historiografia imperial espanyola li ha passat per alt aquesta instal·lació, que hauria fascinat artistes com ara Francisc Torres. "Hi ha amuntegats trossos de coberta, restes de curenyes, calderes de maquineta, ventiladors, baus, cintes i molinets..." –escrivia *La Vanguardia* acompanyant el dibuix–. Records dolorosos que ara es converti-

A la historiografia imperial espanyola li ha passat per alt l'involuntari happening barceloní muntat tres anys després de la derrota del 1898: les restes de l'esquadra exposades als peus del monument a Colom

un poble tan somniador com el nostre". "El dolor persisteix –reflexionava el diari– i torna a créixer quan es contemplen les restes d'una cosa que va arribar a ser objecte de tantes il·lusions i d'esperances, que després va despertar tant d'heroisme estèril i ara tant ensenyament amarg".

Atès que la ruptura de Cuba i Espanya va ser un col·lapse sentimental en tota regla, la ferralla avui hauria

quedat fantàstica al museu de les Relacions Trencades de Zagreb, dedicat a l'amor fallit. Examants d'arreu del món, abandonats o abandonants, donen a aquest museu els objectes que resumeixen les seves esquerdes vitals, i hi destaca la destrial amb què una berlina enganyada va convertir en estelles tots els mobles de la seva parella (que havia tocat el dos de vacances amb una altra).

"A mesura que anava triturant els mobles, que adquirien l'aspecte en què havia quedat la meua ànima, més a gust em sentia –confessa la dona que va donar l'eina–. Vaig elevar la destrial a instrument de teràpia".

Teràpia i happening també a la Barcelona del 1901, per la interacció entre els vianants que passaven per allà i el recargolat fantasma de l'imperi: "Entre els curiosos que contemplen les restes de la nostra esquadra –deia *La Vanguardia* tres dies abans, quan anunciava la descàrrega– es fan comentaristes tristos i oportuns... *sic transit gloria mundi*".

Però tornem a l'inici del relat, a les temptacions caribenyes, al cargol de l'*Infanta* que em xiuxiuejava: "Acosta't, soc el punt final de la primera globalització... agafa'm".

L'atracció em va succionar. Vaig descendir a pulmó, vaig acostar la mà al cargol, vaig començar a elevar-lo cap a la superfície i... me'n vaig penedir, el vaig deixar anar i el vaig deixar caure altre cop sobre el llit marí, sobre el lloc on reposa des del 1898.

Vist amb el temps, tot imperi és un happening.

La Vanguardia va dibuixar les restes de l'esquadra de Cervera a Drassanes

ran en ferro nou, potser en altres calderes i altres artefactes per a nous vaixells, i que semblen fer bo aquell principi que ens ensenyaven a l'institut: no es crea ni s'aniquila res".

Inconscientment –o no– *La Vanguardia* va elevar aquella descàrrega metàl·lica a la categoria d'instal·lació artística: va enviar-hi un dibuixant i va publicar la il·lustració en una pàgina tota dedicada als preraphaelites anglesos.

"Sobre el moll de Drassanes reposa per uns dies una pila enorme de ferros vells que és tot o gairebé tot el que va quedar de la brillant flota –escrivia el nostre diari–. Caldria tota la fibra poètica per descriure amb la tristesa que el quadre suggereix les ruïnes de l'esquadra que va caure sota els projectils dels

**Per què els vencedors
 –nord-americans i
 cubans– no es van quedar
 les restes?**

insaciabls cuirassats nord-americans".

A *La Vanguardia* no se li escapava el símbol i bucle del lloc on es va descarregar el ferro derrotat: Colom. "Fa mesos eren restes de l'exèrcit colonial les que arribaven als peus de l'estàtua de Colom: homes agonitzant. Ara són despulles d'aquella esquadra les que semblen erigir-se com a dolorosa efemèride, que prova de despertar

Xavi Paz Penche

Alcalde de Molins de Rei (PSC)

“Ha estat el mandat més important en recuperació del nostre patrimoni històric”

PALAU DE REQUESENS • “En el primer trimestre del 2024 podem inaugurar el museu del Renaixement de Catalunya a Molins de Rei” **PROGRAMA** • “Hem assolit la construcció dels 150 habitatges de protecció oficial als quals ens vam comprometre el 2019”

Anna Serrano
MOLINS DE REI

Alcalde de Molins de Rei entre el 2011 i el 2013, el socialista Xavi Paz va tornar a ser elegit batlle el juny del 2019 i, des d'abans de la pandèmia, governa en acord amb Junts.

Quin balanç fa del mandat?

La valoració la faran els veïns i veïnes el proper 28 de maig. Nosaltres el que podem explicar és que ens hi hem dedicat en cos i ànima en circumstàncies que mai havíem imaginat el juny del 2019 i podem retre comptes amb un compliment molt elevat de tots aquells objectius que ens havíem marcat a curt termini. Ha estat un mandat que ha representat un impuls molt important per a Molins de Rei, en què, primer de tot, hem atès els serveis a les persones per atendre les necessitats bàsiques dels veïns i veïnes que necessitaven la solidaritat del conjunt dels molinencs i molinenques, i també els col·lectius més vulnerables. Vam fer un salt molt important en l'atenció d'aquests col·lectius, des del suport a les necessitats més bàsiques, el suport al comerç i a les empreses locals, amb una línia d'ajut directe de 300.000 euros, fins a l'atenció dels més vulnerables, com els infants i els adolescents o la gent gran. També hem donat un impuls a Molins de Rei amb la posada al dia de la via pública i amb projectes transformadors com la recuperació del patrimoni que hem fet al Palau de Requesens, l'edifici del Molí, o amb la gran transformació de dues places: la plaça 1 d'Octubre, en què les obres finalitzen a l'abril, i

la del pare Pont de la Cadena, en què les obres comencen ara.

Ha estat un mandat en què s'ha posat molt el focus en el patrimoni històric. Recentment han comprat el conjunt històric de Sant Pere de Romaní, s'ha tancat ja la venda?

La venda es farà en breu. Finalment, assolirem la compra del patrimoni i de l'ermita de Sant Pere de Romaní en un mandat,

El compromís econòmic de la Generalitat amb el parc de Collserola no s'ha complert

en uns anys que han estat els més importants quant a recuperació del nostre patrimoni històric i arquitectònic. Començàvem el mandat amb l'aprovació del pla especial del patrimoni, l'hem continuat amb una recuperació molt ambiciosa del Palau de Requesens, el finalitzarem amb la recuperació completa de l'edifici del Molí, i el culminarem amb la compra del conjunt de Sant Pere de Romaní. És l'avenç més significatiu en adquisició i recuperació del patrimoni que mai haurà fet la vila de Molins de Rei. En el cas del Palau de Requesens, amb un projecte únic a Catalunya que finalitzarà amb el primer museu del Renaixement, i en el cas

de l'edifici del Molí, culminant el procés per tenir una biblioteca del segle XXI. És una recuperació importantíssima que era un deute pendent de Molins de Rei.

A Sant Pere de Romaní, què s'hi farà?

Estem en col·laboració amb la Diputació de Barcelona per tal d'establir el pla de rehabilitació i veure de quina manera, i de forma modesta, podem explicar el

L'objectiu és tenir una confiança majoritària que ens permeti continuar liderant el govern

que representa l'ermita de Sant Pere de Romaní en la història de Molins de Rei.

Al Palau de Requesens s'ha fet un projecte de rehabilitació ambiciós com a museu dedicat al Renaixement, un període fins ara potser més associat al municipi de Tortosa.

És complementari. Mentre que Tortosa és conegut per les festes del Renaixement —el tercer cap de setmana de juliol—, Molins de Rei el que farà és recuperar i entregar aquest edifici, que té una història molt singular, a inicis del segle XVI. L'edifici acollirà un fons artístic d'institucions tan preuades com el Museu Nacional d'Art de Cata-

lunya, el Museo del Prado, el Museu de Lleida, el Museu d'Història de Barcelona, el Museu del Tèxtil..., i el que pretindrà és, a partir d'un passatge històric de Molins de Rei, com és el fet d'haver acollit la família Requesens al que seria l'emperador de l'imperi sacrogermànic, Carles V, explicar un moment històric de Catalunya, que no té cap institució cultural exclusivament dedicada al Renaixement. Això s'acompanyarà de la creació de la càtedra del Renaixement, que lliga el nom de Molins de Rei a una institució tan prestigiosa en el coneixement i l'ensenyament com és la Universitat de Barcelona. Aquesta càtedra permetrà avançar en l'estudi i en les activitats entorn d'aquest passatge històric; per tant, també omplirà de contingut i d'activitats aquest museu del Renaixement.

Quan veurà la llum el museu?

En les jornades de portes obertes que farem podem veure aquesta recuperació ambiciosa del palau. A partir d'aquí, vindrà l'establiment del projecte museogràfic, i, quan tinguem la certificació de la Generalitat de Catalunya que acrediti que complim els requisits com a museu, és quan es podrà començar a fer el trasllat de les obres. Si sumem totes aquestes tasques pendents a partir de la finalització de les obres, que s'acaben ara, ens situem en el primer trimestre del 2024, que podem dir que és el període en què podem inaugurar el museu del Renaixement de Catalunya a Molins de Rei.

Un dels grans temes damunt de la taula dels ajuntaments és el de l'habitatge, en especial dels

L'alcalde de Molins de Rei
i candidat del PSC a la reelecció, Xavi Paz ■ DAN
COSTA, A.J. MOLINS DE REI

municipis a l'entorn de Barcelona. Quines mesures estan prenent a Molins de Rei?

El problema no és únic de Molins de Rei, sinó de totes les urbs mundials que estan patint un encariment sovint excessiu del preu de l'habitatge que el que fa és provocar un increment del cost a tots els municipis de l'entorn. Molins de Rei no queda fora d'aquesta dinàmica de l'àrea metropolitana de Barcelona. Podem destacar diverses actua-

22 Marzo, 2023

I demà

Rafael Bernabé Cap de l'oposició a les Franqueses del V.

“ El municipi duu catorze anys endarrerit i té una administració dels 90

cions fetes en una competència que no és municipal i per a la qual l'Àrea Metropolitana ha rebut per primera vegada fons del govern espanyol per permetre aquesta política d'habitatge, una política que s'ha de mantenir en el temps, que és el que segurament li ha faltat en els darrers anys. Amb la suma de sinergies, en aquest mandat, primer de tot, hem assolit la construcció dels 150 habitatges de protecció oficial als quals ens

vam comprometre el 2019: 60 de lloguer i 90 de propietat. I estem preparats per, en els propers quatre anys, continuar lliurant a la ciutadania 150 habitatges més de protecció oficial, en aquest cas 100 de lloguer i 50 de propietat. També hem multiplicat per quatre els habitatges d'emergència que teníem, hem passat de poder oferir 10 places a 44. També hem fet el centre de suport a les famílies, en col·laboració amb la

Creu Roja, i hem dignificat aquestes instal·lacions a l'antic CAP a l'edifici Josep Maria Sallas. I hem potenciat l'oficina municipal de l'habitatge per ajudar en les línies d'ajuts a l'habitatge. Hem atorgat més de 100.000 euros en ajuts d'habitatge per a aquelles famílies que no podien cobrir les necessitats.

Un altre dels grans temes dels municipis a l'entorn de Barcelona és la mobilitat, com ho plantegen des del municipi?

Les línies de treball de l'Ajuntament de Molins de Rei per millorar la mobilitat estan enfocades en molts aspectes. Primer de tot, ens hem de felicitar perquè en aquest mandat s'estan executant les obres de millora de l'accessibilitat de l'estació de Renfe, que era una demanda històrica. Si parlem de la mobilitat privada, podrem tenir bones notícies properament, en el sentit que el projecte del Ministeri de Transports, Mobilitat i Agenda Urbana que ha de millorar els accessos a la B-23 per fi se sotmetrà a informació pública. I si parlem de mobilitat pública, en aquest mandat hem assolit el nostre compromís d'allargar l'horari i el servei del bus urbà, que ara funciona a l'MB1 i l'MB2, que són les línies urbanes, els 365 dies de l'any, i també hem millorat la freqüència al llarg del dia de l'MB3, que ens connecta amb els barris de muntanya i amb la Floresta. Ara a l'abril també veurem com Molins de Rei per primera vegada s'incorporarà d'entrada a un nou projecte a l'Àrea Metropolitana i passarà a formar part d'aquells municipis que tindran aquest servei de mobilitat pública elèctrica.

Des de l'AMB han denunciat aquests darrers dies que la Generalitat no compleix amb l'aportació que hauria de fer al parc de Collserola.

L'aportació de la Generalitat de Catalunya al Consorci del Parc Natural de la Serra de Collserola no arriba ni al 10% del que aporta la Diputació de Barcelona o l'Àrea Metropolitana. La Generalitat va entrar al consorci el 2010, en el moment que es va declarar parc natural, i el compromís era que, amb el temps, arribaria a equiparar la seva aportació amb la de l'AMB i la de la Diputació. A hores d'ara això no s'ha complert. L'AMB i la Diputació aporten cadascuna 2,6 milions d'euros, els ajuntaments aporten aproximada-

ment 600.000 euros, i la Generalitat manté la seva aportació en 200.000. El que demanem des de l'AMB és que hi hagi una mirada específica al parc de la serra de Collserola, sotmès a molta pressió de visitants, amb una pressió demogràfica del seu entorn molt important, una autèntica joia que tenim a l'àrea metropolitana, però que hem de preservar. I preservar-lo, més enllà d'estimar-lo, es concreta en un pla d'accions que ha d'anar acompanyat d'un suport econòmic. Des del parc de Collserola instem la Generalitat a complir el seu compromís i acompanyar el seu suport tècnic amb suport econòmic igual que ho fan l'AMB i la Diputació.

Molins de Rei serà l'escenari el 25 de març d'un final d'etapa de la Volta Ciclista a Catalunya. Què suposa per al municipi?

Venim d'anys de col·laboració amb la Volta Ciclista a Catalunya, en què hem acollit *sprints* especials, i creiem que havia ar-

Els problemes que ha tingut un partit local no s'han transmès al grup municipal

ribat el moment amb un final d'etapa de fer un pas endavant en el lligam aportant i alhora aprofitar-nos de la projecció que té un esdeveniment com aquest. Això, gràcies a la confiança de la Volta Ciclista a Catalunya i a la confiança del seu director, el Rubèn Peris, ho hem assolit per a aquest any. Ara, la veritat és que l'esperem ansiosament, i segur que Molins de Rei oferirà la millor de les seves imatges, igual que ho fa en molts esdeveniments al llarg de l'any.

Van obtenir set regidors en les passades eleccions, com afronten el 28-M?

L'afrontem molt esperançats i molt il·lusionats pel que ens transmeten els veïns i veïnes en un mandat que va començar amb una voluntat clara d'impulsar Molins de Rei i donar-li estabilitat. Quatre anys més tard

podem dir que hem aportat estabilitat, i també la nostra experiència al govern de Molins de Rei, i que alhora hem assolit els compromisos principals que teníem per impulsar la ciutat. Aquesta transformació serena que estem fent de Molins de Rei creiem que és subsidiària de rebre de nou la confiança majoritària dels molinencs i molinencs, a la qual aspirem el proper 28 de maig.

Han estat en pacte amb Junts, un partit que ha patit força turbulències al llarg del mandat; l'executiva va plegar, ara ha plegat la candidata al 28-M... Aquestes turbulències han afectat l'acord de govern?

Hem aconseguit aïllar-ho i centrar l'acció del govern en l'estabilitat del govern. Els problemes que ha tingut un partit local s'han quedat en el partit i no s'han transmès al grup municipal, per al qual jo només tinc paraules d'elogi i d'agraïment en el benentès que els dos grups municipals han treballat per complir primer tot allò que van signar el 6 de març del 2020 i, segon, per centrar-se en aquest projecte de transformació serena i d'impuls que volíem donar a Molins de Rei.

L'objectiu del PSC per a les eleccions municipals del 28-M a Molins de Rei seria la majoria absoluta?

El nostre objectiu és tenir una confiança majoritària dels molinencs i molinencs que ens permeti continuar liderant el govern de Molins de Rei. Indistintament del resultat, crec que sempre és bo estendre la mà a la resta de forces polítiques que puguin afegir sensibilitat i això és el que vam fer el 2019. Llavors alguns no van voler parlar amb nosaltres i nosaltres vam estendre tant la mà que vam aconseguir pactar amb aquells que dos anys abans ens havien fet fora del govern. La confiança en el fet que el nostre grup i jo personalment estem en la mà a tothom per treballar per Molins de Rei és inqüestionable. I això és el que agraeixo també, insisteixo, al grup municipal de Junts per Molins. I, en aquest sentit, indistintament del resultat que hi hagi, si de mi depengués, jo continuaria cercant aliances i la suma de sensibilitats per tal que tothom, des de les seves diferents responsabilitats, contribuís a l'impuls de Molins de Rei que nosaltres volem liderar a partir del 28 de maig. ■